

ORTADOĞU VE GÖÇ

Journal of Middle East and Migration Studies

Cilt/Volume 13

Sayı/Issue 01

Haziran/June/2023

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli, bilimsel ve süreli bir yayındır. Yayınlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Journal of Middle East and Migration Studies is a peer-reviewed, academic, periodical journal published twice a year. Facts and opinions published in the Journal of Middle East and Migration Studies express solely the opinions of the respective authors.

Eski Adı/Previous Title: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Eski Adla Yayınlanan Sayılar/Year Range of Publication with Former Title: 2011-2020 Vol. 1, no. 1 – Vol. 10, no. 19

Eski ISSN/Formal ISSN: 2146-4561

ORTADOĞU VE GÖÇ

JOURNAL OF MIDDLE EAST AND MIGRATION STUDIES

p-ISSN: 2718-0980

e-ISSN: 2757-5144

SAHİBİ / OWNER

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü adına/on behalf of Kilis 7 Aralık University Graduate Education Institute DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDİNÇ GÜLCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / RESPONSIBLE MANAGER

DR. ÖĞR. ÜYESİ BİLAL GÖRENTAŐ/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

EDİTÖRLER KURULU / EDITORS

DOÇ. DR. ABDULLAH ALTUNCU (BaŐkan)/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

DOÇ. DR. İBRAHİM EFE/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

DR. OSMAN ÜLKER/Kilis 7 Aralık Üniversitesi

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

PROF. DR. M. DOĞAN KARAOŐKUN/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MUSA YILDIZ/GAZİ ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. CENGİZ TOMAR/AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ/KAZAKİSTAN

PROF. DR. HALİL İBRAHİM ZEYBEK/GÜMÜŐHANE ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. M. RUHAT YAŐAR/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. NUH ARSLANTAŐ/MARMARA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. ALİ BALCI/SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET SAİT TOPRAK/MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. TİM JACOBY/THE UNIVERSITY OF MANCHESTER/İNGİLTERE

PROF. DR. AYTAÇ YILDIZ/ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MEHMET ALİ YILDIRIM/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

PROF. DR. MURAT YEŐİLTAŐ/ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. ELDAR HASANOĞLU/İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. İSMÂİL NUMAN TELCİ/SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. MAHMUT KAYA/HARRAN ÜNİVERSİTESİ

DOÇ. DR. YASSER TARSHANY/ALMADİNAH INT. UNIVERSITY/ MALEZYA

DR. ÖĞR. ÜYESİ MÜZEYYEN PANDIR/IŞIK ÜNİVERSİTESİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH YAMAN/İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

DR. MOHAMMED SULİMAN SHBAİR/ALAZHAR UNIVERSITY/GAZZE/FİLİSTİN

DR. FOUAD BENDİFALLAH/UNIVERSITY OF MONTRÉAL/KANADA

ARŐ. GÖR. DR. MUHAMMED MÜCAHİD DALKILIÇ/ KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

ARŐ. GÖR. MUHAMMET YASİN ÇAKIR/ KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

DOÇ. DR. MUHARREM ŐAHİNER/FRANSIZCA

DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLTEN SİLİNDİR KERETLİ/İNGİLİZCE

ÖĞR. GÖR. MURAT YILMAZ/ARAPÇA

ÖĞR. GÖR. ENVER BURAK BADİN/ARAPÇA

ARŐ. GÖR. ENES FURKAN ÖMEROĞLU/ARAPÇA

ARŐ. GÖR. SAFİYE MERVE ÖZKALDI/İBRANİCE

ARŐ. GÖR. EMİNE ZEYTUNLU/FARŐA

ARŐ. GÖR. SAİT SÖYLEMEZ/ARAPÇA

SEKRETARYA / SECRETARIES

ARŐ. GÖR. MUSTAFA KOYUNCU

ARŐ. GÖR. YELİZ SAYGILI SAVAŞ

ARŐ. GÖR. SEFA ALTAY

GRAFİK TASARIM / GRAPHIC DESIGN

ÖĞR. GÖR. KADİR POLAT

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

PROF. DR. ŞİNASİ GÜNDÜZ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MUHİTTİN ATAMAN/ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. NURETTİN GEMİCİ/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. İSMAİL DEMİREZEN/İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. ENVER ÇAKAR/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. SAMİ KILIÇ/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. M. FATİH KANTER/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. HALİL ALDEMİR/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. LÜTFİ SUNAR/İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. YAŞIN MERAL/ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. MUAZZEZ HARUNOĞULLARI/KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. ZEYNEP SAĞIR/FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. OMAR HASAN ALAMERİ/KUWAIT INTERNATIONAL LAW SCHOOL/KUVEYT
DR. MONA MOHAMMED YOUNES/LEBANESE UNIVERSITY/LÜBNAN
DR. ENAS M. I. ALQODSI/ABU DHABI UNIVERSITY/BAE

KAPSAM / SCOPE Sosyal Bilimler/Social Sciences

BASIM YERİ / PLACE OF PUBLICATION Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası

BASIM TARİHİ / PUBLICATION DATE Aralık 2022 / December 2022

YAZIŞMA ADRESİ / CORRESPONDENCE Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü KİLİS

e-posta: ortadoguvegoc@kilis.edu.tr

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

“Ortadoğu ve Göç” Araştırmaları Dergisi, uluslararası bir dergi olup en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır. Journal of Middle East and Migration Studies, an international journal, it uses a double-blindreview carried out by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN/ FROM EDITOR/ كلمة رئيس التحرير
-----2-7-----

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Doç. Dr. Sezgin ZABUN

19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA ÇERKES SÜRGÜNÜ: GÖÇ, İANE VE İSKÂN
-----10-39-----

Doç. Dr. Muhammet YEŞİLYURT

KARDEŞLİK OLGUSUNUN YENİ AHİT'TEKİ İZDÜŞÜMÜ
-----40-74-----

Dr. Hatice Yılmaz ASLAN

AFGAN GÖÇMENLERİN EĞİTİME ERİŞİMDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR: VAN VE MEŞHED
ÖRNEĞİ
-----75-99-----

Uzm. Sevde Yaman HASANOĞLU

HIRİSTİYANLIKTA YAHUDİLİĞE REDDİYE BAĞLAMINDA MALATYALI BAR SALİBİ
-----100-133-----

EDİTÖRDEN

Değerli Okuyucular;

Ortadoğu ve göç alanlarında yapılan nitelikli çalışmalarını daha geniş okur kitlesine ulaştırabilmek amacıyla çıktığımız bu yolda, dergimizin yeni sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından Haziran ve Aralık aylarında yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası niteliğe sahip “Ortadoğu ve Göç” Dergisi, EBSCO Host veri tabanında taranmaktadır.

“Ortadoğu ve Göç” Dergisi’nin bu sayısında toplam 4 araştırma makalesi yer almaktadır.

“19. Yüzyılın İkinci Yarısında Çerkes Sürgünü: Göç, İane ve İskân” başlıklı çalışmada Sezgin Zabun, Kafkasya’da on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Çerkeslere yönelik trajedik sonuçları olan harekâtı ele almıştır. Ruslar tarafından işlenen bu suçun ve o dönem yaşanan olayların bütün boyutlarının tarihsel kayıtlara başvurularak ortaya çıkarılması gerektiğine dikkat çekilen bu çalışmada ayrıca Çerkeslerin bugün buldukları hemen her bölgede diaspora oluşturup Çerkes olarak var olma mücadelesi verdikleri vurgulanmıştır.

Muhammed Yeşilyurt, “Kardeşlik Olgusunun Yeni Ahit’teki İzdüşümü” başlıklı makalede, dünya genelinde müntesip sayısı bakımından ilk sırada olan Hristiyanlığın kutsal kitabında kardeşlik olgusunun yeri ve önemini mercek altına almıştır. Dinler tarihi alanının araştırma metotlarından nitelendirme, karşılaştırma ve hermeneutik yöntemlerinden yararlanan bu çalışmada, Yeni Ahit’te öne çıkan kardeşlik türünün din kardeşliği olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

“Afgan Göçmenlerin Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Sorunlar: Van ve Meşhed Örneği” başlıklı çalışmayı kaleme alan Hatice Yılmaz Aslan, göçmenlerin buldukları ülkelerde eğitime erişim noktasında yaşadıkları problemleri Afgan göçmenler örneklemini bağlamında ele almıştır. Afganistan’dan çok yoğun bir şekilde göç alan Türkiye’nin Van ve İran’ın Meşhed şehirlerinde yaşayan Afgan öğrencilerin eğitim alanında yaşadıkları sorunların karşılaştırmalı olarak incelendiği bu çalışmada, derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve sahada araştırması neticesinde bu

öğrencilerin fırsat eğitsizliği ve önyargı gibi sorunlarla karđılařtıkları tespit edilmiştir.

Son olarak Sevde Yaman Hasanoğlu'nun yazmış olduğu "Hıristiyanlıkta Yahudiliğe Reddiye Bağlamında Malatyalı Bar Salibi" başlıklı makalede dinler tarihi literatüründe geniş yer tutan reddiyelerden hareketle Süryani din adamı Malatyalı Bar Salibi'nin Yahudiliğe reddiye bağlamında kaleme aldığı Luqbal Yudoye adlı eseri incelenmiştir. Bu eser ve ilerleyen yıllarda bu eser üzerine yapılmış çalışmaların irdelendiği makalede Salibi'nin Yahudiliğe yönelik çeşitli temalarda reddiyeler ortaya koyduğu ifade edilmiştir. Çalışmanın bu yönüyle Yahudiliğe yönelik yazılmış olan reddiyeler bağlamında literatüre katkı sunduğunu söylemek mümkündür.

"Ortadoğu ve Göç" Dergisi olarak bu yeni sayımızın ortaya çıkmasında makaleleriyle katkı sağlayan yazarlarımıza, görüşlerini bildiren hakemlerimize, dergimizin yayımlanması aşamasında emeği geçen bilim insanlarına teşekkürlerimizi sunuyor ve bu çalışmaların kıymetli okuyucularımıza katkı sunmasını temenni ediyoruz. Saygılarımızla...

Doç. Dr. Abdullah ALTUNCU

FROM EDITOR

Dear Scholars,

We are contended to convey the new issue of our journal to you, which we set out on this path in order to bring qualified studies on the Middle East and migration to a wider readership. The Journal of "Middle East and Migration", which is published biannually in June and December by Kilis 7 December University Graduate School of Graduate Studies, is searched in EBSCO Host database.

In this issue of "Middle East and Migration" Journal, there are four research articles in total.

"Circassian Exile in the Second Half of the 19th Century: Migration, lane and Settlement", Sezgin Zabun analyses the campaign against the Circassians in the Caucasus in the second half of the nineteenth century, which had unfortunate consequences. In this study, it is emphasized that this crime committed by the Russians and all the dimensions of the events of that period should be revealed by referring to historical records, and it is also emphasized that Circassians struggle to exist as Circassians by forming a diaspora in almost every region they are in today.

In the article titled "The Projection of the Phenomenon of Brotherhood in the New Testament", Muhammed Yeşilyurt examined the place and importance of the phenomenon of brotherhood in the holy book of Christianity, which ranks first in terms of the number of adherents worldwide. In this study, which utilizes the methods of characterization, comparison and hermeneutics from the research methods of the field of history of religions, it was found that the prominent type of brotherhood in the New Testament is religious brotherhood.

Hatice Yılmaz Aslan, who wrote the study titled "The Problems Afghan Migrants Face in Access to Education: The Case of Van and Mashhad", Hatice Yılmaz Aslan examined the problems faced by immigrants in accessing education in the countries where they live in the context of Afghan immigrants. In this study, which comparatively examines the problems experienced by Afghan students living in the cities of Van in Turkey and Mashhad in Iran, which receive a lot of immigration from

Afghanistan, in-depth interview technique was used and as a result of the field research, it was determined that these students faced problems such as inequality of opportunity and prejudice.

Finally, in the article titled "Malatyalı Bar Salibi in the Context of Christianity's Rejection of Judaism" written by Sevde Yaman Hasanoğlu, the work of the Assyrian cleric Malatyalı Bar Salibi, Luqbal Yudoye, which was written in the context of rejection of Judaism, was examined in the context of the rejection of Judaism. In the article, in which this work and the studies on this work in the following years are analyzed, it is stated that Salibi put forward refutations on various themes towards Judaism. In this respect, it is possible to say that the study contributes to the literature in the context of the refutations written against Judaism.

As the Journal of "Middle East and Migration", we would like to thank our authors who contributed to the emergence of this new issue with their articles, our referees who expressed their opinions, and the scientists who contributed to the publication of our journal and we hope that these studies will contribute to our valuable readers.

Yours Sincerely.

Assoc. Prof. Dr. Abdullah Altuncu

كلمة رئيس التحرير

أعزائي القراء

يسعدنا أن نقدم لكم العدد الجديد من مجلتنا في المسار الذي بدأناه في المواضيع المختصة بشؤون الشرق الأوسط والهجرة، من أجل إيصال الدراسات المؤهلة إلى أوسع شريحة من القراء. مجلة "الشرق الأوسط والهجرة" الدولية تصنف ضمن قاعدة بيانات (EBSCO Host) وهي تصدر عن معهد الدراسات العليا بجامعة كيليس 7 أرايك في عشرين سنوياً وذلك في شهري يونيو وديسمبر.

يتضمن هذا العدد من مجلة "الشرق الأوسط والهجرة" أربع مقالات منشورة، وهي كالتالي:

يناقش سيزجين زابون في دراسته التي تحمل عنوان "المنفى الشركسي في النصف الثاني من القرن التاسع عشر: الهجرة والإعانة والاستيطان" العملية التي جاءت بعواقب مأساوية ضد الشركاسة في القوقاز في النصف الثاني من القرن التاسع عشر. في هذه الدراسة، يتم التأكيد على أهمية الكشف عن جميع جوانب هذه الجريمة التي ارتكبتها الروس، وعن أحداث تلك الفترة من خلال الرجوع إلى السجلات التاريخية. ويتم التأكيد أيضاً على أن الشركاسة في يومنا شكلوا جالية في كل منطقة يتواجدون فيها، ويكفحون من أجل وجودهم.

وفي المقالة المعنونة بـ "تجلي ظاهرة الأخوة في العهد الجديد"، لكتابتها محمد يشيليبورت، يركز على مكانة وأهمية ظاهرة الأخوة في الكتاب المقدس الذي يحتل المرتبة الأولى من حيث عدد أتباعه على مستوى العالم. وفي هذه الدراسة التي تتبع منهج التوصيف والمقارنة والتأويل في البحث في تاريخ الأديان، تبيّن أن النوع البارز من الأخوة في العهد الجديد هو الأخوة الدينية.

أما خديجة يلماز أصلان في مقالتها "المشاكل التي يواجهها المهاجرون الأفغان في الوصول إلى التعليم: مدينتا فان ومشهد نموذجاً" بحثت المشاكل التي يواجهها المهاجرون في الوصول إلى التعليم في البلدان التي

يعيشون فيها من خلال نموذج المهاجرين الأفغان. و في هذا البحث تم اعتماد منهج تقنية المقابلة المتعمقة في الدراسة، والذي يقارن المشاكل التي يعاني منها الطلاب الأفغان في التعليم في مدينتي فان التركية ومشهد الإيرانية اللتين استقبلتا هجرة مكثفة من أفغانستان. في أثناء البحث عن المشاكل التي تواجه هؤلاء الطلاب تبين أنهم قد واجهوا مشاكل مثل عدم تكافؤ الفرص والتحيز كنتيجة للبحث الميداني.

وأخيراً، في المقال الذي يحمل عنوان " نقض اليهودية في المسيحية عند بار صليبي الملاطي " الذي كتبه سودة يامان حسن أوغلو، تناولت كتاب "لقبال يودويا" لرجل الدين الآشوري بار صليبي الملاطي في سياق نقض اليهودية انطلاقاً من النقائض التي لها مكانة واسعة في مجال تاريخ الأديان. وأثناء تناول هذا الكتاب والدراسات التي أجريت حوله بعد تأليفه جاء أن الصليبي طرح نقضاً لمواضيع مختلفة تجاه اليهودية. وفي هذا الجانب يمكن القول إن الدراسة تساهم في مجالات النقض المكتوبة ضد اليهودية.

باعتبارنا مجلة "الشرق الأوسط والهجرة" نود أن نشكر المؤلفين الذين ساهموا بمقالاتهم في إصدار هذا العدد الجديد، ونشكر المحكمين الذين أبدوا آراءهم، وكذلك الأكاديميين الذين ساهموا في نشر هذا العدد من مجلتنا، ونأمل أن تساهم هذه الدراسات في إثراء أفكار قرائنا الكرام . مع أطيب التحيات...

استاذ مشارك عبدالله التونجو

ORTADOĞU VE GÖÇ

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Journal of Middle East and Migration Studies

2023/1 | CİLT: 13 | SAYI: 01

19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA ÇERKES SÜRGÜNÜ: GÖÇ, İANE VE İSKÂN

Sezgin ZABUN

Doç. Dr.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi

sezginzabun@cumhuriyet.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2566-2513>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1314054

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 13 Haziran/ 13 June 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 02 Ekim / 02 October 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Zabun, S. (2023). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Çerkes Sürgünü: Göç, İane ve İskân. Ortadoğu ve Göç, 13(1). ss. 10-39.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

Öz

19. yüzyılın 2. yarısında Kafkasya’da Çerkeslere ağır sonuçları olan ve yıllarca süren bir harekât yürütülmüştür. Rusların gerekçeleri ne olursa olsun yaşanan trajediyi haklı göstermeyecektir. Telifisi mümkün olmayan bu suçu işleyenler cezasız kalmamalıdır. En azından BM’de kınanmalı, maddi yaptırım uygulanmalıdır. Sürgünde ve çeşitli kamplarda yok olanlara da gereken destek sağlanmalıdır. Rusya tarafından sürgüne gönderilen Çerkeslerin sayısı yaklaşık olarak 1 milyon 200 bin ila 2 milyon arasındadır. Yaşanan trajedinin üstünden yıllar geçmiş olsa da Osmanlı ve Rus arşivlerinden, olayın bütün boyutlarıyla ortaya konduğu söylenemez. Ağır kış şartlarında evinde, yurdunda imha edilenden geriye kalanlar denize sürülmüştür. Ağır doğa koşulları ve salgın hastalıklar, yola çıkan nüfusun üçte birini yollarda yok etmiştir. Osmanlı Devleti hangi gerekçeyle olursa olsun Çerkes muhacirleri ülkesine kabul etmiş ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu çerçevede muhacirlere mesken, beslenme, tarım aletleri destekleri verilmiştir. Bu çalışmadaki arşiv belgelerinden de görüleceği üzere yapılan yardımlar ayrıntılı bir şekilde Osmanlı arşiv kayıtlarında mevcuttur. Çerkesler, bugün bütün dünyada diaspora oluşturmuş bir taraftan yaşananları anlamaya çalışırken bir yandan ağıt yakmakta ve “Çerkes” olarak var olma mücadelesi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çerkes Göçü, Çerkes İskanı, Yardımlar, Sivas.

CİRCASSIAN EXİLE İN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY: MIGRATION, AID AND SETTLEMENT

Abstract

In the second half of the 19th century, the Circassians were subjected to a years-long campaign in the Caucasus with severe consequences. Whatever the justifications of the Russians, it will not justify the tragedy. Those who committed this irreparable crime should not go unpunished. At the very least, they should be condemned at the UN and financial sanctions should be imposed. Those who perished in exile and in various camps should be provided with the necessary support. The number of Circassians exiled by Russia is approximately between 1 million 200 thousand and 2 million. Although years have passed since the tragedy, it cannot be said that the Ottoman and Russian archives have revealed the incident in all its dimensions. In severe winter conditions, the remnants of those exterminated in their homes and homeland were driven to the sea. Severe natural conditions and epidemics wiped out a third of the population on the roads. The Ottoman Empire accepted Circassian immigrants for whatever reason and met their mandatory needs. In this framework, housing, nutrition and agricultural equipment support were given to the refugees. As can be seen from the archive documents in this study, the aids are available in detail in the Ottoman archive records. It has formed a diaspora all over the world, while trying to understand what is going on, on the other hand, it laments and struggles to exist as a "Circassian".

Key words: Circassian Migration, Circassian Settlement, Aids, Sivas.

Giriş

Rusya 16.yy'dan itibaren Kafkasya bölgesini zorla ele geçirmeye başlamıştır. Kafkasya'nın tamamen ele geçirilmesi ise 1864 Mayıs ayında gerçekleşmiştir. Rusya'nın işgal politikası gereğince Kafkasya'nın işgali Kırım'daki uygulamalardan çokdaha ağır olmuştur. Ruslar için Batı ve Kuzey Kafkasya'yı kendilerine sadık Hristiyan toprakları haline getirmenin yanında Çerkeslerin verimli topraklarını ele geçirmek, bu işgaldeki asıl hedefti. İşgal süresi boyunca Ruslar tarafından çeşitli baskı ve aşağılama politikaları ile bölge Çerkesler için yaşanmaz bir hale getirildi. Köylerin yağmalanıp yok edilmesi, hayvan sürülerine el konulması, evlerin ve tarlaların tahrip edilmesi gibi uygulamalar, Çerkeslere göçten başka bir seçenek bırakmadı. Bu noktadan hareketle Rusya'nın, Kafkasya'yı hangi şartlarda nasıl, nelerin pahasına ele geçirdiği yeterince incelenmediği söylenebilir. Rus tezini savunanlar da söyleyecek söz bulabilirler. Aksini savunanların da makul dayanakları vardır. Ancak her bir ailenin her bir ferdinin hayatlarında nelerin değiştiğine odaklandığınızda milyonlarca insanın hayatına ölüm ve zulümle dokunulduğu görülecektir (McCarthy, 2018, s. 37).

Ulaşım, iletişim imkânlarının yetersiz olduğu bu dönemde en çok ulaşım ve iletişim imkânları önemliydi. Canını, malını kurtarmak için uzaklaşmak elzemdi, ama nasıl. Kağrı, at arabası, derme çatma deniz ulaşım araçları. Ağır kış koşullarında hastalıklar, zuhur eden salgınlar, tedavi imkânlarının yetersizliği ve çaresizlik. "Sürgün" döneminde antibiyotik henüz geliştirilmemişti. Savaştan canını kurtaranları zorlu bir yolculuk bekliyordu. Aşırı yüklenen deniz ulaşım araçları ağır kış şartlarında güçlükle Osmanlı topraklarına ulaşıyordu. Yolculuk sırasında vefat edenler denize defnolunuyordu.

Salgın hastalıklar kamplarda kitlesel ölümlere yol açıyordu. Hülâsa ölüm dört koldan geldi ve çok can aldı. Kalanlar çok acılar çekti. Yeni acılar yaşanmasın ve ders alınsın diye, bu acı olayların yeniden yeniden gündeme alınması bir zarurettir. Değilse amaç yaraları kanatmak, acıları depreştirmek olmadığı gibi kin, nefret empoze etmek de değildir.

Korkunç İvan'ın sıcak denizlere ulaşma hayali sıkça tekrarlanır. Bu uğurda yaşanan bunca savaş ve ölüm sanki izah edilmiş olur. Bugün özellikle Suriye'de ve "sıcak denizlerdeki etkisine bakıldığında amaç gerçekleşmiş gibi. O zaman sormak lazım, şimdi sırada ne var.

Yaşanan trajedinin "soykırım", "sürgün", "tehcir" yahut başka kavramlarla tanımlanması önemli olmakla birlikte, sonuçlarını değiştirmemektedir. Birleşmiş Milletler 'in tanımladığı suç kalıplarına göre "soykırım" değil "sürgün" olarak nitelenebilirmiş. Olağanüstü yetkilerle donatılmış beş daimi üyenin iktisadi ve siyasi vesayeti altındaki Birleşmiş Milletler 'in aldığı kararlarda bağımsız ve tarafsız olma ehliyeti yoktur.

19. yy'ın 2. yarısı Osmanlı İmparatorluğunun en iyi zamanları değildir. Devlet Gerileme Dönemi'ni yaşamaktadır. Borçlarını ödeyemiyor, vadesi gelen borcunun anaparasını ödeyemediği gibi faizini dahi ödeyememektedir. Fransız İhtilali'ni müteakiben ortaya çıkan "milliyetçilik" ve "ulus devlet" anlayışı sonucunda neredeyse bütün dini ve etnik unsurlar ayaklanmış bağımsızlık istemektedir. Doğal olarak pek çok cephede savaş ve yokluk hüküm sürmektedir. Bu şartlarda Osmanlı İmparatorluğu istese de muhacirlere gereği gibi yardımcı olamayacaktır.

Tarihinde "soykırım", "işgal" ve benzeri muameleyle uğramamış millet her halde yoktur. Avrupa'nın 5. yy'dan itibaren Cermenler, Müslümanlar, Hunlar ve Vikingler tarafından istilası, Amerika kıtasının 15. yy sonundan itibaren

işgali, bütün Afrika'nın sömürge olarak paylaşılması, İngiltere'nin Çin, Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı işgalleri, Moğolların işgalleri. Dünya Tarihi, Savaşlar, İşgaller, İstilalar Tarihi gibi. Ama bugün ve gelecekte savaş olmamalı zira geliştirilen kitle imha silahları, nükleer ve biyolojik silahlar Dünyanın sonunu getirebilir.

Çalışmanın temel amacı, 1863 yılında Kafkaslardan Anadolu'ya göç eden bir grup ailenin göç, iskân, iaşe ve ibateleri bağlamında Çerkes sürgününün sosyo-ekonomik boyutlarının anlaşılmasına katkı sunmaktır. Bu doğrultuda, üç ana kısımdan oluşan çalışmanın girişi müteakiben ilk kısmında Kafkasya'nın işgaline, ikinci kısmında, Çerkes sürgününe, üçüncü kısmında ise Çerkesler'in Anadolu'da iskânına değinilmektedir. İskân sırasında Osmanlı Devleti'nin iskân edilen muhacirlere ne tür yardımlarda bulunduğu Osmanlı arşiv belgeleri örneğinde açıklanmaktadır.

Kafkasya'nın Rusya Tarafından İşgali

Osmanlı İmparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştığında, Moskova Prensiği “Sıcak Denizlere İnme” hayalini gerçekleştirmek için harekete geçmişti. 18. yüzyılın başlarında ulaştığı Kafkasya'da amaç Kafkasya'dan Çerkeslerin çıkarılmasıydı. “1475'ten 1768'e kadar Osmanlı İmparatorluğu ile ona bağlı devletlerden başka hiçbir devletin bu denizlerde (Karadeniz, Azak) kıyısı yoktu. Kafkasya'nın batısı gibi, Asya'nın batısında Dicle ve Fırat nehirlerinin yatakları da ta İran körfezine kadar Osmanlı yönetimi altındaydı” (Toynbee, 2020, s. 35). Aradan geçen zamanda çok şey değişmiş, köprü'nün altından çok sular akmıştı ne Rusya eski Rusya idi, ne de Osmanlı İmparatorluğu eski gücündeydi. Rusya idealleri doğrultusunda ilerlemekteydi. 19. yy'ın 2. Yarisında Kuzey Kafkasya'da imha ve işgal son safhasına girmişti. “1860 başlarında Rusya Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarını

yerlerinden etmeyi kararlaştırdı. Rusya uyguladığı zorunlu göçle Kafkas halklarını ya kuzeye yani Kozakların yaşadığı yerlere ya da Türkiye'ye sürecekti" (Gürbüz, 2012, s. 308).

Rus orduları Kafkasya'yı tahliye ederken elbette direnişle karşılaşmıştır. Rusya'da orantısız güç kullanabilme imkanlarını, öldürmek ve sürgüne göndermek kastıyla kullanmıştır. "Bu yapılanlar soykırım mı yoksa Stephen Shenfield' in ifadesiyle "insanların çektikleri acılara gaddarca aldırmaksızın yürütölen bir etnik temizlik" mi idi? Birleşmiş Milletler Soykırım Anlaşması'na göre soykırım "eylemlerin bir grubu kısmen ve tamamen fiziksel olarak yok etmek kastıyla yapılmasını" ifade etmektedir (Richmond, 2008: 167). "şeyh şamilin ele geçirilmesiyle adeta bir temizlik harekâtına dönüşen Rus saldırıları tüm şiddetiyle Kuzey Kafkasya'yı kasıp kavurmuştur" (Gürbüz,2012, s. 309). Kafkasya'da yaşananlara bakıldığında kısmen yok olanlar olduğu gibi Ubıhlar gibi tamamen yok olanlarda vardır. Birleşmiş Milletler 'in koyduğu kritere göre Rusların çerkeslere yönelik eylemleri bir soykırım örneğidir. Ayrıca sürgün nedeniyle gidilen her yerde "asimilasyon" kaçınılmaz bir sondur bu da bir yok oluştur.

Kafkaslara Kazaklarla birlikte gelen Ruslar, çerkesleri ölmek ve sürgün arasında tercihe zorladılar. "Rus işgaline direnişlerinin çökmesini takiben, Kafkaslardan daha büyük bir göç 1859-1865 yılları arasında ve daha sonrasına uzanarak yaşandı. Karadeniz'in batı kıyılarında ve yukarı Kafkaslarda asayişi sağlamak hevesindeki Ruslar, çerkes beylerine ve özellikle de kökten dinci bir tarikat olan Müridilere, yüzbinlerce cana mal olacak şekilde boyun eğdirmeye çabaladılar" (Karpat, 2008, s. 129). Ölümde, sürgünde yeterince nasıplendi bu savaşlardan. Kafkaslardaki Rus ilerleyişi büyük bir insani dramı da peşinden getirdi. "Rus varlığının ulaştığı her yer adeta bir felaket alanına dönüştü" (Gürbüz, 2012, s. 310).

Rusların milli idealleri doğrultusunda işgal ettikleri yerlerden birincisi Kafkaslar olmadığı gibi, sonuncu da olmamıştır. 1861 de Rusya'da serfliğin kaldırılmış olması ve serflere mülk edinme hakkının verilmiş olması Kafkaslarda Çerkeslerin yaşadıklarına ışık tutmaktadır. 19 Şubat 1861 de serfliğin kaldırılmasını düzenleyen yasa çıkarılmıştır (Kuyucuklu, 1990, s. 200). “Çerkesler'e verdikleri sözlere karşın Rus hükümeti onları Osmanlı topraklarına sürmeye çoktan karar vermişti. Haziran 1861' de II. Alexander kolonizasyonun amacını bölgenin tamamen Ruslaştırılması olarak açıklamıştı” (Richmond, 2011, s. 164).

Tamda bugünlerde Ukrayna- Rusya arasında savaş yaşanırken Avrupa yine Rusya'dan tehdit algılıyor ve Ukrayna'yı uzaktan kışkırtarak destekliyor. Sanki tarih tekerrür ediyor. Aslında bir tarafta Rusya diğer tarafta Avrupa ama Avrupa'nın güvenliği için savaşan başkaları. “Avrupalı güçler kendi emperyal çıkarları için tehlikeli gördükleri "doğu" daki Rus yayılmasını durdurmak istiyorlardı. Özellikle İngiltere, Rusya'nın Kafkasya'daki toprak kazanımlarının Hindistan'daki hâkimiyetini tehdit edeceğinden kaygılanıyordu. Çerkesya" da köprübaşı tutmanın bölgenin tamamının kontrolü için yaşamsal olduğu düşüncesi giderek yaygınlık kazanıyordu. Emperyalizmin Kafkasya pastasına göz dikmesi Karadeniz' in kuzeydoğu kıyısındaki küçük bir bölgeyi büyük güç politikasının arenası haline getirdi. Avrupa'nın Çerkes "özgürlük savaşına verdiği bu coşkulu destek iste bu arka plan dikkate alınarak değerlendirilmelidir ve bu destek en iyimser tahminle belirsizdir. Bu belirsizlik de Rusya için kötü olan her şeyin rakipleri için iyi olduğu varsayımından kaynaklanmıştır” (Kreiten, 2011a, s. 139).

Rusya etnik temizliği ve soykırımı bütün Çerkeslere uyguladı. “Orta ve doğu Kafkasyalılar gibi Çerkesler de trajediyi tattılar. Rusların yerleşmek amacıyla topraklarına göz diktikleri

Çerkesler'in kaderi soykırıma çok daha yakın olmuştur. Çeçen, İnguş ve Dağıstan halkları da sonuçta Slavlar tarafından kolonizasyona tabi tutulmuş olmakla birlikte toprakları Ruslar ve Ukraynalı yerleşimciler için daha az cazipti. Bu bölgelerden de yüzbinlerce insanın Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş olmasına karşılık Rusya Çerkesya'da doğrudan etnik temizlik politikası uyguladı. Bir milyonun üzerinde Çerkes çok zor koşullarda yurtlarını terk etmeye zorlandılar. Diğerleri esas yurtlarından daha verimsiz topraklara göçe zorlandılar” (Henze, 2011, s. 159). Rusya'nın imha-işgal savaşında amacına ulaştığını tarih göstermiştir. Milyonlarca insanın ölümü, sürgünü ve asimilasyonu pahasına. “Savaşın son aşamasına artan sertlik damgasını vurmuştu. Çerkesler'i kitlesel olarak göçe zorlamak için silahlı terör ve toprağı yakma yöntemlerine başvurulmuştu. Rus birliklerinin dağları sistematik olarak taradığı geniş kapsamlı "temizlik “operasyonu yürütülmüştü” (Kreiten, 2011b, s. 172).

Boşaltılan Çerkeslerin yurduna Rusya'nın uygun gördükleri yerleşiyordu. “Artık Romanov Rusya'sının yarı Avrupalı emperyalizmi, anarşik Kozak cemaatini, büyük Rus mujik gruplarını, hatta Almanları bölgeye yerleştirerek, hiyerarşik Çerkes gruplarını ve yağma ile baskınlarla geçinen Çeçenleri baskı altında tutmaya başlamıştı” (Saydam, 2011: 33). Yaşanan katliamlardan bir övünç çıkarmanın ve imha zihniyeti taşımanın askerlerle sınırlı olmadığı görülmektedir. Rus askeri tarihçisi Fadeev şöyle övünüyordu: “Bin yıldır hiçbir fatihin zarar görmeden yaklaşmadığı dokunulmaz bir kale ve haydut sığmağı olan bu ülke sihirli bir değnek dokummuşçasına bir anda her çalışkan Rus'a ait olan boş bir toprağı dönüşüverdi” (Kreiten, 2011b, s. 170).

Sürgün

Kafkaslarda imha planı herkese hissettirilip gösterildiğinde, sürgün artık bir seçenek değil zorunluluk idi. Anadolu'ya, Osmanlıya daha önce gelenler muhakkak olmuştur. Ancak ne geliş şartları benzerlikler taşır ne de gerekçeleri. Daha önce münferit olan bu göçlerde zorunluluk yok ve göçüp göçmemekte özgürsünüz. Sahip olduğunuz mülkleri satabilirsiniz, yolculuk koşullarını da siz belirlersiniz. Ama malınızı, canınızı, namusunuzu koruma telaşında ve zorla gönderiliyorsanız durum değişir. “1850li yılların ilk yarısında bazı Kafkasyalı ailelerin gönüllü olarak Osmanlı topraklarına göç ettiği bilinmektedir. Kırım savaşı sırasında mecburi bir hareket haline gelen göç olayı, 1862-1865 yılları arasındaki üç yılda zirveye ulaşmış ve 1877-1878, 1800-1908 yılları arasında yoğunlaşarak 1920 lere kadar süregelmiştir” (Bice, 1991, s. 45).

Kafkaslardaki imha savaşlarının son merhalesine gelinmişti. Çerkesler ölüm, tehcir ya da göçü seçmek zorundaydı. Her üç seçenek, çeşitli oranlarda tercih edildi. Her üç seçeneğin ortak paydası Rusların istediği toprakların boşaltılması idi. İster diri, ister ölü. Doksan yedi yıl süren savaşlarda Çerkesler'e boyun eğdirmeyi başaramayan Rus hükümeti 1860 yılında imparatorluğun diğer bölgelerine veya Türkiye'ye göç ettirmeye karar verdi. Bu kararı uygulamakla görevlendirilen General Yevdokimov yeni oluşturulmuş tüfekçi ve Kazak süvari birlikleriyle Çerkesya'nın henüz işgal edilmemiş bölgelerine doğru ilerledi. İlk girdiği kuzey mıntikasındaki Çerkesler ses çıkarmadan idaresine girdiler ve aynı yıl içinde dört bin aile direniş göstermeden Kuban'daki yurtlarını terk ederek Türkiye'ye doğru yola çıktı. Buna karşılık güney doğu yönünde yaşayan kabileler direniş hazırlığına başladı. Şimdi popüler Karadeniz sayfiye kenti Soçi'nin bulunduğu yerde Abzehler, Sapsiglar ve Ubihlar meclis kurarak Osmanlı'dan ve Britanya' dan (hiç alamayacakları) yardım talep ettiler (Shenfield, 2011, s. 124).

İmam Şamil'in 1859 da teslim olmasından sonra Muhammed Emin'in organize ettiği direniş 5 yıl daha sürdü. 1864 de Muhammed Emin'de Osmanlı Devletine göç etti. "1863-1864 kışından itibaren göç hareketi tam anlamıyla bir çığ gibi büyüdü. Başlangıçta Ruslar tarafından 40-50 bin olacağı söylenen göçmenlerin sayısı, kısa zamanda, yani 1864 baharında 400.000'e ulaşmıştı. Bu arada Rus hükümetinin Çerkeşleri ve diğer Kafkas kavimlerini, adeta imha etmek istercesine kıyılara doğru sürüp buralarda perişanlığa ve ölüme terk etmesi dünya kamuoyunda tepkiler doğurdu. Hatta İngiltere' nin Petersburg Büyükelçisi, göçün belli bir düzene konulması ricasında bulundu. İngiltere, hadiseye "Cerkesya gitti, Çerkesleri koruyalım" düşüncesiyle yaklaşıyordu" (Saydam, 2011, s. 18). Yaşanan trajedi izah edilirken imha, işgal, ölüm kelimeleri havada uçuşuyor. Kısacası bir ulus kendi topraklarında, yollarda, kamplarda yok ediliyordu.

Kafkaslardan çıkış olağan üstü koşullarda gerçekleştiği için düzenli kayıtlarda tutulamamıştır. Kara yoluyla, deniz yoluyla ve özel kişilere ait araçlarla gelenler olmuştur. Tabiatıyla bu konudaki iddialar çelişkilidir. Marc Pinson sırf 1864 kış ve ilkbaharında doğu Çerkezistan'dan göç eden insanların sayısının 552 bine ulaştığını belirtmektedir. Resmi istatistiklerdeki mevcut rakamlar, genellikle sadece limanlardan gemilere binen kişilerin sayısını verir. Karadan at üstünde veya tekerlekli arabayla güneye ya da batıya göç edenler ve özel şahıslara ait çok sayıdaki tekneye yasadışı olarak binenler bu rakamlara dahil değildir (Karpas, 2003, s. 110). Kayıt altında olan Sürgün veya göçe zorlanmış Çerkezlerin miktarı hakkında hiçbir zaman gerçek sayı tespit edilememiştir. Çünkü birçok nüfus hareketi kayıt dışı gerçekleştiği gibi ölüm oranı da tespit edilememiştir. "Sayısı 10'dan fazla olan çıkış limanlarında düzenli bir kayıt tutulmaması ve bu limanlarda hiçbir bağlantının bulunmaması yüksek oranlara varan ölümün

kesin olarak bilinmemesi, tutulan kayıtların ise belli bir yer ve zamanla sınırlı tutulması ve kesin olan rakamların da kamuya duyurulmasının engellenmesi gibi nedenlerden ötürü “Büyük Çerkes Sürgünü”nde Kuzey Kafkasya’dan çıkarılanların kesin sayısını gösteren tam güvenilir istatistikleri yoktur. Fakat buna rağmen bazı araştırmacılar yaklaşık belli bir sayı vermektedir. Bunların en azı 500 bin ve en çoğu ise 2-3 milyon arasında değişmektedir” (Aslan, 2011, s. 108).

Göçün Osmanlı Devleti topraklarına gerçekleşmiş olması da önemli anlaşmazlık konularındandır. Kimine göre Osmanlı devleti nüfus ve asker ihtiyacı için bu işi tezgâhlanmış, kimine göre ise Rusya’nın uyguladığı imha harekâtı göçe zorlamıştır. Osmanlı Devletine göçler Balkanlardan, Kafkaslardan ve adalardan yoğun olarak yaşanmıştır. Göçler Osmanlı Devletinin Batı önünde geri çekilmeye başladığı XVII. Yüzyılın sonlarından itibaren başlamış ve özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki Osmanlı-Rus savaşlarından sonra yoğunluk kazanmıştır (Tabakoğlu, 2009, s. 165). Elbette benim de bir kanaatim var. Hangi görüşe katılırsanız katılın veya daha başka görüşünüzde olabilir ancak ortaya çıkan sonuç aynıdır. Bir ulus kendi topraklarında imha edilmiş. Kalanlar elverişsiz koşullarda göçe zorlanmış, iskan edilenlerde zamanla asimile olarak egemen kültür içinde yok olmuştur.

Rusların nihai amacı Batı Avrupa’nın sahip olduğu refahın kaynaklarına özellikle de ticaret yollarına ulaşmaktır. Batı Avrupa bu durumu anladığından beri sürekli Rusya ile arasına tampon bölgeler oluşturma konusunda, ittifaklar peşinde koşmaktadır. Bu arada pek çok devlet-millet bu mücadeleye kurban edilmektedir. “Ruslar Çerkezistan’ı Kafkasya’nın güvenliği ve savunması, Karadeniz’de dolaşım ve ticaret özgürlüğü, Karadeniz ve Hazar denizleriyle İran arasında güvenli bir demiryolu bağlantısına ihtiyaç duyması gibi önemli askeri ve stratejik nedenlerle işgal etmişti. Bunun yanısıra,

kendisini bir kurtarıcı olarak gören Rusya'nın bu imgesinden kaynaklanan köklü ideolojik ve kültürel düşüncelerde, işgali ve Çerkezlerin topraklarından sürülmesini hızlandırmıştı” (Karpas, 2003, s. 109).

İskân

Osmanlı Devleti beklediğinin çok üstünde muhacir gelmesine rağmen gelenlerin acil ihtiyaçlarını karşılarken diğer yandan üretici olsunlar diye onlara sermaye olabilecek destekler de sağlamıştır. Başlangıçta muhacirlerin on beş nüfusuna bir hane denilerek öküz, tohumluk ve diğer zirai araçlar verilmiş daha sonra ise her beş nüfus bir hane sayılarak benzer destekler verilmiştir (Saydam, 2011, s. 39).

Kafkasya muhacirlerine yapılacak acil yardımlar barınma, beslenme ve giyinme ihtiyaçları olarak belirlenmiştir. Göçmenlerin mesken ihtiyaçları, belirli ölçüde devlet tarafından temin edilmiştir. Bu arada, Anadolu halkıda konuya ilgisiz kalmamıştır. Nitekim göçmenlerin yaşamlarını idame edecekleri meskenlerin büyük bir kısmı Sivas eyaleti kazalarının ahali tarafından yapılmış, yapılan masraflar da dönem itibari ile devletin durumu göz önünde tutularak maliye nezaretinden istenmemiş ahali tarafından teberrü edilmiştir (Karataş, 2014, s. 245).

Osmanlı Devleti başlangıçta mevcut kurumlarıyla iskân işini halledebileceğini öngördü. Ancak göçün boyutu anlaşıldığında muhacirlerle doğrudan ilgili kurumlar oluşturdu ve kaynak ayırdı. Muhacirin Komisyonu, zaruri sebeplerle kurulmuş olup 1865 yılı sonlarına doğru gelenlerin miktarı azaldığından, mevcut olanların da üçte ikisi iskân olduğundan işler asgariye inmiş durumdaydı. Komisyondaki görevliler için ayda 35.000 kuruş harcandığını dikkate alan hükümet, bu masraftan kurtulmak maksadıyla ve aynı zamanda komisyon binasının

askeri amaçlarla kullanılabilmesi için 27 Kasım 1865 yılında bu kuruluşun lağvını kararlaştırdı (Saydam, 2011, s. 21-25).

Köylere yerleştirilen muhacirlerin çiftçilik yaparak bir an önce kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gerekli alet-edevat sağlanmıştı. Sivas mutasarrıfı ile bu bölgede göçmenlerin iskan işleri sorumlusu olan Hafız Paşa'nın, Sivas eyaleti dâhilinde ki bazı kazalara ve özellikle Uzunyayla yöresine iskan edilen göçmenlere yapılacak olan zirai yardımın nevi ve miktarının ne olacağı konusunda ilgili hükümet merkezinden bilgi istedikleri anlaşılmaktadır. Gelen cevap ise her haneye bir çift öküz ve İstanbul kilesi ile 5 kile tohumluk verilmesi yönündedir (Karataş, 2014, s. 245).

Yüzyıllarca aralıklarla süren insanların arındırılmış Kafkasya'yı ele geçirme savaşları sona ermekteydi. İmam Şamilin 1859 da teslim olması sonun başlangıcıydı. Direniş 5 yıl daha sürmüştü de canını, malını, namusunu kurtarma derdine düşen Çerkesler göç yollarına düşmüştü. “Başlangıç da muhacirler hakkında gayet cömert davranan hükümet, umduğunun üzerinde bir göç hadisesinin vuku bulduğunu görünce daha az kaynak ayırmaya mecbur oldu. Devlet hazinesinden savaş sırasında bütün emval ve emlakini terk ederek gelenlere nispeten fazla maddi imkân sağlanırken, sonradan malını mülkünü yavaş yavaş elden çıkaranlara daha az yardım yapılmıştır” (Saydam, 2011, s.30).

Yapılan yardımlarda aciliyet ve zaruret esas alınmıştı. “Yapılan yevmiye yardımının göçmenlerin 15 yaşından küçük olanlarına birer, 15 yaşından büyüklere 2 guruş olması planlanmıştır. Yapılan yevmiye yardımı da yine göçmenleri temsil eden ve kabilelerin ileri gelenleri olan beylere verilmiştir. Zaruret söz konusu olduğunda giyim yardımı da yapılmıştır. Ayrıca Çerkes göçmenlerinden ölenlerin kefenlenmesi, cenazelerin kaldırılması konusunda devlet gerekli yardımları yapmıştır.

Çerkez göçmenlerden ölenlerin yaşına göre 0-9 yaş arasına 2 metre, 10-15 yaş arasında ölenlere 3 metre, 15 yaş ve yukarisına da 4 nadiren 5 metre kefen verildiği görülmektedir (Karataş, 2014, s. 245-246).

Muhacirlerin iskânında bazı yolsuzluklar da vuku bulmuştur. İskânla görevlendirilen memurların suiistimalleri nedeniyle pek çok olumsuzluk da yaşanmış, iskân sorunu karmaşık bir hal almıştır. Örneğin, 18 Şubat 1864 tarihli bir yazıda iskân memurlarının türlü yolsuzluklar yaparak işi usulüne uygun şekilde icra etmedikleri, böylece yapılan masrafların boşa gittiği, hazinenin zarara uğratıldığı belirtilmektedir. Yapılan şikâyetlerin artması üzerine hükümet tarafından işin daha sıkı takibi zaruri hale gelmiştir. “Nitekim 11 Nisan 1864 tarihli Meclis-i Vâlâ mazbatasında; Anadolu'daki iskân işinin usulüne uygun cereyan edebilmesi ve meydana gelen fenalıkların ve böyle önü açık bir masrafın (zimmete para geçirme, israf ... gibi) araştırılarak def ve tadili ve hicret eden nüfusun kesin ve doğru olarak medeniyet dâhiline konulması, ancak kol kol özel memurların tayini ile mümkündür” denilmekteydi (Saydam, 2011, s. 23-24).

Osmanlı Devleti göçün daha iyi iklim şartlarında gerçekleşmesini istemişse de kışın ağır koşullarında sürgün vuku buldu. Bunun sonucunda ağır kış koşullarında Karadeniz'i geçmeye dayanamayacak vasıtalarla yola çıkıldı bir de istiab haddini aşan yüklemeler kazalara, ölüme davetiye çıkardı.

Kırım (1853-1856) ve 93 Harbi'ni (1877-1878) izleyen zamanda İmparatorluğun diğer bölgelerinden de yoğun göçler başladı. Osmanlı'nın Kırım Savaşı'nı kaybetmesinin ardından, Rusya, Kafkasya üzerindeki baskısını olağan üstü düzeye çıkardı. Bu baskı karşısında daha fazla direnemeyen Kafkas ulusları, özellikle Şeyh Şamil'in teslim olmasından sonra tarihin en büyük sürgünleri ile karşı karşıya kaldı. Bütün dünya

bilmektedir ki, Kafkasya, Ruslar tarafından zorla işgal edilmiş ve Adigeler başta olmak üzere Kafkas halklarının büyük bir kısmı Çarlık güçleri tarafından ülkelerinden zorla sürülmüşlerdir (Aslan, 2011, s. 90).

Kafkasya Muhacirleri türlü türlü zulme uğradılar. Canı, namusu derdine düşen bu insanlar meta olarak görülmüş ve çirkin bir ticaret gerçekleşmiştir. İstanbul'da muhacir komisyonu kurulmasına ve her tarafa iskân memurları gönderilmesine rağmen bu insanların bir kısmı esir pazarlarına düşmüştür. “Bab-ı Âli'de dahi bir esir pazarı açılmış ve vükela haremlerine lazım olan cariyeleri ehven baha ile ve yahut hediye suretiyle almak için mübaşirler irsal olunmuş, bunlardan birisi Sivas ve Samsun cihetlerine memur olan yaver efendidir ki memur olduğu mahaller muhacirinin iskânı yerine takım takım İstanbul'a cariyeler gönderdi ve muhacirlerden fiil-i katl ile müttehim olan Osman namında bir habisi tercüman olarak mahiyetinde taşıyıp alet-i temettu etti”(Çiçek, 2011, s. 81).

Kafkasyalılar övülürken bile bu övgü ile aşağılamaya da zemin hazırlanmaktaydı. Cesaretlerine saygı duymasına karşın Neumann, Çerkesler'in Rusya tarafından yok edilecekleri öngörüsünde bulunmuştu. Çünkü modern bir dünyada şövalye ruhlu da olsa "uygarlaşmamış" halklara yer yoktu. Neumann, Çerkesler'in toplam nüfusunu Kabartaylar ve Abhazlar da dahil olmak üzere 1.5 milyon kişi veya 300 bin aile olarak tahmin etmekteydi (Leitzinger, 2011, s. 117). Hem saldırıya uğramak hem de gayri medeni olarak yaftalanmak doğru ve adil bir yaklaşım değildir. Aynı yaklaşım, soykırıma uğrayan bütün uluslar için aynı telakkiyi savunuyorsa Amerika Yerlilerinin, Aborjinlerin başlarına gelenleri açıklamak kolay olur. Fakat adil olmayacağı gibi insani de olmaz.

Her ölenin, her muhacirin bir hayatı, bir adı olduğu halde sadece bir sayı ile top yekun ifade edilmesi ve miktara göre

soykırım terazisine çıkarılması ayrıca haksızlıktır. Kemal Karpat, Osmanlı devletine yeni gelen Çerkeslerin sayısına ilişkin oldukça doğru bir tahminde bulunan ilk kişinin Selahaddin Bey olduğuna dikkat çekmektedir. Selahaddin Bey, toplam 1 milyon 8 bin kişiden söz ediyordu ki bu rakama, Kırım'dan yeni gelen 100 bin kadar kişi de dâhildi. Selahaddin Bey Avrupa'ya 595 bin, Asya'ya ise 413 bin Çerkesin yerleşmiş olduğunu iddia ediyordu. 1867 yılında, yani Kafkaslardan göç sona ermeden epeyce önce öne sürüldüğü dikkate alındığında, söz konusu demografik etkenin ne denli büyük bir etkisinin olduğu belli olmaktadır. Çerkeslerden söz eden az sayıdaki Avrupalı istatistikçinin, göçmen sayısını en çok 200 bin olarak tahmin etmesi, bu göçün boyutu konusundaki bilgisizliklerini ele vermektedir (Karpat, 2010, s. 87-88).

Çerkesler Osmanlı Devletine göç etmelerine rağmen Batı'da destek arıyordu. Tarih tekerrür ediyor. Tamda bugünlerde Ukrayna direniyor, Rusya işgal ve imha ediyor, Ukrayna Batı'dan destek bekliyor. Şimdiden yüzbinlerce Ukraynalı komşu ülkelere sığındı. Çerkesler Avrupa başkentlerine "Bağımsızlık Bildirisi;" ile başvurduklarında Rusya ile kırk yıldır savaşıyorlardı. Destek bekledikleri Batı ülkelerinden gerekli desteği bulamamışlardı ve bunu eleştirmişlerdi. "Derin bir utançla işitiyoruz ki Avrupa'da basılan bütün haritalarda yurdumuz Rus imparatorluğunun bir parçası olarak gösteriliyor. Rusya artık Batıda Çerkeslerin köle ve haydut olduğunu ilan edebiliyor..."(Leitzinger, 2011, s. 118).

İnsanlık tarihinde birçok devlet, diğer bir devlet tarafından yok edilmiştir. Hatta bugün bile sıcak savaşın sürdüğü, insanların yok edildiği savaşlar yaşanmaktadır. BM'nin tahkim edilerek vesayetten kurtarılması, etkinliğinin artırılması çözüm olabilir sanırım. Kafkasya'nın emperyal geçmişinin değerlendirilmesinin sadece Rus veya Kafkasyalı tarihçilerin sorumluluğu olmadığını vurgulamak isterim. Kafkasya'nın

kolonyal tarihi Avrupa tarihinin Kafkasya'da cereyan etmesi olarak da okunabilir. Sömürgecilik sonrası etütler alanında yapılan araştırmalar göstermiştir ki Avrupa sömürgeleştirdiği ülkeleri şekillendirmekle kalmamış, süreç içinde kendisi de dönüşmüştür. Başka bir deyişle Avrupa sömürgecilik yapmasaydı aynı Avrupa olmazdı.” (Kreiten, 2011a, s. 142).

Osmanlı Devleti Kafkasya'dan gelecek olan göçmenler konusunda bilgi sahibi idi ki hazırlık yapmıştı. Ancak bilgileri eksik ya da yanlış olduğu için ortaya pek çok sorun çıktı. Osmanlı Devletinin bilgi kaynakları bir şekilde ortaya çıkan sorunların sebebiydi. Ayrılan kaynaklar yetersiz kalınca en azından finansman kısmen halka ve yerel yöneticilere bırakıldı. Başlangıçta göçmenler köylere birer ikişer hane olarak yerleştirilmişse de daha sonra padişaha bildirilen gerekçeler nedeniyle köylerde birlikte iskân olunmuşlardır. Gelen kafileler iskân politikası çerçevesinde Balkanlara Anadolu'ya yerleştirilmişlerdir. Ancak Balkanlara yerleştirilenler Rusya'nın itirazıyla Balkanlardan hareket ettirilerek sair bölgelere gönderilmiştir.

Osmanlı arşiv belgelerinde iskân politikasının nasıl uygulandığı açıkça görülmektedir. Misalen Taman İskelesinden Samsun'a gelen Çerkes muhacirlerin Sivas'a gönderildiğine dair 1863 tarihli Osmanlı arşiv belgesine göre, 136 hane Sivas eyaletine iskân edilmiş, muhacirlere mesken, tarım aletleri ve iaşe yardımları yapılmıştır. İskân edilen muhacirlerin nüfus bilgileri ve yapılan yardımların dağılımına dair detaylar aşağıdaki tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir (COA ML-MSF-d 16838).

Tablo 1 Yerleşim Yeri, Konut ve Zirai Yardımlar Tablosu

Yerleşim Yeri	Boy	Hane	Nüfus	Büyük, Küçük Ev	Öküz	Araba	Tohumluk Zahire	Umera	Toplam Miktar
Yıldızeli, Kiremitli	Kabartay	2	8	300	266	48	100	Abdülvehhab, İsmail	714
Zile, Başpınar	Kabartay	27	144	4950	4798	864	1350	İsmail, Seyfullah	11962
Niksar, Fazlı		15	88	2950	2932	528	750	Yakub, Şoluh, Mehmed	7160-662
Yıldızeli, Arslandoğmuş		7	29	1250	1066	124	350	Mahmud, Şoluh	2840
Tokat, Beyzad		1	2	150	66	12	50	Ali	278
Yıldızeli, Arslandoğmuş		50	275	9400	9164	1650	2500	Arslan, İbrahim, Abdulgaffar, İlyas	9160
Yıldızeli, Emirliler	Nogay	11	36	1850	1199	216	550	Mehmed, Seyfeddin, Hayreddin	3815
Artukabad, Teknelibel	Kabartay	1	5	250	166	30	50	İdris	496
Zile, Başpınar		20	90	3400	2999	640	1000	İsmail, Ali	7939
Kazabad, Endizler		1	5	250	166	30	50	Örükçüler	496
Zile, Köy		1	7	250	233	42	50		575

Kaynak: COA ML-MSF-d 16838.

Tablo 1’ de de görüldüğü gibi düzenlenen belgeye göre bu defa Sivas’a yerleştirilen Çerkes Muhacirler 136 hane, 691 nüfustur. Yine aynı tabloya göre gelenlere yapılan konut yardımı 25 bin guruştur. Ayrıca öküz için 25055 araba için 4134 tohumluk için 6840 guruş yardım yapılmıştır. Toplam yardımlar 50079 guruştur.

136 haneye konut için verilen yardım 25000 guruştur. Hane başına ortalama 183.82 guruş düşmektedir. Konut yardımı büyük olduğu değerlendirilen hanelere 250 guruş, küçük olduğu değerlendirilen hanelere 150 guruştur.

Her 15 nüfusa bir çift öküz ve bir araba(kağrı) ve her haneye 5 kile-i istanbulî verilmiştir.1 kile-i istanbulî 25kilo olduğu dikkate alındığında verilen tohumluk zahirenin 125 kilo olduğu anlaşılır. Tarımda yaygın kullanılan ölçek olan urupla ya göre (125/16) 7.81, yaklaşık olarak 8 urupla tohumluk zahire yardımında bulunduğu anlaşılmaktadır.

İlgili belgede 78 senesi Şubat ayı ifadesi geçmektedir. Kastedilen sene R. 1278 (M.1862)’dir. Şubat ayı olduğuna göre ağır kış koşulları hüküm sürmektedir.

Yine ilgili belgeye göre yapılan yardımlar; Nan-ı aziz, öküz, ganem, edevat-ı çift, edevat-ı hane ve yerel iskân memurlarının ücretleri (bargir ücreti ve yevmye) ni kapsamaktadır.

Tablo 2 Yerleşim Yeri ve Yapılan Yardımların Miktarı Tablosu

Yerleşim Yeri	Boy	Ümera	Hane Reisi	Nüfus	Yardım Edilen	Terk Olunan	Yardım Dönemi	Yardım Miktarı
Artuk Abad, Tekneli Bel	Kabartay	Yusuf	İdris	5	2	3	Mart 78 Kanun-u evvel 78	120
Yıldızeli, Ilıca	Kabartay	Nuh	Süleyman	8	4	4	Ağustos 78	110
Sivas, Merkez	Muhtelif	-	-	61	33	28	Kanun-u Evvel 78	441
Sivasdan vurud	-	İdris	Emine Hatun	2	2	-	-	17
Kilmigad, Yavi	Kumuk	Mahmud, Hangişi	-	72	36	36	Mart 78	1485
Tokat, Merkez	-	Karlıoğlu İbrahim	Ömer, Arslan Mirza	482	241	241	Kanun-u evvel 78 Mart 78	7200
Kazabad, Endiz	Kabartay	Ömer	-	5	2	3	Haziran 78 Mart 79	182
Zile, Köy	Kabartay		İsa oğlu Yusuf	7	3	4	Şubat 79	675
Kilmigad	Nogay	Mehmet Çelebi	-	102	51	51	Kanun-u sani-78 Mart 79	1377
Kilmigad	Nogay	Abbas ağa	-	228	114	114	Kanun-u sani-78 Mart 79	3088
Kilmigad	Nogay	Abdülmennan	-	124	62	62	Kanun-u sani-78 Mart 79	1674
Kilmigad	Nogay	Ali ağa	-	206	103	103	Kanun-u sani-78 Mart 79	2781
Zile, Başpınar	Kabartay	İsmail, Ali	İsmail	90	45	45	Eylül 78 Mart 79	2700
Tokat	Dağıstan	Ali	Ali	2	1	1	Şaban-78 Ramazan-78	30
Zile	Çerakise	İsmail, Başmak	-	165	89	76	Ağustos 78 Kanun-u evvel	8032
Zile, Bakırboğazi	Kabartay	İbrahim	-	105	57	48	Ağustos 78	5998

Kaynak: COA ML-MSF-d 16838.

Tablo 2'ye göre 1969 kişinin 869'unun nan-ı aziz yardımına muhtaç olmadığı değerlendirilmiştir. Yardım edilenler ise 1100 kişidir. Kişi başı yapılan yardım 51.71 guruştur.

Yine Sivas eyaleti civarına iskân edilen çerkes muhacirlerle ilgili Osmanlı arşiv belgelerine göre, göçe devam edenlere yevmiye ekmek parası verilirken ikamete tabi tutulanlara çiftçilik yapılması için lazım gelen sermaye (öküz, tohum, ev, tarla vb.) yardımı yapılmaktadır. Ayrıca belgeden anlaşıldığına göre Göçmenler elverişsiz kiş koşullarında ve beklenenden çok sayıda gelince göçmelerin içinde buldukları durum daha da ağırlaşmıştır. Çerkes muhacirlerden önceden gelerek yerleşip çiftçilik yapanlardan alınan öşür gelirlerinin yeni iskân edilen ihtiyaç sahiplerine tahsis edildiği anlaşılmaktadır (Gurulkan vd., 2012).

Sonuç

Rusya'nın başka ülkeleri işgal ve milletleri imha ve sürgün gerekçeleri elbette haklı değildir. Geleneksel Rus siyasetinde olduğu üzere Kafkas milletlerinin Büyük Rusların medeni ve nurlu yolundan ilerlemelerini isterken, bunun dışına çıkanları ise cahilliğin, gericiliğin, yobazlığın ve barbarlığın yolu olmakla itham etmektedir. Bu tarz gerekçeler Rusların gerekçelerinin ne kadar ideolojik olduğunu ne kadar insanlık dışı olduğunu göstermektedir.

Rusya her işgal ettiği yerde gerekçesini de kendisi oluşturmaktadır. İstediiğinde Rus nüfus barındıran bütün ülkeleri potansiyel hedef yapabilmektedir. Geçmişteki işgal eylemlerinden bunu anlamak mümkündür. Ukraynaya, Donbass bölgesindeki Rusları bahane ederken, 70'li yılların sonunda Afganistan'a yandaşların davetiyle girmişti. Geçmişte Kuzey Kafkasya'yı işgal ederken de Küçük Kaynarca Antlaşması ile kendisine hukuki gerekçe üretmeye çalışmıştı.

Rusların Kuzey Kafkasya'yı işgaliyle birlikte 19. Yüzyılda büyük Çerkes sürgünü meydana geldi. Sürgün sonrasında Çerkesler kısmen hayatta kaldılar ve muvakkat bir süre için varlıklarını korudular. 1860'li yıllarda Çerkesler'in başına gelen felaket gerek Rusya'da gerekse sürgünde halk olarak ayakta kalmalarını çok zorlaştırdı. Sürgün değişik Çerkes alt-grupları üzerinde farklı etkiler yaptı. En çok etkilenenler batıdaki ve ortadaki kabileler oldu. Başta Ubihlar olmak üzere bazıları Kafkasya'yı tamamen terk ederken diğerlerinden az sayıda insan kaldı.

Sürgün sırasında salgın hastalıklar ve ağır koşullar kitlesel ölümlere yol açtı. Bu göçler sırasında açlık, kıtlık, salgın hastalıklar gibi sebeplerden ötürü nüfusunun üçte birini kaybetmek oldukça büyük bir tahribat yarattı. Kafkasya'da üç yüz sene önce başlayan işgal ve imha savaşı, 1859 da İmam Şamil'in teslim olmasından sonra beş yıl daha sürmüş, zulüm, ölüm ve sürgün 1864 de tamamlanmıştır. Bu sürgün, ağır kış koşullarında elverişsiz gemilerle bilinmeyene doğru bir yolculuk aynı zamanda salgın hastalıklar ve kitlesel ölüm anlamına geliyordu. Bu sonuca neden olan Rus Çarlığı ve mirasını devralanlar, bu duruma gerekçe bulmada mahir olsalar da, adı ne olursa olsun, yaşanan trajediler tarihleri için bir utanç sayfasıdır.

Soykırımı inkâr etmek Rusya açısından politika gereği olabilir. Kabul etse ona kim hangi yaptırımı uygulayacak. Bugün BM de etkili olanlara İncil'de Hz. İsa'ya atfen geçen "aranızda günahsız olan ona ilk taşı atsın" demek sanırım durumu açıklamaktadır. Soykırım mıydı? Bu yapılan tarife bağlı. Ayrı ayrı soykırımlar yerine, 1856 ile 1956 arasında çok geniş bir coğrafyada Müslüman ve Hristiyan birçok halkı etkileyen ve Sovyet sonrası Rusya'da günümüze kadar süren genel bir soykırım eğiliminden bahsetmek daha doğru olur.

Moskova Knezliği'nin tarih sahnesine bir süper güç olarak çıkmasında Osmanlı İmparatorluğunun rol oynamış olması, tarihin garip bir cilvesi olsa gerektir. Ayrıca işaret edilmelidir ki Doğu Avrupa politikalarındaki büyük bir güç olarak, o zaman bölgede hâkimiyet kurmaya ve pekiştirmeye çalışan Jagellonlara ve Altın Ordu'ya karşı Moskova-Kırım ittifakını desteklemek suretiyle Osmanlılar, Moskova'nın yükselişine katkıda bulunmuştur. Osmanlılar on altıncı yüzyıl ortalarında Moskova'nın üstünlük ve yayılmasının, Karadeniz ve Kafkasya'daki çıkarları açısından oluşturduğu tehlikeyi gördükleri zaman ise iş işten geçmişti.

19. yüzyıl boyunca Kafkaslardan gelen yaklaşık 1,5 milyon Çerkes muhacir Osmanlı topraklarında iskâna tabi tutuldu. Bunlardan Balkanlar'a yerleştirilenler Rusya'nın itirazı üzerine yeniden göçe zorlanarak İmparatorluğun Halep gibi güney vilayetlerine yerleştirilmiştir. Osmanlı devleti asayiş, tarım dışı toprakların tarıma kazandırılması ve muhacirlerin bir an önce üretime geçmesi gibi kriterler çerçevesinde iskân politikası yürütmüştür. Bu politika doğrultusunda göçmenler öncelikle Samsun, Trabzon gibi istasyonlarda karantinaya tabi tutulmuş bu sırada acil ihtiyaçları karşılanmıştır. Daha sonra muhacirler iskân için belirlenen yerlere sevk edilmiştir. İskân gerçekleştiğinde ise mesken ve tarımsal üretim araçları yardımı yapılmıştır. Yardımlar devlet bütçesinden olduğu gibi, hanedan üyelerinden, özellikle de halktan karşılanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Kırım ve Kafkas göçlerinden kısa dönemde büyük zarar göreceği uzun dönemde ise kazançlı çıkacağı öngörülmüştü. Kırım, Kafkasya'dan yapılan göçlerin bir yandan talebi arttırırken bir yandan da zirai üretimin ihtiyaç duyduğu emeği sağlayacağı beklenmekteydi. Sanırım beklenen sonuçlar gerçekleşti.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (COA)
ML-MSF-d 16838

Aslan, C. (2011). 1864 Trajedisi. Sürgün İçinde (ss. 89-115). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.

Bice, H. (1991). Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler. Ankara: TDV.

Çiçek, N. (2008). 'Talihsiz Çerkeslere İngiliz Peksimeti': İngiliz Arşiv Belgelerinde Büyük Çerkes Göçü (Şubat 1864 Mayıs 1865). Sürgün İçinde (ss. 47-48). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.

Gurulkan, K. Çınar, A.O. Genç Y.İ ve Demirbaş, U. (2012). Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri I. Cilt. İstanbul: Seçil Ofset.

Gürbüz, M.V. (2012). Kafkasya'da Siyaset. Ankara: Kadim Yayınları.

Henze, P. B. (2011). Tarihte Çerkesler. (Çeviren: Ö. A. Kurmel). Sürgün İçinde (ss. 153-162). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.

İnalçık, H. (2020). Modern Avrupa'nın Gelişmesinde Türk Etkisi. (Çev. Ömer Baldık). Osmanlı ve Dünya İçinde (ss. 87-97). İstanbul: Timaş.

Karataş, Ö. (2014). 'Sivas Uzunyayla Yöresine Çerkes Göçmenlerinin Gelişleri, İskanı ve Osmanlı Devletiyle Halkının Tutumu 1860-70'. Geçmişten Geleceğe Çerkesler İçinde (ss. 239-160). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma ve Yayıncılık.

Karpat, K. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler. İstanbul: Timaş.

Karpat, K. (2008). Osmanlı Modernleşmesi. Ankara: İmge Kitabevi.

Karpat, K. (2010). Osmanlı Nüfusu 1830-1914. İstanbul: Timaş.

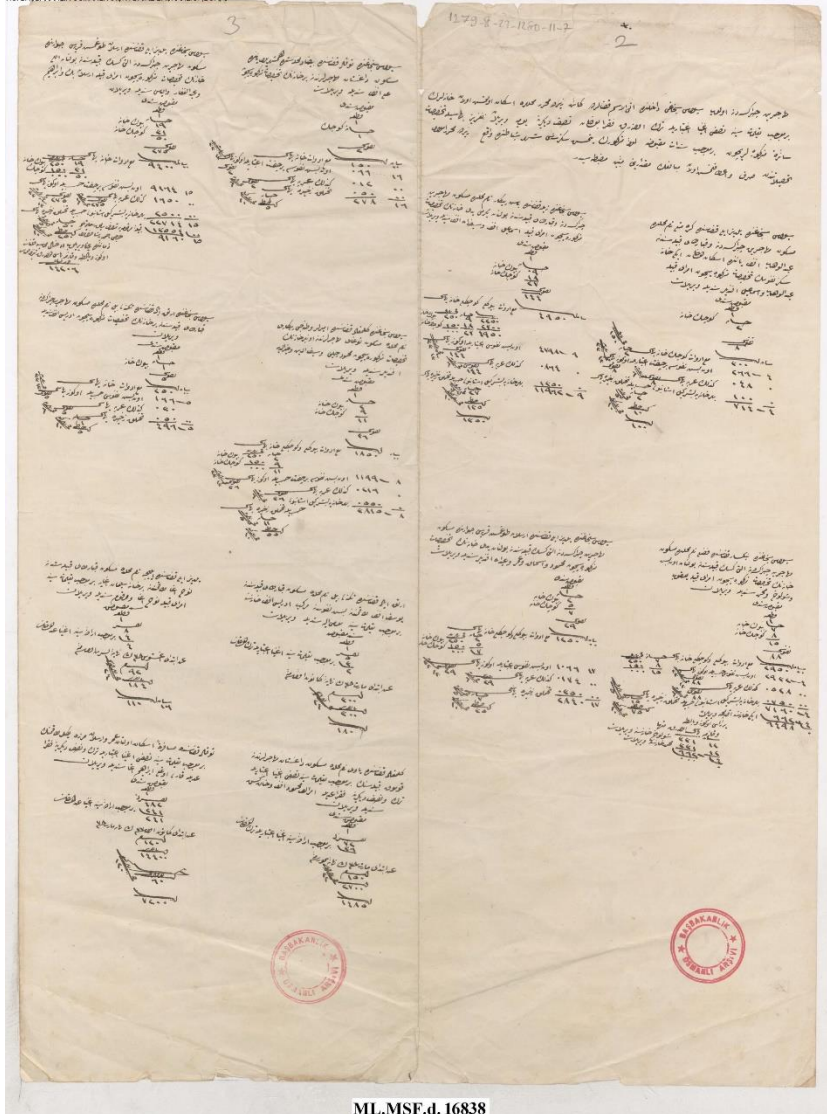
Karpat, K. (2003). Osmanlı Nüfusu 1830-1914. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Kreiten, I. (2011a). Egzotiklik, Jeopolitik ve Cehalet: Post-Kolonyal Bir çerkes Tarihi Arayışı. (Çeviren: Ö. A. Kurmel). Sürgün İçinde (ss. 137-152). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.
- Kreiten, I. (2011b). Kuzey Batı Kafkasya'nın Dize Getirilmesi: Kolonyan Hunharlıklar Ve Avrupa'nın Sorumlulukları. (Çeviren: Ö. A. Kurmel). Sürgün İçinde (ss. 169-179). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.
- Kuyucuklu, N. (1990). İktisadi Olaylar Tarihi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Leitzinger, A. (2011). Çerkes Soykırımı. (Çeviren: Ö. A. Kurmel). Sürgün İçinde (ss. 117-120). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.
- McCarthy, J. (2018). Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı: 1821 - 1922. (Çeviren: F. Sarıkaya.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Richmond, Dr.W. (2011). Çerkeslerin Yenilgisi ve Sürgünü. (Çeviren: Ö. A. Kurmel), Sürgün İçinde (ss.163-168) Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.
- Toynbee, J. A. (2020). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Tarihindeki Yeri. (Çeviren: Mustafa Armağan), Osmanlı ve Dünya İçinde (ss. 35-55). İstanbul: Timaş.
- Saydam, A. (2011). Kafkas Muhacirleri (1860-1870). Sürgün İçinde (ss. 33-45). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.
- Saydam, A. (2010). Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876). Ankara: TTK.
- Shenfield, S. D. (2011). Çerkesler- Unutulmuş Bir Soykırım Mı? S.121-136, 1984. (Çeviren: Ö. A. Kurmel). Sürgün İçinde (ss. 137-152). Ankara: Kafkas Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi.

- Tabakoğlu, A. (2009). Türkiye İktisat Tarihi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Zabun, S. (2014). Çerkes Sürgünü ve Osmanlı İskân Politikası: Sivas İli Örneği. Geçmişten Geleceğe Çerkesler: Kültür, Kimlik ve Siyaset İçinde (ss. 221-237). Ankara: Kafkav Bilimsel Araştırma ve Yayıncılık.

Ek-1:

T.C. BAŞBAKANLIK İÇİŞİLERİ BAKANLIĞI, İÇİŞİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ML.MSF.d.16838

Ek-2:

ÇERKES MUHACİRLERİN İNGİLİZ PARLAMENTOSU'NA HİTABEN

YAZDIKLARI YAZI

Rusların istilacılığından, buna karşılık İngilizlerin hürriyet severliğinden bahisle Kafkasya'da kalıcı bir barışın temin edilebilmesi ve Rusya'nın eski sınırlarına atlabilmesi için İngilizlerle birlikte savaşıma hazır olduklarını bildiren Çerkes muhacirleri tarafından İngiliz parlamentosuna verilmek üzere kaleme alınan yazı

11mayıs 1870

Saâdetli efendim hazretleri,

Muhacirin-i Çerâkise tarafından İngiltere Devleti parlamentosuna verilmek üzere kaleme alınan ve beynehümâmızda zikri sebkat eden müsveddenin bir sûreti manzûr-ı âlîleri buyurulmak üzere leffen takdim kılınmış olmağın ol bâbda emr u irade hazret-i men lehül-emrindir.

Fî 9 Cemaziyülevvel sene [12]95 ve fî 29 Nisan sene [12]94 / [11 Mayıs 1878]

(İmza)

*

Bizi vatanımızdan dûr eden Rusya iltica eylediğimiz yerlerde dahi bizi her türlü ta'zîb ve takibden hâlî olmadığından zahirdir ki o devlet-i gâsibe güya bütün arz kendisi için yaratılmış gibi akvam-ı sâireyi külliyyen mahv eylemedikçe istilasına bir nihayet vermeyecektir. Melce-i penâhımız olan Osmanlılara dahi şimdi başladığı istilaya bir gayet yoktur.

Bu tarihten itibaren ehl-i Şark bitmez ve tükenmez harplere girmiştir. Biz Çerkesler cümlenin malumu olan hakaretleri çekmekte olduğumuz halde hakkımızda lisânen ve kalemen ve amelen müdafaaya çalışan millet fakat İngiliz kavmi idi. Bu sebebden İngiliz

hürriyetsever ve hürriyeti müdafaa eyler olduğuna kanmışızdır. Binâenaleyh arz ederiz ki, İngiliz bayrağı ve kumandası ve nizâmı askerisi altında kanımızı bezl etmeğe hazırız, lâkin bizler bir kavî maksada nihayet vermeyen politika muharebelerine âlet olmaktan usandık, bir sulh-ı daimiye isal edecek muharebe isteriz. Bu sulh-ı daimî Rusya'nın bi-gayr-ı hakkın gasp eylemiş olduğu kıtaları istirdat birle o devleti aslına irca' eylemekten başka bir tarikle müyesser olmayacağından Avrupa'da Saltanat-ı Osmaniye'nin ve Lehistan'ın ve Asya'da Kafkasya'nın ve Kırım'ın tesisleri maksadıyla İngiltere devlet-i fahîmesine asker olmağa ahd ü misak eyledik.

Ve biz ki, Çerkesistan beylerindeniz. Umum Çerkes namına ber-vech-i zîr imzalarımızı verdik.

Ol bâbda emr o ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

101

Osmanlı Belgelerinde

Kafkas Göçleri

KAFKS1CILT.qxp 03.12.2012 14:36 Page 101

KARDEŞLİK OLGUSUNUN YENİ AHİT’TEKİ İZDÜŐÜMÜ¹

Muhammet YEŞİLYURT

Doç. Dr.

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

25yesilyurt@gmail.com

orcid: 0000-0003-0770-6850

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1328928

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 18 Temmuz / 12 July 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 02 Ekim / 02 October 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2023

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Yeşilyurt, M. (2023). Kardeşlik Olgusunun Yeni Ahit’teki İzdüşümü. Ortadoğu ve Göç, 13(1). ss. 40-74.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

¹ Bu çalışma, yazarın 2012 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan “Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Kardeşlik Anlayışı” başlıklı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

Öz

Bu çalışmada, “din” olgusunun şiddetin kaynağı olduğu tartışmalarının çokça yapıldığı günümüzde, müntesip sayısı bakımından dünyanın en büyük dini olan Hristiyanlığın Kutsal Kitabında, şiddetin karşısında bir olgu olan kardeşliğin izleri aranmıştır. Bu çerçevede, öncelikle Yeni Ahit’te kardeşlik anlamını karşılayan kavramlar üzerinde durulmuştur. Ardından kardeşlik türleri olarak tespit edilen kan, soy, din ve insan kardeşliklerine örnek teşkil eden pasajlar değerlendirilmiştir. Hristiyanlığın kutsal kitabı Yeni Ahit’te kan kardeşliği ve bu ilişkiden doğan hususlar, Tanah’ta olduğu kadar ayrıntılı ele alınmamıştır. Yeni Ahit’te konu, birkaç örnekle sınırlı kalmıştır. Soy kardeşliğinin varlığını ve kabulünü gösteren herhangi bir cümle ya da ifadeye ise ima yollu bile olsa rastlanamamıştır. Yeni Ahit’te öne çıkan ve merkezde olan kardeşlik türünün ise din kardeşliği olduğu anlaşılmıştır. Bütünüyle Baba Tanrı ve Oğul Tanrı’ya (İsa Mesih’e) iman temeli üzerine bina edilen söz konusu kardeşlikte Hristiyanlar, “Tanrı’nın ailesindeki çocuklar” olarak birbirinin kardeşi olmaktadır. Yeni Ahit’te insan kardeşliği, Tanah’a kıyasla daha çok vurgulanmaktadır. İnsan kardeşliği düşüncesinin varlığını destekleyen örneklerin, insan kardeşliği olgusunun karşısında olan bölümlere kıyasla daha vurgulu olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, Dinler Tarihi biliminin araştırma metotlarından nitelendirme, karşılaştırma ve hermeneutik yöntemlerinden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hristiyanlık, Yeni Ahit, Kardeşlik, Yahudilik, Tanah

THE PROJECTION OF THE PHENOMENON OF BROTHERHOOD IN THE NEW TESTAMENT

Abstract

In this study, in today's, there is a lot of discussion that the phenomenon of "religion" is the source of violence, in the Holy Book of Christianity, which is the world's largest religion in terms of the number of followers, traces of brotherhood, which is a phenomenon against violence, have been sought. In this framework, first of all, the concepts that correspond to the meaning of brotherhood in the New Testament are emphasized. Then, the passages that set an example for blood, lineage, religion and human brotherhood, which were determined as brotherhood types, were evaluated. In the New Testament, the holy book of Christianity, blood brotherhood and the issues arising from this relationship are not discussed in detail as in the Tanakh. In the New Testament, the subject is limited to a few examples. No sentence or expression showing the existence and acceptance of genealogical fraternity could be found, even by implication. It has been understood that the type of brotherhood that is prominent and central in the New Testament is religious brotherhood. In this brotherhood, which is built entirely on the basis of faith in God the Father and God the Son (Jesus Christ), Christians become brothers to each other as "children in God's family". Human brotherhood is emphasized more in the New Testament than in the Tanakh. It has been determined that the examples that support the existence of the idea of human brotherhood are more emphatic than the sections that are against the phenomenon of human brotherhood. In the study, the methods of description, comparison and hermeneutics, which are the research methods of the History of Religions, were used.

Keywords: History of Religions, Christianity, New Testament, Brotherhood, Judaism, Tanakh

Giriş

M.S. I. yüzyılda Yahudiliğın doğduğu ve geliştiği bir coğrafyada ortaya çıkan ve IV. yüzyılın sonlarına doğru Roma İmparatorluğunun resmî dini olan Hristiyanlık, günümüzde iki milyarı aşan taraftarıyla dünyanın en büyük dinsel geleneğidir. Hristiyanlık, İsa Mesih'in şahsı etrafında gelişip şekillenen, vahiy ve kutsal kitaba dayanan, özde tek tanrılı olmakla birlikte, sonradan Teslis'e yer verildiği kabul edilen ilahî kaynaklı ve Mesih merkezli bir dindir. Hristiyanlık, günümüzde Yahudiliğın inanç, ibadet ve gelenekleri ile Yunan-Roma (Greko-Romen) âleminin kültlerini birleştiren bir kurtarıcı tanrı dini olarak ifade edilmektedir (Küçük, Tümer, & Küçük, 2009, s. 347)

Kendisinden önceki din olan Yahudiliğın şekillendiği ve geliştiği bir çevrede, Filistin'de ortaya çıkan Hristiyanlık, muhatap ve hedef kitle olarak önünde öncelikle Yahudileri bulmuştur. Yahudilikle aynı sosyo-kültürel ve coğrafî ortamı paylaşmaya başlayan Hristiyanlığın kendi teolojisini oluştururken bu dinden etkilendiğini gösteren pek çok kanıttan söz edilebilir. Hemen bütün toplumlarda ve dinlerde bireysel ve toplumsal tarafıyla öne çıkan bir duygu ve olgu olan "kardeşlik" söz konusu olduğunda da bu etkilenişin mevcudiyeti de bir merak konusu olmaktadır. Ancak bu çalışma, sözü edilen etkilenişi ele almamış, yalnızca Yeni Ahit'te kardeşliğın görünümünü inceleme konusu yapmıştır.

Öte yandan Yeni Ahit özelinde Hristiyanlıktaki kardeşliğın irdelendiği bir çalışmada "hangi Hristiyanlık?" sorusu da akıllara gelen bir soru olabilmektedir. Zirâ Hristiyanlık deyince, yekpâre bir Hristiyanlıktan ya da Hristiyan anlayıştan söz etmek mümkün değildir. Bugün sayısı iki milyarı aşan Hristiyanlar, irili ufaklı onlarca mezhep, tarikat, cemaat ve felsefî anlayışın farklı

şekillerde bina ettiği pencerelerden Hristiyanlığa bakmaktadırlar. Genişlik açısından konunun hacmi, bütün bu farklı grupların kardeşlik konusuna yaklaşımlarını ele almaya müsait değildir. O nedenle mevzû işlenirken temel hareket noktası, Hristiyanlığın Kutsal Metinleri olmuştur. Ancak Kutsal Metinler değerlendirilirken yer yer, Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerinin kardeşlik konusundaki yaklaşımlarına da işaret edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle Yeni Ahit'te “kardeşlik” anlamını ifade eden kavramlar üzerinde durulmuş, ardından Yeni Ahit'te kardeşlik türleri olarak tespit edebildiğimiz “kan”, “soy”, “din” ve “insan” kardeşlikleri değerlendirilmiş ve işlenmiştir.

Yeni Ahit'te “Kardeşlik” Anlamını İfade Eden Bazı Kavramlar

Yeni Ahit'te “kardeş” kelimesi, 339 kez zikredilmekte; 163 yerde de “kardeşlik”ten bahsedilmektedir (Yargıcı, 2005, s. 214). Yeni Ahit'te “kardeş” anlamını karşılayan kavram olarak, Grekçe “ἀδελφός (adelphos)” kelimesi kullanılmıştır (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 26). Bu kelimenin çoğulu olan “adelphoi” kelimesi ise, “kardeşler” kavramını ifade etmek için kullanılmıştır (Demirci, 1998, s. 329; “Katolik İncasında İsa'nın Kardeşleri Var mıydı?”, t.y.). “Kardeşler” (adelphoi) tabirine, Mektuplarda yer yer rastlanırsa da Elçilerin İşleri'nde sıkça geçmektedir ve fert olarak “hristiyan kardeş”i ima eder (Demirci, 1998, s. 329).

Yeni Ahit'te “komşu” kelimesinin de “kardeş” ve “kardeşlik” anlamlarını ifade edecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Buna, sevgi temasının işlendiği pasajlarda rastlamak mümkündür (Markos, 12:33; Luka, 10:27; Romalılar, 13:10, 15:2). Belirtilen cümlelerde, komşuyu sevmek bazen kardeş sevgisi bazen de birbirini sevmek olarak ifade edilmiştir (Ekici, 2006, s. 58).

Matta İncili 5:47. cümlede geçen “kardeşler” kelimesi ile ilgili olarak William MacDonald, Yeni Ahit el yazmalarının çoğunda, bu kelime yerine “arkadaşlar” tabirinin kullanıldığını söylemektedir (MacDonald, 2000, s. 181). Buradan, Yeni Ahit’te “kardeşlik” ifade eden bir diğer kavramın da “arkadaş” ya da “arkadaşlar” kelimesi olduğu anlaşılmaktadır.

Yeni Ahit’te kardeşlik anlamını karşılayan bir diğer kelime de “dost” kavramıdır. İsa Mesih döneminde onun getirdiği dine giren üyelerin kendileri için kullandığı kelimeler arasında “dost” kelimesi de sayılmaktadır (Demirci, 1998, s. 329). İddianın sahibi Kürşat Demirci’nin konuyla ilgili dayanakları Luka 12:4 ve Yuhanna 15:13-15 pasajlarıdır. Zikredilen pasajlara bakıldığında “dost” kelimesinin, komşu ve arkadaş kavramlarında olduğu gibi “kardeşlik” ifade edecek bir bağlamda kullanıldığı dikkatleri çekmektedir.

Kardeşlik Türleri

Kan Kardeşliği

Ana babadan en az birinin ortak olduğu bir durumdan kaynaklanan kan kardeşliğine ve bu kardeşlikle ilgili hususlara Yeni Ahit’te rastlamak mümkündür. Hristiyanlıkta, kan kardeşliğinin ortaya çıktığı ve yaşandığı yer, ailedir. Hristiyan aile yapısı Yahudi ailesinden çok farklı değildir. Hristiyanlık aileyi, sosyal ve medenî bir kurum olarak değil tıpkı Yahudilikte olduğu gibi dinî bir kurum olarak kabul etmektedir. Hristiyanlıkta aile fertleri arasındaki ilişki, insanla Tanrı arasındaki ilişkinin bir aynası ve insanın ruhî ve manevî alandaki gelişmesinin vazgeçilmez bir unsurudur (Aydın, 1989, s. 197). Kitâb-ı Mukaddes, aileyi toplumun temeli olarak görmekte ve Tanrı’nın ailesinin çekirdeği olarak kadın ve erkeğin birlikteliğini öğretmektedir. Bir aile içinde hem kadının hem de erkeğin gerekli gereksinimleri karşılanmalıdır. Çocuklar aile

içinde ruhsal ve bedensel gereksinimlerini karşılayarak büyümelidirler. Hristiyanlıkta her aile, Tanrı'ya ait bir yer olarak görülmektedir (Üçal & Malcolm, 2003, ss. 165-166). Dolayısıyla Hristiyanlıktaki aile yapısı, esasen sadece kan kardeşliği için değil bütün “kardeşlik” türleri için de müsait bir ortamı bünyesinde barındırmaktadır.

Yeni Ahit'te kan kardeşliği ve bu kardeşlikten kaynaklanan durumlara örnek olarak öncelikle İsa ve kardeşlerinin konu edildiği şu cümleler verilebilir:

“İsa daha halka konuşurken, annesiyle kardeşleri geldi. Dışarıda durmuş, O'nunla konuşmak istiyorlardı. Birisi İsa'ya, "Bak, annenle kardeşlerin dışarıda duruyor, seninle görüşmek istiyorlar" dedi. İsa, kendisiyle konuşana, "Kimdir annem, kimdir kardeşlerim?" karşılığını verdi. Eliyle öğrencilerini göstererek, "İşte annem, işte kardeşlerim!" dedi. Göklerdeki Babam'ın isteğini kim yerine getirirse, kardeşim, kız kardeşim ve annem odur." (Romalılar, 8:16)

Yukarıdaki cümlelerde İsa'nın, annesiyle birlikte, kan bağının bulunduğu kardeşlerinden bahsedilmektedir. Burada, İsa'nın kan bağından kaynaklanan kardeşlerini gerçek anlamda kardeşleri saymayarak kardeşlik payesini kendisine inananlara vermesi dikkatleri çekmektedir. İsa'nın kan kardeşlerine karşı mezkûr tutumu, kardeşlerinin kendisine iman etmeyişlerinden kaynaklanmaktadır (Yuhanna, 7:5). Kardeşleri ona iman etmemişlerdi ve onun konumunu görmeye istekleri yoktu (MacDonald, 2000, s. 485). Buradan, İsa'da kardeşlik ölçütünün kan bağı değil “kendisine iman” olduğu, iman etmediği müddetçe kan kardeşlerini gerçek kardeşleri olarak görmediği anlaşılmaktadır. Yeni Ahit'te, üstte zikredilen pasajlar haricinde başka kısımlarda da (Matta, 13:55; Markos, 6:3; Yuhanna, 2:12, 7:3, 10; Elçilerin İşleri, 1:14; 1. Korintliler, 9:5.) İsa'nın “kardeşleri”nden bahsedilmektedir.

Kan bağından kaynaklanan kardeşliğin Hristiyanlıkta değerini yitirdiğini gösteren örneklerden biri de “İsa'nın öğrencisi

olma” ile ilgili olarak Luka İncilinde İsa’nın ağzından aktarılan ifadelerde görülmektedir. Luka 14:25-26’da, “Kalabalık halk toplulukları İsa’yla birlikte yol alıyordu. İsa dönüp onlara şöyle dedi: “Biri bana gelip de babasını, annesini, karısını, çocuklarını, kardeşlerini, hatta kendi canını bile gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz.” denilmek suretiyle bahsi geçen husus vurgulanmaktadır. Ancak söz konusu pasajda kan kardeşliğinin geri plana itilmesinin, kişinin kardeşinden nefret etmesi gerektiği sonucuna götürmeyeceği de açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Burada en temel vurgu, Mesih’e olan sevginin çok büyük olması ve böylece İsa Mesih’e duyulan sevgiyle karşılaştırıldığında diğer bütün sevgilerden nefret edilmesi gerektiği üzerindedir (bkz. Matta, 10:37). “Aile bağlarının, bir Mesih inanlısını Rab’be tam bir bağlılıkla yürüyeceği yoldan saptırmasına izin verilmemelidir.” (MacDonald, 2000, s. 365) Bununla birlikte İnciller’de İsa Mesih’in öğrencisi olmak için aileden ve kardeşlerden gösterilen söz konusu fedakârlığın “sonsuz yaşamı miras almak” (Matta, 19:29; Luka, 18:29-30) gibi bir karşılığının olduğu da söylenmekte; bir anlamda insanlar “ödüllendirme” yoluyla bu fedakârlığa teşvik ve motive edilmektedir.

Sonuç olarak, Yeni Ahit’te “kan kardeşliği” ve bu ilişkiden doğan hususlar, Tanah’ta olduğu kadar ayrıntılı ele alınmamıştır. Yeni Ahit’te konu, birkaç örnekle sınırlı kalmıştır. Zikredilen durumun, Hristiyanlığın hukuki konularda Yahudi şeriatine bağlı kalmasından ve bu bağlılığın doğal bir neticesi olarak meselelere yeni çözümler üretememesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca Hristiyanlıktaki “Tanrı’nın ailesi” anlayışının, kurumsal anlamdaki aile olgusunu ikinci plana itmesi de bu durumu ortaya çıkaran bir sebep olarak zikredilebilir.

Soy Kardeşliği

Hristiyanlığın Kutsal Kitabında, Yahudilikte olduğu gibi bir soy kardeşliği anlayışının (Yeşilyurt, 2022, ss. 379-381) mevcut olup olmadığı konusunda bir fikir yürütebilmek için öncelikle bu dine adını veren “Hristiyan” kelimesinden yola çıkarak ileri sürülebilecek bir “hristiyan soyu” hipotezinin doğruluk veya yanlışlığının ortaya konulması gerekmektedir.

Hristiyanlığa mensup olanlar, Batı dillerinde “Christian”, Türkçede “Hristiyan” şeklinde isimlendirilir. Yeni Ahit'te bu kelime Grekçe “Christos yanlısı” anlamında “Christianos” şeklinde, Elçilerin İşleri (11:26, 26:28) ve Petrus'un Birinci Mektubu'nda (4:16) olmak üzere yalnızca üç yerde geçmektedir. Korintoslular'a İkinci Mektup'ta ise (12:2) kapalı bir referans vardır. “Hristiyan” kelimesi Hz. İsa'dan sonra ortaya çıkmış ve “Mesih yanlıları” anlamında, Milâdî I. yüzyılın sonlarına doğru (Demirci, 1998, s. 329) ya da 60 yılında ilk kez Antakya'da kullanılmaya başlanmıştır (Eroğlu, 2000, s. 309; Gasque, 2004, s. 59). Dolayısıyla başlangıçtan beri İsa Mesih etrafında kümelenen, ona inanan insanları tanımlamak için kullanılan söz konusu kelime, tıpkı Yahudilikteki “Yahudi”, “İsrail” ve “İbrani” kelimelerinde olduğu gibi, herhangi bir soyu ifade etmek için kullanılmamıştır. Baştaki hipotezimize geri dönersek; “Hristiyan” kelimesi, muhtemel bir “Hristiyan soyu” iddiasını destekleyecek bir anlama ya da niteliğe sahip değildir. Bu nedenle Hristiyanlıkta soy kardeşliğinin varlığının temellendirilebileceği “kavramsal çerçeve” mevcut bulunmamaktadır.

Bunun yanında, Hristiyanlıktaki “Tanrı'nın halkı / Tanrı'nın ailesi” anlayışı da herhangi bir soyun kutsanmasına ve bu soy etrafında kümelenen insanları içine alacak bir soy kardeşliği olgu ve anlayışına engel oluşturmaktadır. Yahudilikte soy kardeşliği anlayışına katkıda bulunan “Tanrı'nın halkı” düşüncesi (Yeşilyurt, 2022, s. 388) Hristiyanlıkta, tam tersine,

soy kardeşliği olgusunu ortadan kaldıracı bir görevi ifa etmektedir.

Hristiyanlıkta soy kardeşliğinin mevcudiyetine engel oluşturduğunu düşündüğümüz bir diğer husus ise Hristiyanlığın taşıdığı “misyonerlik” karakteridir. Yayılma faaliyetlerinde misyonerliği bir yöntem olarak uygulayan her din, daha geniş kitlelere ulaşma amacını taşır. Böyle bir durumda artık, bu dinin ilk ortaya çıktığı çevrede mevcut olan ve o dine ilk girenlerin oluşturduğu “ırk ve soy çerçevesi”nin bir önemi kalmamakta; soy birlikteliğinin yerini “inanç ve din birlikteliği” almaktadır. Hristiyanlık için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Hristiyanlık, Yahudilerin yaşadığı Filistin bölgesinde ortaya çıkmış ve ilk müntesiplerini Yahudiler oluşturmuştur. Ancak bu din, kendinde taşıdığı misyonerlik özelliği sayesinde günümüzde sayısal çoğunluk bakımından dünyanın en büyük dini haline gelebilmiştir. Taraftar sayısı iki milyarı aşan Hristiyanlıkta, artık soy vurgusunda bulunmanın dolayısıyla soy kardeşliği anlayışından bahsetmenin bir anlamı kalmayacaktır. Zira iki milyar insan demek, artık sadece İsrailoğulları soyu değil binlerce soy demek olacaktır.

Yeni Ahit’te soy kardeşliğiyle ilgili verilebilecek örnekler bulunsa da bunlar, Hristiyanlıkta soy kardeşliğinin varlığına delil olabilecek özellikte değildir. Yeni Ahit’teki söz konusu örneklerin, dört gruba ayrılabilir şu konularla sınırlı olduğunu düşünmekteyiz:

- 1- Soy kardeşliğinin temeli olan “soy” olgusunu önemsiz ve geçersiz kılan cümleler
- 2- Tanah’ta da geçen ve Yahudilikteki soy kardeşliğine misal olabilecek cümleler
- 3- Pavlus’un, soydaşları Yahudilere karşı sevgisi bağlamında ve Pavlus’la sınırlandırılabilir cümleler

4- Yahudi kökenli Hristiyanların, soy kardeşliği konusunda eski inançlarının bir yansıması olarak düşünülebilecek cümleler

Birinci grup içerisinde değerlendirilebilecek Yeni Ahit cümleleri şunlardır:

“Yahya, vaftiz olmak için kendisine gelen kalabalıklara şöyle seslendi: "Ey engerekler soyu! Gelecek gazaptan kaçmak için sizi kim uyardı? Bundan böyle tövbeye yaraşır meyveler verin! Kendi kendinize, 'Biz İbrahim'in soyundanız' demeye kalkmayın. Ben size şunu söyleyeyim: Tanrı, İbrahim'e şu taşlardan da çocuk yaratabilir.” (Luka, 3:7-8).

“İster Yahudi, ister Grek, ister köle, ister özgür olalım, hepimiz bir beden olmak üzere aynı Ruh'ta vaftiz edildik ve hepimizin aynı Ruh'tan içmesi sağlandı.” (1. Korintliler, 2:3).

“Bu yenilikte Grek ve Yahudi, sünnetli ve sünnetsiz, barbar, İskit, köle ve özgür ayrımı yoktur. Mesih her şeydir ve her şeydedir.” (Koloseliler, 3:11).

“Çünkü Mesih İsa'ya iman ettiğiniz için hepiniz Tanrı'nın oğullarısınız. Vaftizde Mesih'le birleşenlerinizin hepsi Mesih'i giyindi. Artık ne Yahudi, ne Grek, ne köle, ne özgür, ne erkek, ne dişi ayrımı var. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz.” (Galatyalılar, 3:26-28)

Yukarıdaki pasajlar hiçbir şekilde, insanlar arasında birlikteliği sağlama noktasında ortak nokta olarak görülebilen “soy” olgusuna kutsallık atfetmemektedir. İnsanların sahip olduğu soylarının, Hristiyanlığa mensup olma ve kurtuluşa erme açısından bir değerinin olmadığı mesajını vermektedir. İnsanlar, İbrahim'in soyundan gelmiş olmalarının kendileri için yeterli olacağını düşünmemelidirler. Zira Hristiyan inancına göre iyi insanlarla akraba olmak, insanları Tanrı önünde kutsal bir duruma getiremez. Tanrı, insanlara yönelik amaçlarını gerçekleştirmek için, İbrahim'in fiziksel soyuyla sınırlandırılmış değildir çünkü Tanrı isterse, taşlardan dahi İbrahim'e çocuk yaratacak güçtedir. MacDonald'a göre Luka 3:8'de geçen “taşlar” ifadesi, Tanrı'nın, kendi göksel lütuf mucizesiyle,

İbrahim'in imanına benzer güçlü bir imana sahip hale getirdiği Yahudi olmayan uluslardan gelme insanları temsil ediyor olabilir. Yine ona göre, İbrahim'in fiziksel soyu olan İsrail ulusu, Tanrı'nın Mesih'ini reddetmiş ancak öte yandan, diğer uluslardan gelip Mesih'i Rab ve Kurtarıcı olarak kabul eden insanlar, İbrahim'in ruhsal soyu olmuşlardır (MacDonald, 2000, s. 281).

Birinci grup dâhilinde yukarıda aktarılan örnekler, Hristiyanlıkta soy gerçeğini tamamen ortadan kaldırmasa da bu olguyu, Hristiyanlığa mensup olanlar arasında müştereklik oluşturma noktasında "İsa Mesih'e iman" gerçeğinden sonra ikinci plana atmıştır. Soy unsurunu bir anlamda geçersiz kılan mezkûr cümleler, dolaylı olarak soy olgusunun varlığıyla ortaya çıkan soy kardeşliğini de geçersiz kılmıştır.

İkinci grupta değerlendirilebilecek örnekler, Yahudilikte soy kardeşliğinin varlığı için delil olabilecek Tanah'taki ifadelerin (bkz. Levililer 19:17-18; Yasa'nın Tekrarı, 17:14-15; Yasa'nın Tekrarı, 18:15), lafzî olarak değilse de manâ itibariyle tekrar edildiği cümlelerden ibarettir. Örnek pasajlardan biri şudur:

"İsrailoğulları'na, 'Tanrı size kendi kardeşlerinizin arasından benim gibi bir peygamber çıkaracak' diyen Musa, O'dur." (Elçilerin İşleri, 7:37)

Bu grup içerisine, Elçilerin İşleri 3:22, 7:23 ve 26'daki ifadeler de dâhil edilebilir.

Üçüncü gruba dâhil olan Yeni Ahit pasajları, günümüz Hristiyanlığının tesisinde çok mühim bir paya sahip olan Pavlus'un, eski dini Yahudiliğe mensup ve aynı zamanda soydaşları olan Yahudilere karşı içinde hissettiği derin sevgiyi gösteren ve bu yönüyle soy kardeşliği çerçevesinde değerlendirilebilecek cümleleri ihtiva etmektedir.

“Kardeşlerimin, soydaşlarım olan İsraililer'in yerine ben kendim lanetlenip Mesih'ten uzaklaştırılmayı dilerdim. Evlatlığa kabul edilenler, Tanrı'nın yüceliğini görenler onlardır. Antlaşmalar, buyrulan Kutsal Yasa, tapınma düzeni, vaatler onlarıdır.” (Romalılar, 9:3-4)

“Kardeşler! İsraililer'in kurtulmasını yürekten özlüyor, bunun için Tanrı'ya yalvarıyorum.” (Romalılar, 10:1)

Romalılar'da geçen yukarıdaki cümleler açık bir şekilde Pavlus'un, soydaşları olan Yahudilere karşı sevgisini göstermektedir. MacDonald, Pavlus'un, Yahudi kardeşlerinin kurtuluşuna yardım edecekse lanetlenip Mesih'ten uzaklaştırılmaya ve kendi kurtuluşunu yitirmeye bile istekli olduğunu; bunun, kendi hakkından bir feragat etme anlamına geldiğini söylemekte ve bu sevgiyi insan sevgisiyle açıklamaktadır (MacDonald, 2002, s. 216). Bize göre Pavlus'un soydaşlarına olan bu derin ve fedakârâne sevgisi, sadece insan sevgisiyle açıklanabilecek bir durum değildir. Bu aynı zamanda, belki de her şeyden daha fazla, soy kardeşliğinin bir yansıması olan “soy kardeşi sevgisi”yle izah edilmelidir. Pavlus'un Yahudilere karşı sevgisini sadece insan sevgisiyle açıklamak, Pavlus'un İsrailoğulları soyundan gelen bir Yahudi olduğunu, geçmişte kendi soydaşlarına ve diğer insanlara “asabiyet” penceresinden yaklaşmış olabileceğini ve bu yaklaşımın izlerinin Hristiyanlığa geçtikten sonra da devam etmiş olabileceği ihtimalini görmezlikten gelmek anlamına gelecektir. Ancak Pavlus'ta izlerini gördüğümüz soy kardeşliğini yansıtan söz, duygu ve düşüncelerin, Hristiyanlıktaki soy kardeşliği konusunda bu çalışmada ileri sürülen temel yaklaşımlara genellenmemesi gerektiği de belirtilmelidir. Zira Pavlus'ta görülen söz konusu durum, sadece kendisini ve kendisi gibi düşünen, Hristiyan olmadan önce Yahudi olan ilk dönem Hristiyanlarını kapsamaktadır. Bu nedenle Hristiyanlığın temel yaklaşımı olmaktan uzaktır.

Yeni Ahit'te soy kardeşliğini izah babında dördüncü grup içerisinde dâhil ettiğimiz pasajlar ise Yahudi-Hristiyanların, Yahudi olmayan paganizm kökenli Hristiyanlara eski inançlarının penceresinden bakmaya devam ettiklerini gösteren, dikkat çekici örneklerdir.

“Yahudiye'den gelen bazı kişiler Antakya'daki kardeşlere, "Siz Musa'nın töresi uyarınca sünnet olmadıkça kurtulamazsınız" diye öğretiliyorlardı.” (Elçilerin İşleri, 15:1)

“Elçilerle bütün Yahudiye'deki kardeşler, öteki ulusların da Tanrı'nın sözünü kabul ettiklerini duydular. Ama Petrus Yeruşalim'e gittiği zaman sünnet yanlıları onu eleştirdiler. "Sünnetsiz kişilerin evine gidip yemek yemişsin!" dediler.” (Elçilerin İşleri, 11:1-3)

Yukarıdaki cümlelerden de anlaşıldığına göre Yahudi kökenli Hristiyanlar, eski dinlerinde mevcut olan “biz ve ötekiler” anlayışını yeni dinlerinde de sürdürmüşlerdir. Onları zikredilen anlayışa götüren temel unsurlardan biri, sahip oldukları soy algıları veya asabiyet duygularıdır. Yahudilerin soy algısı tarih boyunca onları birbirinin kardeşi kılmış, Yahudi olmayanları ise bu kardeşliğin dışına yerleştirmiştir. Söz konusu Yeni Ahit cümleleri, Hristiyan olduktan sonra da aynı inanç ve alışkanlıklarını devam ettiren Yahudi-Hristiyanların da aynı psikolojiyle kendilerini birbirlerinin soy kardeşi olarak gördüklerini, buna karşılık Yahudi soyundan gelmeyen diğer Hristiyanları ise dışlayıcı bir tavır ve tutum takındıklarını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Tüm bu örneklerden yola çıkarak Yeni Ahit'te soy kardeşliğinin varlığını ve kabulünü gösteren herhangi bir cümle ya da ifadenin ima yollu bile olsa bulunmadığı söylenebilir. Aksine soy olgusunun yüceltilmemesini, insanları yücelten ve kurtuluşa erdirecek olan hususun İsa Mesih'e iman olduğunu vurgulayan cümleler bulunmaktadır. Hristiyan inancına göre gerçek imanlılar, insanın ya da bedenin isteğinden değil

Tanrı'dan doğmuş olanlardır. Önemli olan doğal yolla gelen soy değil Rab İsa'ya imanla gerçekleşen tanrısal, mucizevî doğumdur (MacDonald, 2002, s. 464).

Din Kardeşliği

“Din Kardeşliği” başlığından evvel “kan” ve “soy” kardeşliği olguları incelenirken görüldü ki Yeni Ahit'te örnekleri sunulan kan ve soy kardeşliği, Hristiyanlığa mensup olanlar arasında kardeşlik duygusunu faal duruma getirmekten, onları belirtilen duygu etrafında birleştirmekten çok uzakta bulunmaktadır. O halde, bugün sayıları iki milyarı aşan Hristiyanları -ya da en azından aynı mezhebe mensup Hristiyanları- kardeşlik bağlarıyla birbirlerine bağlayan temel unsur “kan” ve “soy” değilse, acaba “din” midir ve din kardeşliğinin Yeni Ahit'te bir karşılığı mevcut mudur? Bu başlıkta, sözü edilen soruların cevabı aranmaya çalışılacaktır. Ancak öncelikle Yeni Ahit'te din kardeşliğinin temel taşı, iskeletini ve hatta sebebini oluşturduğunu düşündüğümüz “Tanrı'nın ailesi/halkı/çocukları” olgusundan bahsetmek yerinde olacaktır.

Hristiyanlıkta “aile” kavramı, bütün Hristiyanları içine alan geniş, olgusal ve hatta kurumsal bir anlama sahiptir. Hristiyan inancına göre Tanrı, “baba”; İsa da “oğul”dur (Romalılar 8:16). İsa Mesih'e iman edenler ise Tanrı'nın çocuklarıdır. Bu unsurlar Hristiyan ailesini oluşturmakta; İsa Mesih vasıtasıyla Tanrı'nın çocukları olan Hristiyanlar, böylelikle birbirlerinin kardeşi olmaktadır (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 32, 52). Tanrı'ya nisbet edilen söz konusu ailede babalık Tanrı'da bulunmakta; Tanrı'nın “babalığı” da İsa'nın “oğulluğunda” ortaya çıkmaktadır. Ratzinger'e (Papa XVI. Benedict) göre Tanrı'nın babalığı İsa aracılığı ile, aynı zamanda insanlara da uyarlanan bir babalıktır. Tanrı, öncelikle İsa'nın babasıdır ancak Hristiyanlar da İsa ve Kutsal Ruh aracılığıyla Tanrı'nın

çocukları olmaktadır (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 32). Buna göre “Tanrı’nın ailesi”ni oluşturan unsurlar, “Baba (Tanrı), Oğul (İsa) ve tüm Hristiyanlar”dır.

Hristiyanlıktaki kardeşlik olgusunu izah babında, “Tanrı’nın babalığı” düşüncesinin bahsi geçen olguya katkısını açıklarken Ratzinger şunları söylemektedir:

“Hristiyan kardeşliği, tamamen laik olan Marksizm kardeşliğinin aksine, herşeyden önce Tanrı’nın ortak babalığı üzerine kurulu bir kardeşliktir. Stoacı gayri şahsi Tanrı baba düşüncesinin ve aydınlanmanın muğlak baba düşüncesinin aksine Tanrı’nın babalığı, Oğul’un aracılığını ve Oğul’daki kardeşçe birlikteliği de içinde barındıran bir babalıktır. Bu yüzden eğer Hristiyan kardeşliğini adam akıllı anlamak gerekiyorsa, hem Tanrı’nın babalığının hem de İsa’nın rahmet birlikteliğine katılımının esaslı bir bilgisi gereklidir. Hristiyan kardeşliğine sağlam temeli, Tanrının babalığı düşüncesi vermektedir.” (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 45).

Tanrı’nın babalığı ve İsa’nın oğulluğu temelinde Hristiyanlar arasında ortaya çıkan din kardeşliği, İsa’nın oğulluğu açısındanki temelini Yeni Ahit’in şu cümlesinden almaktadır:

“Çünkü Mesih İsa’ya iman ettiğiniz için hepiniz Tanrı’nın oğullarısınız.” (Galatyalılar, 3:26)

Tanrı’nın ailesinin üyesi olabilmek, bu cümleye göre İsa Mesih’e iman etmekle mümkündür. İsa’ya iman edenlerin tümü, sözü edilen inanç ailesine dâhildir (Peabody, 2003, s. 55). Bu iman ile bir insan, sadece Tanrı’nın ailesine katılmakla kalmaz aynı zamanda kendisi gibi iman eden, Tanrı’nın diğer çocuklarıyla da kardeşlik ilişkisini başlatmış olur. Peabody’ye göre Hristiyanlar Tanrı’nın ailesinde ortak bir hayatı paylaşırlar. Bunu da herhangi bir üyelik listesini imzalamakla değil Tanrı’nın ışığında yürüyerek tecrübe ederler (Peabody, 2003, s. 56).

Yeni Ahit'te din kardeşliği anlayışını yansıtan pek çok bölüm mevcuttur. İsa'nın dolaylı da olsa etkisinin olduğu İnciller (Matta, Markos, Luka, Yuhanna) ile Petrus'a, Yuhanna'ya ve Pavlus'a atfedilen diğer metinlerin din kardeşliği konusuna yaklaşımlarını daha sistematik bir biçimde anlayabilmek adına konunun içerik bakımından "İnciller'de Din Kardeşliği" ve "İnciller Dışındaki Metinlerde Din Kardeşliği" şeklinde iki kısma ayrılarak incelenmesi uygun görülmüştür.

İnciller'de Din Kardeşliği

İnciller'de İsa etkisi, kendini çok açık bir şekilde göstermektedir. Bu metinlerde geçen diyaloglar, anlatılan kıssalar, verilen mesajlar, çoğunlukla İsa ağzıyla aktarılmıştır. Dolayısıyla "İnciller'de din kardeşliği", bir anlamda "İsa'da din kardeşliği" anlamına gelecektir. J. Ratzinger, belirtilen İncil – İsa bağlantısından hareket etmek suretiyle olsa gerek, İsa'nın "kardeş" (din kardeşi) kavramına yaklaşımını incelemiş ve onun söz konusu kelimeyi üç farklı anlamda kullandığını tespit etmiştir. Ona göre İsa kardeş kelimesini ilk olarak Eski Ahit'teki anlamıyla kullanmıştır. İlgili kelime, burada bir "Yahudinin din kardeşini" ifade etmektedir (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 21). İlgili pasajlar şunlardır:

"Atalarımıza, 'Adam öldürmeyeceksin. Öldüren yargılanacak' dendiğini duydunuz. Ama ben size diyorum ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanacaktır. Kim kardeşine aşağılayıcı bir söz söylese, Yüksek Kurul'da yargılanacaktır. Kim kardeşine ahmak derse, cehennem ateşini hak edecektir. Bu yüzden, sunakta adak sunarken kardeşinin sana karşı bir şikâyeti olduğunu anımsarsan, adağını orada, sunağın önünde bırak, git önce kardeşinle barış; sonra gelip adağını sun." (Matta, 5:21-24)

"Başkasını yargılamayın ki, siz de yargılanmayasınız. Çünkü nasıl yargılırsanız öyle yargılanacaksınız. Hangi ölçekle verirseniz, aynı ölçekle alacaksınız. Sen neden kardeşinin gözündeki çöpü görürsün de kendi gözündeki merteği farketmezsin? Kendi gözünde mertek varken kardeşine nasıl, 'İzin ver, gözündeki çöpü

çıkaramım' dersin? Seni ikiyüzlü! Önce kendi gözündeki merteği çıkar, o zaman kardeşinin gözündeki çöpü çıkarmak için daha iyi görürsün.” (Matta, 7:1-5)

“Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu kendisine göster. Her şey yalnız ikinizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun. Ama dinlemezse, yanına bir ya da iki kişi daha al ki, söylenen her şey iki ya da üç tanığın sözüyle doğrulansın. Onları da dinlemezse, durumu inanlılar topluluğuna bildir. Topluluğu da dinlemezse, onu putperest ya da vergi görevlisi say.” (Matta, 18:15-17)

Zikredilen pasajlarda İsa, muhatabı olduğu anlaşılan birtakım insanlara nasihatte bulunmakta, kardeşlik görevi de sayılabilecek ahlâki ilkelere temas etmektedir. İsa tebliğini ilk olarak, içinden çıktığı topluluk olan İsariloğullarına yapmıştır. Dolayısıyla buradaki nasihatleri de onlara yapmış olma ihtimali yüksektir. Eğer öyleyse İsa, belirtilen kısımlarda kullandığı “kardeş” kelimelerini Yahudiler arasındaki din bağından kaynaklanan din kardeşliği anlamında kullanmıştır. Bu durumda İsa, muhatabı olan insanların arasındaki din kardeşliği bağını sadece “dillendiren” bir pozisyonda bulunmalıdır. Zira onun, bu bağa kendisini de ortak edip kendini onlarla din kardeşi kılması ve bu pozisyonda görmesi söz konusu olamaz.

Ratzinger, İsa'nın “kardeş” kelimesi için kullandığı ikinci anlamın, Rabbilerin öğrencileri için kullandığı kardeş kelimesinin anlamıyla paralellik arz ettiğini, İsa'nın da bu anlamdaki “kardeş”i öğrencileri (havarileri) için kullandığını söylemektedir (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 24). Bahsi geçen anlamı yansıtan cümleler şunlardır:

“O zaman İsa, ‘Korkmayın!’ dedi. ‘Gidip kardeşlerime haber verin, Celile'ye gitsinler, beni orada görecekler.’” (Matta, 28:10)

“İsa, ‘Bana dokunma!’ dedi. ‘Çünkü daha Baba'nın yanına çıkmadım. Kardeşlerime git ve onlara söyle, benim Babam'ın ve sizin Babanız'ın, benim Tanrım'ın ve sizin Tanrınız'ın yanına çıkıyorum.’” (Yuhanna, 20:17)

Yukarıdaki pasajlarda İsa, kendisine tabi olan Havarileri kardeşleri olarak nitelendirmektedir. MacDonald'a göre İsa, ilk defa burada havarilerinden "kardeşlerim" diye söz etmektedir (MacDonald, 2000, s. 565). Ratzinger ilgili cümlenin yorumunda, daha önce de üzerinde durduğumuz "Tanrı'nın Babalığı" olgusunun kardeşlik düşüncesiyle ilişkisine işaret edecek şekilde şunları söylemektedir:

"Havarilerin birbirleri ve İsa ile olan kardeşlikleri, burada yakın bir şekilde Tanrı'nın babalığı ile ilişkilendirilmiştir ve bundan dolayı Yahudi din adamlarının kardeş kullanımında önemine işaret ettiği öğretmen-öğrenci ilişkisinden oldukça farklı bir boyutta ortaya çıkmaktadır." (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 24)

İsa, Havarileri kendisinin kardeşi kıldığı gibi onların kendi aralarında din kardeşi olduklarını da vurgulamıştır. Nitekim şu ifadeler buna işaret etmektedir:

"Simun, Simun, Şeytan sizleri buğday gibi kalburdan geçirmek için izin almıştır. Ama ben, imanını yitirmeyesin diye senin için dua ettim. Geri döndüğün zaman kardeşlerini güçlendir." (Luka, 22:31-32)

İsa, aşağıda aktarılan sözlerinde ise kendisinin havarilerle, havarilerin de kendisiyle ve birbirleriyle olan kardeşliğini mezcetmektedir (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 24):

"Kimse sizi 'Rabbî' diye çağırmasın. Çünkü sizin tek öğretmeniniz var ve hepiniz kardeşsiniz." (Matta, 23:8)

Ratzinger'in kardeş kelimesine dair söz konusu ettiği ikinci anlam, yukarıdaki cümlede çok daha belirgindir. Ancak Ratzinger'e göre İsa'nın öğrencilerine "kardeşlerim" şeklindeki hitabı, bir Yahudi din adamının öğrencilerine bu şekildeki bir hitabından oldukça farklıdır. Zira bu, geleceğe dair bir verilen bir mesajdır. On iki kişinin şahsında Tanrı yeni insanlarına hitap etmekte, yine onların şahsında yeni ve büyük

bir kardeşler topluluğu inşa etmektedir (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 26).

Ratzinger'in "tipik bir Hristiyan kullanımı" (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 26) olarak adlandırdığı üçüncü anlam ise bize göre Hristiyanlıktaki din kardeşliğini, kan, soy ya da ırk boyasıyla boyanmış Yahudilikteki din kardeşliğinden ayıran bir özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamın izleri şu cümlelerde bulunabilir:

"Daha sonra İsa'nın annesiyle kardeşleri geldi. Dışarıda durdular, haber gönderip O'nu çağırdılar. İsa'nın çevresinde oturan kalabalıktan bazıları, 'Bak' dediler, 'annenle kardeşlerin dışarıda, seni istiyorlar.' İsa buna karşılık onlara, 'Kimdir annem ve kardeşlerim?' dedi. Sonra etrafına, çevresinde oturanlara bakıp şöyle dedi: 'İşte annem, işte kardeşlerim! Tanrı'nın isteğini kim yerine getirirse, kardeşim, kızkardeşim ve annem odur.'" (Markos, 3:31-35; ayrıca bkz. Matta, 12:46-50; Luka, 8:19-21)

Yukarıdaki pasaj, Hristiyanlıktaki din kardeşliğinin karakterini anlamak için hayati bir öneme sahiptir. Zira Hristiyanlıkta din kardeşliğinden kastedilen "iman birlikteliği"ni açık bir şekilde ortaya koymaktadır. İsa için kardeşler, bu noktada, Tanrı'nın rızasının genel kabulü ile kendisinde birleşmiş olan kimselerdir. Bu birliktelik sayesinde kan kardeşliğinin yerine insanlar arasında kan kardeşliğini de aşan ruhani bir bağ kurulur (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 26). Bu bağın adı "iman"dır.

Konuyla ilgili olarak, üzerinde durulan Yeni Ahit pasajlarının, İsa dönemindeki Hristiyanların kan bağı içerisinde akraba oldukları Yahudilerden çok, Yahudi olmayan diğer imanlılara daha kuvvetli iperle bağlı oldukları mesajını verdiği ve İsa'nın, kendisiyle olan gerçek bağın, kan bağına ya da herhangi bir sülaleye mensubiyete dayalı olmadığını, Tanrı'nın sözünü işitip uygulamaya bağlı olduğunu söylediği (MacDonald, 2000, s. 205, 316) yorumları yapılmaktadır.

İnciller’de din kardeşliğine dair var olan cümle ve ifadeler aynı zamanda İsa’nın kardeş kelimesini nasıl ve hangi anlamda kullandığına ışık tutan ifadeler olarak karşımızda durmaktadır. Sözü edilen metinlerde, Tanrı’nın babalığının ve İsa’nın oğulluğunun merkezde olduğu bir “iman” düzlemi üzerinde, Hristiyanlıkta din kardeşliği düşüncesinin temelini atılmaya başlandığı söylenebilir. Hristiyan inancına göre bu iman sayesinde insanlar, Tanrı’nın ailesine katılır ve Tanrı’nın çocukları olma şerefini kazanır. Son aşamada ise Tanrı’nın çocukları olan insanlar, birbirlerinin din kardeşi ya da iman kardeşi olur.

İnciller Dışındaki Metinlerde Din Kardeşliği

İnciller’de temeli atılan din kardeşliği düşüncesinin, Yeni Ahit’in diğer metinlerinde de gelişerek devam ettirildiği görülmektedir. Nitekim Elçilerin İşleri’ndeki şu cümle buna bir örnek teşkil eder:

“Bundan bir süre sonra Pavlus Barnaba’ya, “Rab’bin sözünü duyurduğumuz bütün kentlere dönüp kardeşleri ziyaret edelim, nasıl olduklarını görelim” dedi.” (Elçilerin İşleri, 15:36)

İlgili kısımda geçen “kardeşler” kelimesinin din (iman) kardeşlerini kastettiği, bu kelimedenden önceki “Rab’bin sözünü duyurduğumuz bütün kentlere dönüp....” ifadesinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

İnciller dışındaki metinlerde din kardeşliği konusunda üzerinde durulması gereken en önemli bölümler, bize göre Pavlus’un Mektuplarında bulunmaktadır. Bu önem, aslında Pavlus’un kendisinden ve onun Hristiyan teolojisindeki tartışmasız konumundan kaynaklanmaktadır. Zira o, Hristiyanlığa bugünkü şeklini veren kişi olarak kabul edilmektedir. “Kardeş” kelimesi Pavlus’ta, bir Hristiyanın din kardeşinin ismidir (Ratzinger

(Pope XVI. Benedict), 1993, s. 31) ve pek çok bölümde bu şekilde anlamlandırılmıştır.

“Kardeşler, öteki uluslar arasında olduğu gibi, çalışmalarımın sizin aranızda da ürün vermesi için yanınıza gelmeyi birçok kez amaçladığımı, ama şimdiye dek hep engellendiğimi bilmenizi istiyorum.” (Romalılar, 1:13)

Bu cümlede geçen “kardeşler” kelimesinin, “Tanrı’nın çocukları olarak imanlılar arasındaki ruhsal yakınlığı ve ruhsal aile bağıını ifade eden bir hitap” (Açıklamalı Kutsal Kitap, 2010, s. 1651) anlamına geldiği yönünde bir yorumda bulunulmuştur.

Pavlus’un din kardeşliği anlayışına ışık tutan şu cümlelerde ise Pavlus, bir anlamda “kardeşliğin sınırlarını” çizmekte ve kiminle kardeş olunamayacağı konusunda kriterler ileri sürmektedir:

“Ama şimdi size şunu yazıyorum: Kardeş diye bilinirken fuhuş yapan, açgözlü, putperest, sövücü, ayyaş ya da soyguncu olanla arkadaşlık etmeyin, böyle biriyle yemek bile yemeyin.” (1. Korintliler, 5:11)

“Kardeşler, bizden aldıkları öğretilere uymayıp boş gezen bütün kardeşlerden uzak durmanızı Rab İsa Mesih’in adıyla buyuruyoruz.” (2.Selanikliler, 3:6)

İlgili pasajlardan 1. Korintliler’de geçen ifadelerle ilgili MacDonald;

“Listesi yapılan günahlardan suçlu bulunan imanlılar, suçlarının büyüklüğünü anlamaları ve tövbe etmeleri için kiliseden dışlanmalıydılar. Eğer Rab’bin meyhaneci ve günahkârlarla yemek yediği ileri sürülerek buna karşı gelinirse, biz de o kişilerin, O’nun izleyicisi olduklarını söylemediklerine ve O’nun da onları, kendisiyle yemek yedikleri için öğrencileri olarak tanımadığına işaret ederiz. Bu bölümün bize öğrettiği şey şudur: Kötü bir hayat yaşayan imanlılarla arkadaşlık etmemeliyiz.” (MacDonald, 2002, s. 282)

yorumunda bulunmaktadır. Aynı cümleyle ilgili ayrıca

“Ahlaksız bir yaşam sürerken kişinin kendini Mesih imanlısı olarak tanıtmayı ayıp ve utanç vericidir; Mesih’in kendisi uğruna yaptığı her şeye karşı saygısızlıktır. Bir Hristiyan, böyle davranan bir imanlıyla ilişki içerisinde bulunursa bakla insanlar kilisenin ahlaksızlığı onayladığını düşünebilir; bu durumda Mesih’in adı ve imanlıların karakteri lekelenmiş olur.” (Açıklamalı Kutsal Kitap, 2010, s. 1689)

şeklinde bir görüş dile getirilmiştir. Yapılan bu yorumlardan, “kötü huy, kötü davranış ve alışkanlıkları olan” imanlılarla arkadaşlık etmemenin ve hatta onları kiliseden dışlamanın, Hristiyan inancının temel bir kuralı olduğu anlaşılmaktadır.

Pavlus’un, Hristiyanlıktaki din kardeşliği anlayışının gelişimine yaptığı katkılardan biri de onun Pseudadelphos (Ψευδάδελφος / sahte kardeş) kavramını kullanmış olmasıdır. Pseudadelphos kavramı aslında Pavlus’un, yaşadığı misyonerlik deneyimlerinden ortaya çıkardığı, Hristiyan kardeşliğinin sınırlarını koyduğu, kendisi tarafından bulunmuş bir kelimedir (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 31). Bu ifadenin geçtiği cümleler şunlardır:

“Sık sık yolculuk ettim. İrmaklarda, haydutlar arasında, gerek soydaşlarımın gerekse öteki ulusların arasında tehlikelere uğradım. Kentte, kırdan, denizde, sahte kardeşler arasında tehlikelere düştüm.” (2. Korintliler, 11:26)

“Ne var ki, İsa Mesih’te sahip olduğumuz özgürlüğü el altından öğrenmek ve böylece bizi köleleştirmek için gizlice aramıza sızan sahte kardeşler vardı.” (Galatyalılar, 2:4)

Pavlus’un, “sahte kardeşler” ifadesini kimler hakkında ve niçin kullandığına dair bu kişilerin;

1- İmanlı öğretmenler gibi gözüken yasalara bağlı Yahudiler (MacDonald, 2002, s. 423)

2- Yahudi kökenli olmayan imanlıların sünnet edilmeleri ve Kutsal Yasa'ya itaat etmeleri gerektiğine inanan Yahudi Hristiyanlar (Açıklamalı Kutsal Kitap, 2010, s. 1729)

3- Kurtuluş için sünnetin zorunlu olduğunu söyleyen Yahudi öğretmenler (MacDonald, 2002, s. 448) oldukları yönünde üç farklı yorum getirilmiştir.

Burada dikkatleri çeken husus, Hristiyanlığı seçmeden önce koyu bir Yahudi olan Pavlus'un, kardeşlik algılayışı noktasında zihinsel anlamda geçirmiş olduğu köklü değişimin zikredilen pasajlarda çok açık bir şekilde kendini gösteriyor olmasıdır. Pavlus, uğradığı bu değişimin bir sonucu olarak önceden, aynı soydan geldiği ve aynı dini paylaştığı için kardeş kabul ettiği Yahudileri, Hristiyan olduktan sonra sünnet konusunda gösterdikleri muhalif tavırdan dolayı "sahte kardeşler" olarak nitelendirebilmiştir. Bu durum, esasen onun, önceki dininden getirdiği "soy kardeşliği" anlayışının yerine yeni dininin kendisine sunduğu "iman (din) kardeşliği" anlayışını ikâme etmeye başladığını göstermektedir.

Yeni Ahit'in İnciller dışındaki diğer metinlerinde buraya kadar aktarılan cümleler dışında, din kardeşliğine temas eden başka pasajlar da bulunmaktadır. Hepsini burada ayrı ayrı irdelemek mümkün olamadığından söz konusu cümlelerin geçtiği bölümler dipnotta belirtilmekle yetinilecektir.

İnsan Kardeşliği

Hristiyanlıkta, bu dine mensup olabilmek Yahudilikte olduğu gibi ırkî şartlara bağlanmamıştır. Hangi ırktan, milletten ya da soydan olursa olsun her insan, teorik açıdan Hristiyan olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında evrensel özellik taşıyan Hristiyanlık, kendi mesajını bütün insanlara ulaştırma gayreti içerisinde olagelmıştır. Hristiyanlık tarihinde söz konusu gayretin ilk örneklerinden birini Pavlus vermiştir. Pavlus,

Hristiyanlığı, bu dinin ortaya çıktığı Yahudi çerçevenin dışına çıkarmış; sözü edilen çerçeveyi, kendilerine “pagan / putperest” denilen insanların bulunduğu mekân ve coğrafyalara kadar genişletmiştir. Böylece Yahudi ile Yahudi olmayan, köle ile özgür, erkek ile kadın arasındaki teorik ve çoğunlukla da uygulamadaki ayırım ve farklılıkların Hristiyan toplumunda yok edildiği düşünülmüştür (Gasque, 2004, s. 68). Dolayısıyla Tanrı’nın babalığı ve İsa Mesih’in oğulluğu temeline oturan bir inancı kabul eden herkes, Hristiyan düşüncesine göre Hristiyan kabul edilmekte; ırk ve soy farklılığı Hristiyan olabilmek için bir engel oluşturmamaktadır.

Diğer taraftan Hristiyanlığa mensup olmayanlar, Yahudilikte olduğu gibi (Bney Noah, Putperest), çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmamış ve herhangi bir özel isimle isimlendirilmemiştir. Ancak Hristiyan olmayanların tamamını ifade babında genel bir kavram olarak Yeni Ahit’te, “dışarıda kalan”, “diğerleri” anlamındaki hoi eixo tabirinin (1. Korintliler, 5:12-13 ; Koloseliler, 4:5) kullanıldığı görülmektedir (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 67). Mezkûr kavramın, Hristiyan olmayanların tamamını içine alacak şekilde geniş bir anlama sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Yahudiliğin, Yahudi olmayanları gruplandırırken temel kriter olarak kullandığı “etnik ırkçılık” olgusu, Hristiyanlıkta Hristiyan olmayanlar tanımlanırken kullanılmamıştır. Aslında bu bile, Hristiyanlığın taşıdığı evrenselliği ve Yahudiliğin bünyesinde var olan ırkî karakteri göstermek için yeterlidir.

Hristiyan düşüncede Hristiyan olmayanlar için kullanılan bir kavram daha vardır ki, aslında bu, ilk anlamıyla yalnızca Hristiyanları içine almaktadır. Söz konusu tabir, “Tanrı’nın halkı” kelimesidir. Din Kardeşliği başlığı altında da değinildiği gibi bahsi geçen kavram esasen, Baba (Tanrı), Oğul (İsa) ve bütün Hristiyanları içine alan “Tanrı’nın ailesi” anlayışının bir

neticesidir. Buna göre, Tanrı'nın halkı (çocukları) olan Hristiyanlar birbirinin kardeşi sayılmaktaydı. Ancak Katolik görüş, zikredilen kavramın anlamını Hristiyan olmayanları da içine alacak şekilde genişletmiştir. Nitekim Katolik anlayışa göre

“Tanrı Halkının (...) Katolik birliğine bütün insanlar çağrılmıştır; bu birliğe değişik biçimler ya da düzenler altında bütün Katolikler ve Mesih'e inananlar, son olarak da istisnasız İlahi takdirin esenliğe çağırıldığı bütün insanlar dahildir... Henüz İncil'i kabul etmemiş olanlar, onlar da çeşitli biçimlerde Tanrı'nın halkı içinde yer alırlar”. (Pamir, 2000, ss. 216-217)

Tüm bu verilerden hareketle Hristiyanlıkta, Hristiyanlığa mensup olmayanlar için kullanılan ifadelerin dışlayıcı nitelikte olmadığını aksine muhtemel bir insan kardeşliği anlayışına zemin oluşturacak kavramsal ve teorik bir anlam çerçevesine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Buna müsait bir anlam çerçevesinin varlığı, Yeni Ahit'te insan kardeşliği düşüncesini yansıtan bölümlerin örneklerinin sıralanmasına imkân vermektedir.

“Komşunu seveceksin, düşmanından nefret edeceksin' dendiğini duyduz. Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin, size zulmedenler için dua edin. Öyle ki, göklerdeki Babanız'ın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini hem kötülerin hem iyilerin üzerine doğdurur; yağmurunu hem doğruların hem eğrilerin üzerine yağdırır. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, ne ödülünüz olur? Vergi görevlileri de öyle yapmıyor mu? Yalnız kardeşlerinize selam verirsiniz, fazladan ne yapmış olursunuz? Putperestler de öyle yapmıyor mu? Bu nedenle, göksel Babanız yetkin olduğu gibi, siz de yetkin olun.” (Matta, 5:43-48)

“Ama beni dinleyen sizlere şunu söylüyorum: Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın, size lanet edenler için iyilik dileyin, size hakaret edenler için dua edin. Bir yanağınıza vurana öbür yanağınızı da çevirin. Abanızı alandan mintanınızı da esirgemeyin. Sizden bir şey dileyen herkese verin, malınızı alandan onu geri istemeyin. İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız,

siz de onlara öyle davranın. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile kendilerini sevenleri sever. Size iyilik yapanlara iyilik yaparsanız, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile böyle yapar. Geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç vererseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile verdiklerini geri almak koşuluyla günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin. Alacağınız ödül büyük olacak, Yüceler Yücesi'nin oğulları olacaksınız. Çünkü O, nankör ve kötü kişilere karşı iyi yüreklidir. Babanız merhametli olduğu gibi, siz de merhametli olun.” (Luka, 6:27-36)

Yukarıdaki pasajlara bakıldığında en göze çarpan husus, “düşmanın sevilmesi”yle ilgili emirdir. Sevgi, insanlar arasında çeşitli vesilelerle husûle gelen her çeşit kardeşliğin göstergesi olabilecek evrensel bir duygudur. Eğer iki insan arasında kardeşlik söz konusuysa orada sevgiden de söz edilebilecektir. Bundan dolayı “düşmanınızı sevin” emri, aynı zamanda “düşmanınızı kardeşiniz gibi görün” şeklinde de anlaşılabilir. İlgili cümlelerde dikkati çeken bir diğer husus da Tanrı'nın oğullarından olmanın, “düşmanı sevme” ve “zulmedene dua etme” şartlarına bağlanmış olmasıdır. Bununla ilgili olarak MacDonald,

“.....Çünkü bu tür bir davranış, İsa Mesih inanlılarına özgü bir davranıştır ve inanlıların, Yüce Olan'ın oğulları olduklarını gösterir. Elbette, insanların Yüce Olan'ın oğulları olması bu yolla olmaz; çünkü bu ancak ve ancak onların İsa Mesih'e Rab ve kurtarıcıları olarak iman etmeleriyle olmaktadır (Yu.1:12). Ama gerçek imanlılar kendilerinin Tanrı'nın çocukları olduklarını bu yolla gösterirler. Tanrı bize 27-35. Ayetlerde tanımlanan şekillerde davrandı. O, nankör ve kötü kişilere karşı iyi yüreklidir. Bizler de bu şekilde davranacak olursak, o zaman kimin çocukları olduğumuzu, yani Tanrı'dan doğmuş olduğumuzu başkalarına gösterebiliriz.” (MacDonald, 2000, s. 303)

demektedir.

Felicien Challaye de “Mademki göklerin Babası evlatları olan bütün insanları sevmektedir, o halde insanlar da ona birer evlat gibi sevgi göstermek, ayrıca birbirlerini de kardeş gibi sevmek ödevindedirler.” (Challaye, 2007, s. 187) diyerek benzer bir görüşü dile getirmektedir.

Yeni Ahit’te insan kardeşliği anlayışına temel teşkil ettiğini düşündüğümüz bir diğer bölüm ise meşhur “iyi samiriyeli” örneğinin verildiği cümlelerdir.

“Bir Kutsal Yasa uzmanı İsa’yı denemek amacıyla gelip şöyle dedi: “Öğretmenim, sonsuz yaşamı miras almak için ne yapmalıyım?” İsa ona, “Kutsal Yasa’da ne yazılmıştır?” diye sordu. “Orada ne okuyorsun?” Adam şöyle karşılık verdi: “Tanrın Rab’bi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün gücünle ve bütün aklınla seveceksin. Komşunu da kendin gibi seveceksin.” İsa ona, “Doğru yanıt verdin” dedi. “Bunu yap ve yaşayacaksın.” Oysa adam kendini haklı çıkarmak isteyerek İsa’ya, “Peki, komşum kim?” dedi. İsa şöyle yanıt verdi: “Adamın biri Yeruşalim’den Eriha’ya inerken haydutların eline düştü. Onu soyup dövdüler, yarı ölü bırakıp gittiler. Bir rastlantı olarak o yoldan bir kâhin geçiyordu. Adamı görünce yolun öbür yanından geçip gitti. Bir Levili de oraya varıp adamı görünce aynı şekilde geçip gitti. O yoldan geçen bir Samiriyeli ise adamın bulunduğu yere gelip onu görünce, yüreği sızladı. Adamın yanına gitti, yaralarının üzerine yağla şarap dökerek sardı. Sonra adamı kendi hayvanına bindirip hana götürdü, onunla ilgilendi. Ertesi gün iki dinar çıkararak hancıya verdi. ‘Ona iyi bak’ dedi, ‘Bundan fazla ne harcarsan, dönüşümde sana öderim.’” “Sence bu üç kişiden hangisi haydutlar arasına düşen adama komşu gibi davrandı?” Yasa uzmanı, “Ona acıyıp yardım eden” dedi. İsa, “Git, sen de öyle yap” dedi.” (Luka, 10:25-37)

İsa bu cümlelerde kendisine sorulan “peki komşum kim?” sorusuna, “Samiriyeli” yani yabancı biriyle ilgili anlattığı kıssayla cevap vermiştir. Konunun başında “komşu” kelimesinin de Yeni Ahit’te “kardeş” anlamında kullanıldığından söz edilmişti. Bahsi geçen kelimenin kardeş anlamında kullanıldığı pasajlardan biri de yukarıdaki cümlelerdir. Bu nedenle komşu kelimesinin kullanıldığı pasajda

geçen soru, “peki kardeşim kim” şeklinde de anlaşılıp yorumlanabilir. İsa anlattığı bu kıssayla ırkın iyi olmak için yetmeyeceğini, Samiri bile olsa iyi bir komşunun insanın gerçek kardeşi olabileceğini vurgulamaktadır (Alıcı, 2011, s. 83).

Üç ayrı cümle grubunun aktarıldığı yukarıdaki ifadelerden anlaşılmalıdır ki, bütün insanları içine alan bir insan kardeşliği anlayışı Yeni Ahit’te mevcuttur. Bu kardeşliğin temel göstergesi ise “sevgi”dir. Diğer kardeşlik çeşitleri için temel bir unsur olan “sevgi”, insan kardeşliği için de vurgulanan temel bir duygu türüdür.

Yeni Ahit’te insan kardeşliğinin varlığına delil olabilecek ifadeler yanında, bu kardeşliğin olmadığını çağrıştıran pasajlara da rastlanmaktadır.

“Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Ben barış değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben oğulla babasının, kızla annesinin, gelinle kaynanasının arasına ayrılık sokmaya geldim.” (Matta, 10:34-35)

Üstteki pasaj, şiddeti telkin eden bir muhtevaya sahiptir. Pasajla ilgili olarak, bu sözlerin İsa’nın gelişinin sonuçlarının görünürdeki amacını ifade eden bir kinaye olarak anlaşılması gerektiği ileri sürülmektedir (MacDonald, 2000, s. 79). Pasajda dikkatleri çeken şiddet telkini, savunulduğu gibi “kinaye” olarak da anlaşılabilir. Ancak tarihî süreçte Hristiyanlarca söz konusu şiddet telkininin kinaye olarak anlaşıldığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Zira Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu’nun resmî dini olmaya başladığı tarihten itibaren, devlet ve din adamları eliyle Hristiyan olmayanlara karşı asırlarca sürdürülen yıldırma, şiddet ve savaş politikası -ki, Haçlı seferleri bunun bir örneği sayılabilir- bu ifadelerin Hristiyanlarca “kinaye” olarak değil ilk ve asıl anlamıyla anlaşıldığını göstermektedir.

İnsan kardeşliği anlayışının uzağında olduğunu düşündüğümüz bir diğer cümle grubunda ise İsa'nın ikinci gelişiyile ilgili olarak şu ifadeler geçmektedir:

“Ben Babam’dan nasıl yetki aldım, galip gelene, yaptığım işleri sonuna dek sürdürürene ulusların üzerinde yetki vereceğim. Demir çomakla güdecek onları, Çömlek gibi kırıp parçalayacaktır. Galip gelene sabah yıldızını da vereceğim.” (Vahiy, 2:26-28)

İsa Mesih’e atfen söylenen bu sözlerden onun, insanlar üzerinde şiddet uygulayacağı anlaşılmaktadır. Eğer öyleyse bahis konusu ifadeler, İsa'nın sevgi içerikli cümle ve düşünceleriyle mutlak anlamda çelişmektedir ve insan kardeşliğine kapıları kapatmaktadır.

Konu dâhilinde aktarılacak son örnekte ise inanmayanlara selam verme hususuna değinilmekte ve şöyle denilmektedir:

“Haddini aşp Mesih'in öğretisine bağlı kalmayan hiç kimsede Tanrı yoktur. Bu öğretiye bağlı kalanda ise hem Baba, hem de Oğul vardır. Size gelip de bu öğretiyi getirmeyeni evinize almayın, ona selam bile vermeyin. Çünkü böyle birine selam veren, kötü işlerine ortak olur.” (2. Yuhanna, 1: 9-12)

Yukarıdaki cümlelerde İsa'ya inanmayanlara selam verilmesi ve bunların selamının alınması kesin bir dille yasaklanmakta, diğer inanç mensupları âdeta dışlanmaktadır (Albayrak, 2010, ss. 140-141). Burada dikkatleri çeken husus, bundan önceki başlıkta insan kardeşliğine işaret ettiğini düşündüğümüz için değindiğimiz “Yalnız kardeşlerinize selam verirseniz, fazladan ne yapmış olursunuz? Putperestler de öyle yapmıyor mu?” (Matta, 5:47) cümlesinin, yukarıdaki ifadelerle açık bir şekilde çelişiyor olmasıdır. Buna göre Yeni Ahit'te bir taraftan, kendi dini dışındakilere selam vermeyen bir Hristiyanın putperestten farkının olmayacağı vurgulanarak selam teşvik edilmişken diğer taraftan başka bir bölümde Hristiyan olmayana selam

verilmemesi sert bir şekilde emredilmiştir. Bunun bir çelişki olduğu ortadadır ve Hristiyanları, “öteki”ne karşı tutum söz konusu olduğunda kararsızlığa sevk edeceği muhtemeldir. Konumuz dâhilinde yaklaşıldığında ise “selam vermeme” direktifinin, Hristiyanlıkta insan kardeşliğinin önünü tıkayabileceğinden de söz edilebilir. Zira insanlar birbirleriyle ilk ilişki kurduklarında, ilk tanıştıklarında, ağızlarından çıkan ilk söz “selam” olmaktadır. Selamdan sonra karşılıklı ilişkiler başlamakta, gelişmekte ve olgunlaşmaktadır. Bu ilişkiler sonucunda insanlar çeşitli şekillerde diğer insanlarla kardeşlik oluşturabilmektedirler. Yani selam, insanlar arası ilişkilerde tabir yerindeyse “mukaddime”, “önsöz” yahut “giriş” niteliği taşımaktadır. Bu denli önemli bir anlam değeri ve fonksiyonu olan selamın, sözü edilen pasajlarda Hristiyan olmayanlar söz konusu olduğunda geri plana itilmesi, diğer din mensuplarının kardeş sayılmayacağı Yeni Ahit referanslı olumsuz bir anlayışın, Hristiyanların zihninde yer edinmesine sebep olabileceği göz ardı edilmemelidir. Neticede böyle bir yaklaşımın Hristiyanları, “sadece Hristiyanlar kardeştir, diğerleri değildir ve hatta onlar düşmandır” şeklinde dinî ırkçılık kokan tehlikeli bir anlayışa götürmesi güçlü bir ihtimal olacaktır. Nitekim Ratzinger, bunu teyit eder şekilde gerçek anlamda kardeşliğin Hristiyanlar arasında söz konusu olduğuna işaret etmekte ve Hristiyan olmadığı için henüz kardeş olmamış olan insanların var olduğunu söylemektedir (Ratzinger (Pope XVI. Benedict), 1993, s. 70). Belirtilen dışlayıcı anlayışın karşısında yer aldığı anlaşılan Jacques Ellul “Özünde ‘Tanrı sevgidir; komşularımızı en az kendimiz kadar sevmeliyiz’, düşüncelerini barındıran bir dinin nasıl olup da İsa aşkına asla aklanamaz, kabul edilemez savaflara girişebildiğini anlayabilmem olası değildir” (Ellul, 2010, s. 36) diyerek Hristiyanların içine düştükleri bu çelişkiye işaret etmiştir.

Özetle, Yeni Ahit'te insan kardeşliği düşüncesiyle bağdaşmayan birtakım cümle ve ifadelerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. İnsan kardeşliği düşüncesini yansıtan cümlelerin Hristiyanlarda bıraktığı etkinin, bunun karşısında yer alan cümlelere göre daha cılız olduğu ileri sürülebilir. Zaten insan kardeşliği düşüncesinin karşısında olan Yeni Ahit cümlelerini bizim için anlamlı ve değerli kılan da budur. Zira tarihî sürece bakıldığında Hristiyanların, “öteki”yle olan ilişkilerinde “olumlu” anlayış yerine burada belirtilen “olumsuz” anlayışı örnekleyen Yeni Ahit cümlelerini referans aldıkları, “öteki”yle olan ilişkilerini buna göre konumlandıkları anlaşılmaktadır.

Sonuç

Hristiyanlık, hükümlerin ağırlıkta olduğu bir din değildir. Yahudilikten ayrı olarak Hristiyanlıkta hukuki olay ya da meseleler yoğun olarak ele alınmamıştır. Zikredilen durumun Yeni Ahit'te özellikle kan kardeşliği ile ilgili ifade ve anlatılara da yansıdığı bu nedenle söz konusu metinde kan kardeşliğini ilgilendiren herhangi bir hukuki düzenlemenin mevcut olmadığı anlaşılmaktadır.

Yahudiliğe ad olan ve bir soyu da ifade eden “Yahudi” kavramından farklı olarak Hristiyanlığa adını veren “Hristiyan” kelimesinin Yeni Ahit'te herhangi bir soyu karşılayan bir anlamının bulunmadığı görülmektedir. Belirtilen durum, Hristiyanlığı, soy kardeşliği düşüncesine giden yolda kavramsal çerçeveden yoksun bırakmaktadır.

Yeni Ahit'te kardeşliğin temel olarak, bütünüyle “iman” temeline dayandığı anlaşılmaktadır. İman unsurları olan Baba Tanrı ve Oğul Tanrı (İsa), etraflarında kümelenen bütün insanlarla bir aileyi oluşturmakta ve Hristiyanlar, böylelikle “Tanrı'nın ailesindeki çocuklar” olarak birbirinin kardeşi olmaktadır. Yeni Ahit'teki anlam çerçevesine uygun olarak

Hristiyanlıkta da teorik anlamda bu şekilde algılanan din kardeşliğinin, mezhepler söz konusu olduğunda aforoz ve engizisyon gibi yaptırımlar nedeniyle tarihî süreçte uygulama alanı bulamadığı görülmektedir. Yani mezhepler, Hristiyanlıkta din kardeşliği için uygun bir ortamı insanlara sunamamışlardır.

Hristiyanlığın kutsal kitabı Yeni Ahit'te insan kardeşliği, Tanah'a kıyasla daha çok vurgulanmaktadır. Teorik anlamda Yeni Ahit'te insan kardeşliği düşüncesinin varlığını "destekleyen" örnekler, insan kardeşliği olgusunun "karşısında" olan bölümlere kıyasla daha vurgulu olsa da Hristiyanlık tarihi, ikinci grup örnekleri kendilerine referans alan, diğer dinlere mensup insanlarla olan ilişkisini buna göre konumlandıran devlet ve din adamları ve bunların neden olduğu savaş ve çatışmalarla doludur. Zikredilen durumun, temelinde "sevgi"nin olduğu iddia edilen Hristiyanlık için sorun teşkil edeceği açıktır. Hristiyanlıkta teoride ağırlıklı olarak görülen "insan kardeşliği" anlayışı, Hristiyanların, bütün insanların kardeş olarak kabul edildiğini ispat edecek somut örnekleri tarihî süreçte Hristiyan olmayanlara tam olarak sunamamaları; aksine neredeyse bütün insanların "düşman" kabul edildiğine delil oluşturabilecek fiillerin örneklerini sergilemiş olmalarından dolayı, uygulamada olup olmadığı şüpheli bir görüntü arz etmektedir.

Kaynakça

Açıklamalı Kutsal Kitap (1. Basım). (2010). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Albayrak, K. (2010). *Semavi Dinlerde Barış ve Şiddet İkilemi*. Ankara: Sarkaç Yayınları.

Alıcı, M. (2011). *Müslüman-Hıristiyan Diyalogu Tarihçesi, Çeşitleri, Hedefleri, Problemleri* (2. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.

Aydın, M. A. (1989). Aile. İçinde *TDVİA* (C. 2, ss. 196-200). İstanbul.

- Challaye, F. (2007). *Dinler Tarihi* (6. Basım; S. Tiryakioğlu, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Demirci, K. (1998). Hıristiyanlık–Giriş. İçinde *TDVİA* (C. 17, ss. 328-340). İstanbul.
- Ekici, M. (2006). *Hıristiyanlık'ta ve İslam'da Sevgi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Ellul, J. (2010). *Anarşi ve Hıristiyanlık* (1. Baskı; Ali Toprak, Çev.). İstanbul: Karşı Yayınları.
- Eroğlu, A. H. (2000). Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış. *AÜİFD*, 41(1), 309-325.
- Gasque, W. W. (2004). Kilise Büyüyor: Kudüs'ten Roma'ya. İçinde Sibel Sel & Levent Kınran (Çev.), *Hıristiyanlık Tarihi* (ss. 54-68). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Katolik İncancında İsa'nın Kardeşleri Var mıydı? (t.y.). Geliş tarihi 18 Haziran 2012, gönderen HristiyanForum website: <http://www.hristiyanforum.com/forum/katoliklik-f21/katolikinancinda-isanin-t317830.html>
- Küçük, A., Tümer, G., & Küçük, M. A. (2009). *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- MacDonald, W. (2000). *Kutsal Kitap Yorumu Yeni Antlaşma Serisi 1* (1. Basım, C. 1). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- MacDonald, W. (2002). *Kutsal Kitap Yorumu Yeni Antlaşma Serisi 2* (1. Basım, C. 2). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Pamir, D. (Çev.). (2000). *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*. İstanbul: Yayıncılık Matbaacılık.
- Peabody, L. (2003). *Çalışmak Kutsaldır—Hıristiyan Çalışma Hayatı* (1. Baskı; Onur Yöş, Çev.). İstanbul: Haberci Yayınları.
- Ratzinger (Pope XVI. Benedict), J. C. (1993). *The Meaning of Christian Brotherhood* (2. Baskı). San Francisco: Ignatius Press.

- Üçal, Rev. T., & Malcolm, D. (2003). *Ahlak-Kutsal Kitap'a Göre Etik* (Genişletilmiş İkinci Basım). İstanbul: Babylon Kitaplığı.
- Yargıcı, A. (2005). Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ın Sevgi Anlayışı. *Dinî Araştırmalar*, 7(21), 207-222.
- Yeşilyurt, M. (2022). Tanah'ta Kardeşlik. İçinde Abdullah Altuncu (Ed.), *Tarihten Günümüze Yahudilik* (1. Baskı, ss. 371-397). Ankara: İlâhiyat Yayınları.

AFGAN GÖÇMENLERİN EĞİTİME ERİŞİMDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR: VAN VE MEŞHED ÖRNEĞİ *

Hatice YILMAZ ASLAN

Dr.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji
Bölümü

h_yelmaz@yahoo.com,

ORCID ID: 0000-0001-5377-8587

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1306703

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29 Mayıs / 29 May 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 02 Ekim / 02 October 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2023

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Yılmaz Aslan, H. (2023). Afgan Göçmenlerin Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Sorunlar: Van ve Meşhed Örneği. Ortadoğu ve Göç, 13(1). ss. 75-99.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

* Bu makale 2022 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan “Afgan Göçmenlerin Kentsel Uyum Süreçleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Van ve Meşhed Örneği” başlıklı doktora tezinden derlenmiştir.

Öz

Eğitim, her toplumun gelişmesinde ve ilerlemesinde önemli bir faktördür. Ancak göçmenler için eğitim, birçok sorunla karşılaşılan önemli bir konudur. Göçmenlerin eğitimde en çok yaşadığı sorunlar dil bariyeri, kültür farklılıkları, önyargılar ve finansal zorluklardır. Özellikle zorunlu göçmenler, genelde varış ülkelerinin dilini bilmedikleri için eğitim sistemi içinde başarısızlık ve uyum sorunları yaşayabilmektedir. Kültür farklılıkları da göçmenlerin eğitim sürecinde karşılaştığı bir diğer sorundur. Göçmenlerin yeni ülkenin kültürüne uyum sağlamaları ve kendilerini buna adapte etmeleri zor bir süreci içermektedir. Bu süreç zaman zaman göçmenler ile yerli halk arasında kültür çatışmasına yol açabilmektedir. Ayrıca göçmen çocukların okula gitmesi, öğrenim hayatlarını sürdürebilmeleri de göçmenler için zorluklarla dolu bir süreç olmaktadır.

Bu çalışmada Afganistan'dan yoğun göç hareketinin yaşandığı ülkemizin Van ve İran'ın Meşhed şehirlerinde yaşayan göçmenlerin eğitime erişimleri noktasında karşılaştıkları problemler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmamızda her iki kentteki ilköğretim ve lise öğrencilerinin okul ve eğitim süreçlerinde karşılaştıkları eğitim ve uyum problemleri, ilgili sorular çerçevesinde elde edilen veriler ışığında detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmamızda yaş sınırı olduğundan 17 yaş altı çocukların eğitim sorunlarına dair veriler ailelerle yapılan derinlemesine görüşmeler çerçevesinde elde edilmiştir. 17 yaş ve üstü öğrencilerle yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler neticesinde göçmenlerin sosyal ve kültürel olarak karşılaştıkları problemleri eğitim hayatlarında da (özellikle Meşhed Kentinde) yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca yaşam koşulları ve ekonomik durumlarının, eğitim süreçlerini etkilediği anlaşılmaktadır. Önyargılar, ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği gibi konular da göçmenlerin eğitimde karşılaştığı

sorunlar arasında yer almaktadır. Bu durum, göçmen öğrencilerin okulda sosyal izolasyonlarına ve dışlanmalarına neden olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Göç Hareketi, Afgan Göçmenler, Kentsel Uyum, Eğitim Hizmetleri.

**PROBLEMS FACED BY AFGAN MIGRANTS IN ACCESSING
EDUCATION: THE CASE OF VAN AND MASHHAD**

Abstract

Education is an important factor in the development and progress of every society. However, education for immigrants is an important issue that faces many problems. The most common problems experienced by immigrants in education are the language barrier, cultural differences, prejudices and financial difficulties. In particular, forced migrants may experience problems of failure and adaptation within the education system, as they generally do not know the language of their destination country. Cultural differences are another problem that immigrants face in the educational process. It involves a difficult process for immigrants to adapt to the culture of the new country and adapt themselves to it. This process can sometimes lead to a culture Deconfliction between immigrants and indigenous people. In addition, the fact that immigrant children attend school and are able to continue their educational life is also a process full of difficulties for immigrants.

In this study, the problems faced by immigrants living in the cities of Van and Mashhad in Iran, where there is a heavy migration movement from Afghanistan, in terms of access to education were examined comparatively. In our study, the

educational and adaptation problems encountered by elementary and high school students in both cities in the school and education processes have been analyzed in detail in the light of the data obtained within the framework of related questions. Since there is an age limit in our study, data on the educational problems of children under the age of 17 were obtained within the framework of in-depth interviews with families. students aged 17 and older were interviewed face-to-face. As a result of the interviews, it is seen that immigrants experience the problems they face socially and culturally in their educational life (especially in the city of Mashhad). In addition, it is understood that living conditions and economic situations affect educational processes. Issues such as prejudices, discrimination and inequality of opportunity are also among the problems faced by immigrants in education. This situation can lead to social isolation and exclusion of immigrant students at school.

Keywords: Sociology, Migration Movement, Afghan Immigrants, Urban Cohesion, Education Services.

Giriş

Göç konusu tarihin ilk dönemlerinden bu yana genellikle yol açtığı sorunlar üzerinden tanımlanan bir olgu olarak tartışılmıştır. Göçe yol açan sorunlar, göç esnasında karşılaşılan sorunlar ve göç sonrası göç eden ile göç edeni karşılayan gruplar arasında cereyan eden sorunlar bu tanımlamanın üç önemli boyutunu ortaya koymaktadır. Göç, göç edilen toplumun toplumsal yapısının yeniden şekillenmesinde, yapılanmasında etkilidir. Göçmenler ile göç edilen ev sahibi toplum arasındaki etkileşim, göç sonrası göçmenlerin kültür özelliklerini ev sahibi topluma taşıması

nedeniyle kültürel değişim sürecin de “kültürleşme” kaçınılmazdır (Güngör vd., 2023).

Biçimi, nedenleri, türleri değişmesine rağmen her göç hareketi bir yaşam tarzının, bir dinsel yaklaşımın, bir ekonomik üretim biçiminin bütün bileşenleriyle bir yerden başka bir yere taşınması olduğu gibi, göç eden ile yerleşik olanın karşılaşmasının beraberinde getirdiği çok boyutlu bir olgu özelliği göstermektedir. Göç olgusu bu açıdan bakıldığında insanlık tarihiyle yaşıt denecek kadar eskilere dayanmaktadır. İlk insanlar karşılaştıkları zorlukları aşabilmek için mekânsal hareketliliği ve değişimi çözüm olarak tercih etmişlerdir. İlk göçlerde yiyecek temini, can güvenliği bu mekânsal hareketliliğin ve yer değiştirmenin temel sebeplerini oluştururken göçe yol açan dinamikler tarihsel süreç içinde genişleyen bir yelpaze oluşturmuştur (Güllüpinar, 2012, s.73).

Göç, insanın içinde doğduğu, sosyalleştiği ve sosyalleşeceği çevreyi, ortamı bırakıp belki de ilk defa karşılaşacağı bir duruma uyum sağlama sürecidir. Göç edenin gerçek toplumundaki sosyal destek ağları göçmene ve farklı bir topluma uyum sağlama gibi zorlu süreci beraberinde getirir. Ayrıca buna ek olarak göç edenler tanıdık /alışık olmadıkları bir sosyo-ekonomik sistemde ekonomik olarak hayatta kalma ve sosyal hareketlilikle baş etmek zorunda kalırlar. Bu kökten koparıcı deneyimlere, yeni bir dil kazanma problemleri ve göç edilen toplumun değerlerine uyum gösterme problemleri eşlik etmektedir (Moilonen, 1988, s. 180-187). İnsanın göçle içine girdiği bu süreçte, sadece yaşadığı mekânları değişmekle kalmayıp temel değerleri, sahip olduğu kültürel özellikleri, yaşam koşulları, beklentileri ve tutumları da öncekine göre büyük oranda değişmektedir (Aktaş, 2016, s. 12).

Eğitim göçmenler için oldukça önemli bir konudur. Göçmenler, çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldıkları için eğitim fırsatlarına

erişimde bazı engellerle karşılaşabilmektedirler. Bu engeller, dil ve kültürel farklılıklar, mali sıkıntılar, ayrımcılık, uyum sorunları vb. olabilmektedir (He, Bettez ve Levin, 2015; Peterson, 2011; UNICEF, 2015; Uğurlu, 2018). Göçmenlerin söz konusu engelleri aşabilmeleri için gittikleri ülkelerde uyumla ilgili destek almaları büyük önem arz etmektedir. Özellikle çocuk yaştaki göçmenlerin eğitim hayatının içinde yer aldıklarında yaşadıkları ortamlara daha iyi entegre oldukları ve toplumda başarılı bir şekilde yer almaya çalıştıkları görülmektedir. Yurt dışında doğan ya da çok küçük yaşta yurt dışına giden çocuklar, sonradan giden çocuklara oranla gittikleri ülkenin eğitim sisteminden daha çok yararlanmakta ve başarılı olmaktadır (Tatlıdil, 1987). Göçmen birey ya da grupların topluma uyumu ile ilgili geliştirilen politikaların ağırlıklı olarak eğitim yolu ile uygulanması gerekliliği görülmektedir. Toplumsal olarak eğitim etkinlikleri; çocuğun içinde yaşadığı çevreye uyum sağlama, sosyo-kültürel değerlerin gelecek kuşağa aktarılması, fertlerin toplumda değişen koşullara ayak uydurması için gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri içermektedir (Güngör vd., 2023).

Göçmenler, farklı kültürlerden gelmeleri nedeniyle eğitimde farklı ihtiyaçlar ve zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle, eğitim sistemi, göçmen öğrencilerin kültürlerine saygı duyarak onların dil, etnik ve ekonomik farklılıklarını göz önünde bulundurarak, ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sunmalıdır. Bu, göçmen öğrencilerin topluma entegrasyonlarını kolaylaştıracak ve başarılı bir şekilde eğitim almalarına yardımcı olacaktır. Eğitim ayrıca, göçmen çocukların küresel ekonomiye uygun beceriler edinmelerine ve daha iyi bir gelecek için fırsatlar yaratmalarına yardımcı olabilir.

Göçmenler eğitime erişim konusunda birçok sorunla karşılaşabilmektedirler. Göçmenlerin, yeni bir ülkede okula başlamadan önce yeni bir dil öğrenmeleri gerekmektedir. Dil

sorunu, özellikle okul çağındaki çocuklar için büyük bir engel oluşturabilir ve eğitimlerine engel olabilir. Dilin yanında göçmen ailelerin, eğitim için gerekli olan kaynaklara erişimleri sınırlı olabilir. Bu nedenle, okula gitmek için gerekli olan kırtasiye malzemeleri, okul ücretleri ve diğer masraflar, göçmen aileler için karşılanması gereken temel ihtiyaçlar arasında yer alır. Göçmenler, söz konusu sorunların yanı sıra yeni girdikleri toplumda karşılaştıkları dil, din ve kültür farklılığı nedeniyle okuldaki arkadaşları ve öğretmenleriyle uyum sağlama konusunda da zorluk yaşayabilmektedirler (Uğurlu, 2018, s. 180-181).

Eğitim hakkı tüm göçmen, sığınmacı, geçici koruma statülü bireyler için bir hak olarak uluslararası sözleşme ve direktifler içerisinde yer almasına rağmen, bazı göçmenlerin yasal olarak eğitim alma hakları bulunmamaktadır. Yasal engeller, göçmenlerin eğitimlerini tamamlamalarına engel olabilir ve dolayısıyla gelecekleri için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Örneğin 2017'ye kadar İran'da sadece BMMYK bünyesinde kaydı bulunan ve resmi oturum izni olan göçmenlerin çocukları, cüzi bir meblağ karşılığında devlet okullarında ilk ve orta eğitim hizmeti alabiliyorlardı. BMMYK bünyesinde kaydı olmayan ve resmi oturum izni alamayan göçmen öğrenciler gönüllü eğitimcilerin ders verdiği kıt imkanlara sahip özerk okullarda ilk, orta ve lise eğitimlerini alıyorlardı. Ancak 2017 yılından itibaren, ülkenin dini liderinin talimatıyla geçici bir yasa çıkartılarak göçmen çocuklarının, ailelerinin oturum izninin olup olmadığına bakılmaksızın ilk ve orta öğretim kurumlarına koşulsuz kabulü söz konusu olmuştur ve halen bu şekilde devam etmektedir (İmani, 2017, s. 24).

Bazı göçmenler, sosyal olarak dışlanabilirler. Sosyal engeller, göçmenlerin okuldaki arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle uyum sağlamalarını zorlaştırabilir ve eğitimlerine olumsuz etki edebilir. Bu sorunların üstesinden gelmek için göçmenlerin

eğitime erişimini artırmak ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için farklı stratejiler uygulanmalıdır. Bunlar arasında, dil eğitimi, finansal destek, kültür ve din farklılıklarına uyum sağlama, yasal engellerin kaldırılması ve sosyal entegrasyon gibi konular en başta üzülmesi gereken sorunlar olarak görülmektedir. Sosyal çatışmalar, ocuk işçiliği ve eğitimsiz bir topluma evrilme, g sonrasđ karşılaşılan problemler arasındadır. Misafir/göçmen ya da mülteci olarak gelenlere ev sahibi ülkenin resmi dilinin oğretilmesi ve formel eğitime erişmeleri ortaya çıkabilecek olumsuzluklara yönelik fark yaratabilecek nlem ve politikalar olarak değerlendirilmektedir (Güngör vd., 2023). ocuk göçmenlerin okullarda yerli öğrenciler ile bir arada eğitim görmesi söz konusu sosyal ve kültürel sorunların üstesinden gelmeleri açısından bir fırsattır. Zira ocuklar açısından kültürel uyum sürecinin ve sosyal değişimin en bariz yaşandığı ortamlardan biri okullardır. Okullar göçmen çocukların baskın kültür ile doğrudan karşı karşıya kaldığı yegne ortamlardan biridir (Akdoğan, 2020).

Bugün dünya genelinde Afgan göçmenlerin yoğun yaşadığı ülkelerin başında İran ve Türkiye gelmektedir. Meşhed İran’da Afgan göçmenlerin yerleşik olduğu en önemli merkez özelliği göstermektedir. İran’da; BM’nin 2021 verilerine göre mülteci statüsünde 780 bin, Afganistan pasaportu sahibi 586 bin ve herhangi bir resmi kaydı olmayan yaklaşık 2,25 milyon kişi olmak üzere yaklaşık 3,5 milyon Afgan yaşamaktadır (zdemir, 2021). Resmi olarak UNHCR’nin verilerine göre kayıtlı 2,9 milyon Afgan göçmen dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmiş ise de kayıt dışı ülke içinden yerinden edilmiş göçmenlerle birlikte bu sayının 3.393.176 kişi olduğu tahmin edilmektedir (UNHCR, 2022). Bu kitlesel glerin ilk etapta daha çok İran ve Pakistan’a yöneldikleri bilinse de dünyanın değişik bölgelerine gittikleri görülmektedir. Van ise Afgan göçmenlerin Türkiye’ye giriş yaparken kullandığı ve önemli bir kısmının da yaşamayı tercih

ettiği bir kent niteliği taşımaktadır. Göç İdaresinin 21/10/2021 tarihli verilerine göre ikamet izni ile ülkemizde bulunan Afgan sayısı; 52,857 kişi, kısa dönem ikamet izni ile bulunan Afgan sayısı 43.021 kişi ve Öğrenci ikamet izni ile ülkemizde bulunan Afgan sayısı 4.035 kişi olarak açıklanmıştır (<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>).

Bu çalışma, Türkiye'nin Van ve İran'ın Meşhed kentlerinde yerleşik Afgan göçmenlerin eğitime erişimde karşılaştıkları sorunları mukayeseli bir şekilde irdelemeye odaklanmaktadır.

Afgan Göçünün Tarihsel Arka Planı

Afganistan, tarihinde çoğu kez savaş, iç karışıklık, darbeler, terör saldırıları ve ekonomik çöküntülerle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenlerle Afganistan halkı, kendi ülkelerinde istedikleri gibi yaşayamadıkları için farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Afganistan'da yaşayan insanlar, yıllarca Pakistan ve İran gibi komşu ülkelere göç etmiştir. Son yıllarda Afganistan'dan kaçmak zorunda kalan insanlar, rotalarına Anadolu ve Avrupa'yı da eklemişlerdir. Bu durum, ülkeden göç etmek zorunda kalanların sayısının hızla artmasına neden olmuştur. Uzun yıllardır devam eden siyasi karışıklıklar, iktidar mücadeleleri, etnik çatışmalar ve iç bunalımlar, insan hakları ihlalleri, silahlı gruplar iç savaş gibi faktörler, farklı zamanlarda göç dalgalarına yol açmıştır (Yıldırım, 2018, s. 131).

Süregelen siyasi karışıklıklar, iç savaş, terörizm, dış müdahaleler ve ekonomik yıkım gibi nedenlerle Afgan halkı yıllardır ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve ardından çekilmesi, mücahit grupların savaşı, Taliban'ın yükselişi ve son olarak ABD öncülüğündeki müdahale, göç dalgalarının artmasına ve kitlesel yer değiştirmelere yol açmıştır. Bu durum, hem

Afganistan'daki güvensizlik ve istikrarsızlık nedeniyle hem de ölkelerindeki yoksulluk ve işsizlik nedeniyle birçok insanın hayatını riske atarak göç etmelerine sebep olmuştur. Bu göç dalgaları, Afgan halkının hayatlarını yeniden inşa etmek ve güvenli bir gelecek arayışlarını yansıtmaktadır.

Göç ve Eğitim Sorunsalı

Göç, insanların buldukları mekândan ayrılarak kendilerine yeni yaşam alanı bulma çabasıdır. Daha geniş ve işlevsel bir tanıma göre ise göç, insanların bireysel olarak veya kitleler halinde kalıcı ya da geçici olarak ölkelerinden başka bir öлкеye, uzakta bulunan bir yere ya da temelde yaşadıkları bölgeden başka bir yere yeniden yerleşmeleridir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere göç en başta coğrafi bir olay ve olgudur (Barthram vd., 2017, s. 13).

Göç olgusunun altında yatan temel neden, insanların buldukları olumsuz yaşam koşullarından kurtularak daha iyi şartlarda yaşamak arzusudur. Göç olgusu değişik biçimler ve isimler altında çok eskilerden beri yaşanan bir olaydır. Tarihi ilk insanlara kadar giden göçler, çeşitli nedenlerle yavaş yavaş yeryüzüne yayılma, keşfedilmemiş bölgelere dağılma şeklinde gerçekleşmiştir. Burada temel amaç hayatı devam ettirme ve daha iyi yaşamın koşullarına erişebilmektir (Gürkan, 2006, s. 4).

Herkesin eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tarafından garanti edilmiştir ve bu eğitim, insan haklarına saygıyı artıracak ve insan kişiliğinin tam olarak gelişmesine yardımcı olacak şekilde odaklanmalıdır. Çocukların eğitimi planlanırken, onların kişilikleri, kabiliyetleri, zihinsel ve fiziksel yeterlilikleri göz önünde bulundurulmalı ve mümkün olan en

yüksek potansiyellere ulaşmaları hedeflenmelidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da her bireyin eğitim ve öğretim hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

Eğitim konusu göç sürecinde çok önemli bir unsurdur. Göç eden insanlar genellikle daha iyi bir yaşam standardı ve iş fırsatları aramak için yer değiştirirler. Bu nedenle, eğitim göç eden insanların yeni toplumlara uyum sağlamaları için önemli bir araçtır. Eğitim, dil ve kültür farklılıklarını anlama ve kabul etme sürecinde yardımcı olabilir. Ayrıca, eğitim göçmenlerin yeni toplumlarda sosyal ilişkiler kurmalarına, iş bulmalarına ve daha iyi bir gelecek için kendilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Eğitim, göçmenlerin toplumdaki rollerini anlamalarına ve sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olur. Göç ve eğitim arasındaki ilişki, göçmenlerin eğitim seviyeleri ve yaşamları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Eğitim, göçmenlerin yeni toplumlarda entegrasyonunu kolaylaştırırken, göçmenlerin eğitim düzeyi de göç ve uyum süreçlerini etkileyebilir (Güvenç, 1996).

Alanyazın araştırmalarına bakıldığında; göçmen çocukların eğitim sürecinde karşılaştığı zorluklar arasında dil sorunları, yeni kültüre uyum sağlama zorlukları, öğrenme güçlükleri ve ayrımcılık gibi önemli faktörlere ulaşılmıştır. Bu zorluklar, göçmen çocukların eğitim başarılarını olumsuz etkileyebilir ve topluma entegrasyon sürecini zorlaştırabilir. Ayrıca, okul, göçmen çocukların sosyal entegrasyonunda kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Okul, çocukların yeni arkadaşlar edinmesi, dil ve kültürü öğrenmesi, toplumsal normlara aşina olması için önemli bir ortamdır. Arkadaşlık ilişkileri, bu süreçteki önemli bir faktördür, çünkü göçmen çocuklar sık sık okulda arkadaşlık kurarak sosyal ağlarını oluştururlar ve bu

ilişkiler, entegrasyon sürecinde destekleyici bir rol oynar (Zhu, 2001; BÖrü ve Boyacı, 2016; Bahar ve Yılmaz, 2016; Cırt Karagaç ve Güvenç, 2019; Doğan, 2019; Telsaç ve Telsaç, 2022; Eryılmaz, 2022; Mersin, Köprölü ve Öznaçar, 2022).

Göç ve eğitim birbirine bağlı ve alt boyutları olan olgulardır. Eğitimle bireye verilecek beceriler, bireyin yeni ülkesindeki yaşamında önemli bir rol oynar. Göçmenin yerleştiği ülkedeki yaşam kalitesi onun eğitim arka planınca belirlenir. Ayrıca eğitim, göçmenin yerleştiği ülkeye daha kısa sürede uyumunu sağlamaktadır. Bununla birlikte ev sahibi ülke de göçmenlerin niteliğinden hem sosyal hem de ekonomik açıdan etkilenmektedir (Figen, 2015).

Metodoloji

Göç çalışmalarında tercih edilen yöntem ve veri toplama tekniklerine bakıldığında ekseriyetle nitel araştırma deseninin ve nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı görölmektedir. Limbu (2023), Avustralya'ya eğitim göçü ve Nepal'den Katar'a emek göçü boyunca duygular, emek ve göç isimli çalışmasında 2018'de Sidney, Avustralya'da eğitim göçmenleriyle (20 katılımcı), Katar'da işçi göçmenleriyle (21 katılımcı), Nepal'de ailelerle (12 katılımcı) görüşme ve bunlara ilaveten yedi bilgilendirici görüşme dahil olmak üzere derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Bu çalışmada da nitel araştırma deseni kullanılmış, veriler ise görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken alan uzmanlarından destek alınarak soru formunun güvenilirliği test edilmiştir. Literatürde yapılan benzer çalışmalardan yararlanmış olup her iki kentteki göçmenlerin ortak yönlerini ele alacak türde sorular

hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile araştırma süresince karşılaşılan konularda araştırmacının yeni sorular eklemesine imkân sağlanmıştır. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Farsça olarak derlenen verilerin transkripsiyonu yapılmıştır. Deşifreleri yapılan veriler araştırma sorularında sorgulan temalar çerçevesinde kodlanarak analiz edilmiştir. Her iki kentte de katılımcılarla görüşebilmek için gerekli kurumlardan izin alınmıştır.

Mülakat sırasında iletişim problemi yaşamamak için Farsça ve Peştuca dillerine hâkim, saha deneyimi olan, empati ve iletişim konularında katılımcılarda güven duygusu oluşturacak kişilerle saha çalışması yürütülmüştür. Araştırmacı ve yardımcı araştırmacıların bu dili bilmeleri dolayısıyla saha çalışmasının güven zemininde ilerlediği söylenebilir. Afgan halkının mütedeyyin kimlikleri göz önünde bulundurularak, kadın katılımcılarla, kadın saha çalışanlarının görüşme yapması sağlanmıştır. Görüşme tekniğinde, sağlanacak güven duygusu ile görüşülen kişiler kendilerini birinci elden ifade edebilme şansı bulmuştur. Araştırmacı ise görüşme sürecine bizzat katılarak derinlemesine gözlem yapma imkânı sağlamış ve görüşmelerde aktif rol üstlenmiştir.

Bu araştırmanın evrenini Meşhed ve Van şehirlerinde en az 4 yıl yaşayan Afgan sığınmacı bireylerin tümü oluşturmaktadır. Çalışma grubunu ise Meşhed’de kartopu yöntemiyle belirlenmiş 31 göçmen, Van’da ise aynı yöntemle ulaşılmış 26 katılımcı olmak üzere 57 kişilik bir grup oluşturmaktadır. Kartopu örnekleme yönteminin kullanılmasının sebebi, hem Van hem de özellikle Meşhed’de yaşayan Afgan göçmenlerin kayıtlara geçmiş düzenli bir istatistiği bulunmamasıdır.

Çalışmada genel olarak her iki kentteki katılımcılara göçmen oldukları kentte eğitim imkânlarına yönelik gittiği okul (okulda yaşadığı uyum sorunları), dil sorunu yaşayıp yaşamadığı, yaşıyorsa neden yaşadığı, eğitimi için yardım alıp almadığı, alıyorsa nereden ve nasıl aldığı şeklinde sorular sorulmuştur. Görüşmeler 45 dakika ile 1 saat kadar sürmüştür.

Bulgular ve Yorum

Çalışmamızda bazı kısaltmalar kullanılmış ve parantez içerisinde anlam karmaşası yaşanmaması için bu kısımda açıklanmıştır.

Tablo 1: Katılımcı profili

KODU	CİNSİYET	YAŞ
VK6**	Kadın	17
VK15	Erkek	27
VK16	Kadın	33
VK23	Erkek	53
VK24	Erkek	51
MK4*	Erkek	17
MK6	Kadın	29
MK12	Erkek	23
MK16	Erkek	65
MK20	Erkek	35
MK21	Kadın	43
MK22	Erkek	55
MK23	Kadın	28
MK29	Kadın	18

** VK Van'da yaşayan Afgan göçmenler

* MK Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenler

Afgan Göçmenlerin Van'da Karşılaştıkları Eğitim Problemleri

Katılımcıların büyük çoğunluğunun çocuklarının ilk ve orta dereceli devlet okullarında eğitim aldığı görülmektedir. Bu çocukların okullarda akranları, öğretmenleri veya okul idaresi ile herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmektedir. Ancak göçmen çocukların kendi ana dillerinde eğitim alamamaları ve ilk etapta dil sorunu yaşamaları ile ailelerin maddi olarak çocuklarına gerekli imkânı sunamadıklarını düşünmeleri ortak bir sorun gibi görünmektedir.

Göç etmiş çocuklar, sosyal hayata adapte olmak için bazı yeteneklerini daha fazla geliştirmek zorunda kalmaktadır. Özellikle okulda başarılı olmak için daha fazla çaba sarf etmektedir. Bu konuda katılımcıların verdiği bazı cevaplar:

Oğlum ortaokula, kızım da lise bire gidiyor. Dil öğrenirken yaşadıkları sorun dışında herhangi bir sorun yaşamadılar. İdarecilerle de bir sorunumuz olmadı. Ama tabii maddi olarak okul ihtiyaçlarını giderme ve eğitimlerine katkı sağlamada yeterli olamıyoruz. (VK16)

Dört çocuğum okula gidiyor. Okul ve yönetimle ilgili herhangi bir sorun yaşamıyorlar. Dersleri de güzel ama ilk defa okula başlarken yaşadıkları dil sorunu dışında ciddi bir uyum problemi de yaşamadılar. Özellikle parasızlıktan istedikleri birçok şeyi alamıyoruz ancak güvenli bir ortamda eğitim alıyor almaları bizim açımızdan çok önemli ve memnun edici. (VK24)

Bazı çocukların okulların da oldukça başarılı olduğu, öğretmenlerin başarılı öğrencilerle özellikle ilgilendiği görülmektedir. Başarılı çocukların ve ailelerinin çocuklarının eğitimleriyle ilgili çaba ve beklentilerinin de başarıları doğrultusunda geliştiği anlaşılmaktadır.

Herhangi bir sorun yaşamıyorum arkadaşlarımla. Sınıftaki tek göçmen öğrenci benim. Bana karşı gayet iyi ve anlayışlılar. Türkçem başta kötü olsa da şimdi gayet iyi olduğu için derslerde de zorlanmıyorum. Ama maddi durumumuz iyi olsaydı, dersane ve kurslara gitmek isterdim. En büyük sorunumuz maddi sıkıntılar. (VK6)

Oğlum ikinci sınıfa gidiyor ve okul ikincisi. Gayet memnunuz. Öğretmeni çok iyi ve ilgili, elinden geldiğince oğlumla ilgileniyor ve okul başarısının düşmemesi için gayret ediyor. Bize karşı da çok anlayışlılar. Ama tabii Türkçe eğitim alırken, ana dilini unutmaması için Farsça derslerde olsaydı çok daha iyi olurdu. Çünkü okulda ve dışardaki sosyal ortamlarında sürekli Türkçe konuşulduğu için zamanla ana dillerini unutmaya başlıyorlar. (VK15)

Türkiye'deki okullarda verilen cüzi miktardaki çocuk ücretlerinin, çocukların eğitim harcamaları yerine ailelerin maddi giderlerini karşılamaları için harcanıyor olması, göçü yaşayan ailelerin maddi yetersizliklerini göstermek açısından önem arz etmektedir.

İki çocuğumuz okula gidiyor. Ne okul ne de okul yöneticileri herhangi bir sorun yaşamıyorlar. Ayrıca devletin okul için bize verdiği çocuk parası da harcamalarımızın bir kısmını gidermemiz anlamında bize çok yardımcı oluyor. (VK23)

Sonuç olarak Van'da çocukları eğitim gören katılımcıların genel olarak eğitimle ilgili bir uyum sorunu yaşamadıkları, okul yetkililerinin bu konuda ilgili oldukları ancak maddi yetersizlikler, ilk yıllarda yaşanan dil sorunu ile ana dilde eğitim ve kendi kültürlerini anlatan ders müfredatlarının olmayışı, bir sorun gibi görünmektedir. Ayrıca Okula giden öğrenciler için

verilen yardım paralarının da ailelerin çocuklarını okula göndermelerinde bir teşvik unsuru olduğunu göstermektedir.

Genel olarak göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerdeki eğitim politikalarının şekli göçmen öğrencilerin okuldaki entegrasyon durumunu olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Türkiye’de bu anlamdaki politikaların ülke özelindeki yasalara değil de uluslararası yasalara tabi oluşu, eğitim kurumlarında görev yapanların bakış açısını da etkilemekte ve göçmenlere yaklaşımlarını olumlu hale getirdiğini söyleyebiliriz. Bunun sonucu olarak da göçmen öğrenciler bu konularda daha az sorun yaşamaktadırlar.

Afgan Göçmenlerin Meşhed’de Karşılaştıkları Eğitim Problemleri

İran’da özellikle eğitim için göçmenlerin ekonomik şartlarının yeterli olmadığı, bunun eğitimlerinin yanı sıra psikolojilerini ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Bütün bunların yanı sıra kalabalık ailelerde öğrenci olan bireylerin çalışmak zorunda kaldıkları, bu durumun da eğitimlerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Göç etmiş çocuklar, yeni bir çevreye adapte olmak ve sosyal hayata entegre olmak için genellikle ekstra çaba göstermek zorunda kalırlar. Bu özellikle okulda başarılı olmak için geçerlidir. Katılımcıların ilgili konuda verdikleri bazı cevaplar:

Ben okumuyorum ama okuyan kardeşlerimin uyumdan çok yaşadıkları sıkıntı ekonomik. Çünkü hem çalışıp hem okumak zorundalar. Bir dönem okula gidip, bir dönem çalışıyorlar. (MK20)

Ben İran devlet okuluna gitmedim. Gönüllü Afgan öğretmenlerin cüzi miktarlar karşılığı ders verdiği özerk okullar var, oraya gidiyordum ama onu bile maddi imkânsızlıktan

dolayı bırakmak zorunda kaldım. Örneğin ben okul aidatını ödemediğim için sınav olurken öğretmen tarafından çağrılıp eve gönderildim. Parayı bulup getirene kadar da sınav bitti. Tekrar katılmadığım için arkadaşlarımdan geri kaldım ve okulu bırakmak zorunda kaldım. O yüzden okulla ilgili iyi hatıralarım yok. (MK4)

Eğitim hayatlarında hem haksız bir rekabetin içine girmek zorunda kalan hem de eşit ve adil olmayan koşullarda İranlı öğrencilerle okumak zorunda kalan göçmen çocukları, başarılı olsalar dahi İranlıların yararlandığı ve kazandığı imkân ve koşullara erişememekten şikâyetçi oldukları görülmektedir.

En büyük sorun, İranlılarla aynı imkân ve koşullara sahip olmamamız. Örneğin bir göçmen ve sığınmacı olarak biz çok başarılı dahi olsak, İranlıların katılmış olduğu yetenek ve bilgi yarışmalarına katılamıyoruz. Onların başarılı öğrencilerinin almış oldukları yardım ve bursları alamıyoruz. (MK21)

Ben burada lise üçü ve dördü okudum. Lise ikiye kadar Kabil’de okumuştum. İngilizcem çok iyiydi ve ben ülke genelinde düzenlenen yabancı dil sınavlarına katılmak istiyordum. Öğretmenler izin vermediler. Afganistanlıların her türlü yetenek sınavına katılması burada yasak. Bu yüzden okuldan soğudum, üniversiteye devam etmememin bir sebebi de bu tür sorunlardı. (MK12)

Ayrımcılık. Maalesef İranlıların sahip olduğu eğitim haklarına biz sahip değiliz. Örneğin biz liseyi okurken, sınıfta 8 Afgan öğrenciydik. Sadece o yıl meslek liselerine gitme izni verildi ve bir dahaki sene bu tekrar kaldırıldı. Afganistanlıların meslek liselerine gitmesi de yasaktır. (MK16)

Buradaki eğitim sistemi çok yıpratıcı. Yani eğitim sistemindeki ayrımcılık, bizi okula kabul edinceye kadar yaşattıkları zorluklar ve geciktirmeler vb. durumlar. Afganlı gençler çok zeki

olmalarına rağmen bu ayrımcılıktan dolayı eğitimle ilgili birçok sıkıntı yaşıyorlar. Mesela birincilik dereceleri olmalarına rağmen Afgan öğrenciler devletin başarı derecesi yüksek okullarına gidemiyorlar. Ben böyle bir devlet okuluna kabul edildim ve yaptıkları tek şey senin bu kabul belgeni dosyana koyacağız ve orada duracak demeleri oldu. Sadece bu. Afganlı olduğun için bu okula gidemezsin dediler. Bu okullar eğitim düzeyleri bakımından daha yüksek ama Afganlılar göçmen oldukları için bu okullara gidemiyorlar. (MK23)

Genel olarak çalışmamızda elde edilen verilerden de anlaşılacağı gibi, göç sürecinden en fazla etkilenip, yıprananlar şüphesiz çocuklardır. Çocukların bu süreci anlamlandırması ve bu sürecin zorluklarına katlanmaları yetişkinlere göre daha zor görünmektedir. Göç, çocuk ve ergenlerin ruh sağlığında çeşitli tahribatlara sebep olabilmekte ve çeşitli riskler içermektedir. Göçe maruz kalan çocuk ve ergenlerde özellikle okul ortamında uyum sorunları oluşabilmekte ve bu durum çocukların eğitim başarısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Ben dul bir kadınıyım. Çocuklarıma hem annelik hem de babalık yapıyorum ama bu yeterli olmuyor. Okulda çocuklarıma koruyamıyorum. Oğlumun okulla ilgili yaşadığı sorunlar beni çok etkiledi. İranlı bir arkadaşıyla kavga etmişti. Arkadaşları onu dövmüş ve onu koruyacak kimsesi olmadığı için sürekli döveceklerini söylemişlerdi. Oda çok kötü etkilendi ve tüm ısrarlarıma rağmen bir daha okula gitmedi. O günden beri içine kapanmış ve hiç kimseyle konuşmuyor. (MK6)

Oğlum okula gidiyor. İlkokul ikinci sınıf öğrencisi. Daha yeni yeni Afgan olduğunu anlıyor. Bana; “Baba biz burada dünyaya geldik neden bize Afgan diyorlar” diye soruyor. Ciddi bir uyum problemi yaşamıyor ama kendisinin Afgan olduğu tekrarlandıkça, ilerde okuldan soğumasından korkuyorum.

Çünkü burada Afgan kelimesi bazen hakaret anlamında da kullanılabilir. (MK22)

Okulda bana saygısızlık yapanlara saygılı ol dediğimde; sen sus! Sen salaksın! Afgan'sın! Diyorlar. Burada Afgan'sın kelimesi hakaret amaçlı kullanılmakta. (MK29)

Sonuç olarak eğitim hakkı tüm göçmen, sığınmacı, geçici koruma statülü bireyler için bir hak olarak uluslararası sözleşme ve direktifler içerisinde yer almasına rağmen katılımcıların yanıtları incelendiğinde İran'da bu konuda ciddi problemlerin yaşandığı ve yetkililerin de eğitim konusunda göçmen öğrencilerin başarı ve yetenekleriyle yeteri kadar ilgilenmediği görülmektedir. Bu durum daha önce de belirttiğimiz gibi göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin eğitimle ilgili politikalarıyla ilgili bir durum. İran uzun yıllar boyunca bu konuda uluslararası politikaları uygulamak yerine yerel ve ülke özelinde politikalar geliştirmiş ve oturum izni olmayan göçmen çocuklarının 2017 yılına kadar İran eğitim kurumlarında eğitim görmeleri engellenmiştir. 2017 yılında geçici bir yasa ile göçmen çocuklar ilk-orta ve lise eğitimlerini İran devlet okullarında, İranlı öğrencilerle birlikte almaya başlamışlardır. Sonuç olarak yıllardır özerk okullarda bir nevi dışlanarak okuyan göçmen öğrencilerin bir anda devlet okullarında eğitim almaya başlamaları, doğal olarak bazı sorunlar yaşamalarına sebep olmuştur. İran'da birçok alanda göçmenlere karşı duyarlı davranılması konusunda birçok faaliyet (Tv. Programları, Sinema filmleri, bildiri ve reklamlar gibi) yapılmaktadır. Ancak yine de göçmen nüfusun yoğunluğunun yol açtığı birtakım problemler, yerli toplumda bazı tepkilere neden olabilmektedir. Özellikle birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalan çocuk göçmenlerin, okulda karşılaştıkları psikolojik baskılar da eklenince hayatları daha da çekilmez bir hale gelmektedir. Öte yandan İran'ın resmi okullarında, İranlı öğrencilerle birlikte göçmen çocuklarının

eğitim almalarının önu geçici olarak kanunlaşmamış bir tasarı ile açılmış olsa da uzun vadede sorun teşkil edecek gibi görünmektedir.

Sonuç

Uluslararası göçmenlerin göç ettikleri yerleşim alanlarında büyük bir sorun olarak beliren kentsel uyum probleminin en temel kriterlerinden birisi olan eğitim ile ilgili karşılaşılan problemlerin Van (Türkiye) ve Meşhed (İran) kentlerinde yerleşik Afgan göçmenler üzerinden karşılaştırmalı olarak anlamaya çalışan bu çalışmadan elde edilen sonuçlar özellikle günümüzde genelde bütün Dünya özelde de Türkiye için önemli birtakım sonuçlar elde edilmiştir.

Eğitim düzlemi üzerinden bakıldığında Afgan göçmenlerin Türkiye’de uluslararası sözleşmeler doğrultusunda çocuklarının lise eğitimi dâhil eğitim ile ilgili destek aldıklarını ancak yine de bazı zorluklar yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin Van’da çocukları eğitim gören katılımcıların genel olarak eğitimle ilgili bir uyum sorunu yaşamadıkları, okul yetkililerinin bu konuda ilgili oldukları ancak maddi yetersizlikler, ilk yıllarda yaşanan dil sorunu ve kendi kültürlerini anlatan ders müfredatlarının olmayışını bir sorun olarak değerlendirdikleri görülmektedir. İran’da ise göçmen çocukların lise son sınıfa kadar eğitimlerini 2017 yılına dek Afgan hayırseverler tarafından kurulan ve gönüllü eğitmenler tarafından ders verilen özerk okullarda gördükleri, 2017 yılından itibaren çıkartılan geçici bir yasa ile tüm öğrencilerin, resmi okullarda İranlı öğrencilerle birlikte eğitim almaya başladıkları görülmektedir. Ancak bu genelgenin kanun haline gelmemiş olmasından dolayı insani bir hak olan eğitim hakkıyla ilgili göçmen çocuklarının eğitim sorunlarının hali hazırda henüz zlmediği söylenbilir.

Sonuç olarak, Afgan göçmenlerin eğitime erişimleri noktasında, dil problemleri, eğitim sistemi farklılıkları, altyapı yetersizliği, çalışma hayatı ile ilgisi ve yasal sorunlar gibi birçok sorunla karşılaşabildikleri görülmektedir. Bu problemlerin çözülmesi için eğitim kurumları ve hükümetlerin, Afgan göçmenlere destek sağlaması gerekmektedir. Örneğin, Afgan öğrencilerin dil sorunlarına yardımcı olacak ek dil desteği sağlanabilir veya eğitim sistemlerinin benzerliklerine odaklanacak özel programlar oluşturulabilir. Ev ekonomisine katkı sağlamak için çalışan çocuk göçmenlerin okul hayatına kazandırılması ve eğitimlerini sürdürebilmeleri için yeni politikalar geliştirilebilir.

Kaynakça

- Ahmadi, A. (2011). Dini, tarihi ve sosyolojik boyutuyla Taliban hareketi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.
- Akdovan, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinin mülteci konusu ile ilgili farkındalık düzeyleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. Master'sthesis. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aktaş, A. (2016). Göç ve modernleşme bağlamında Siirt'te değişen kent kimliği. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(2), 79-100.
- Bahar, H. H. ve Yılmaz, O. (2018). Ahıska, Göç ve eğitim. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 6 (2) , 238-257 .
- Bartram, D. Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). Göç meselesinde temel kavramlar. Hece İnceleme. Ankara.
- Börü, N. ve Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. TurkishStudies, 11(4), 123-158.

- Cırt Karaağaç, F. ve Güvenç, H. (2019). Resmi İlkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS International Journal of SocietyResearches*, 11 (18), 530-568.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142.
- Doğan, Y. (2019). Trabzon'da yaşayan Afganistan uyruklu sığınmacıların göç deneyimleri ve sorunları. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5(7), 11-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/747327>. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).
- Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
- Güngör, M., Bakar, Ç. ve Çalimli, N. (2023). Göçmen Eğitim-Öğretim Sürecine, Göçmen/Gönüllü Eğitimcilerin Katkılarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Değerlendirmeleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6 (1), 167-184.
- Gürkan, M. (2006). Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi: Kırıkkale*
- Güvenç, B. (1996). Göç olgusu ve Türk toplumu. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları, 21-49.
- He, Y., Bettez, S.C. & Levin, B.B. (2015). Imagined community of education: Voices from refugees and immigrants. *Urban Education*, (7) 1-29.

- İmani, N. (2017). Nefise, İran'da çok kültürlü değerlerin kabul edilme niteliğinin değerlendirilmesi (antropolojik bir çalışma). İran Ders Müfredatları Çalışma Dergisi, 43.
- Limbu, A. (2023). Badhyata ve dukha: Avustralya'ya eğitim göçü ve Nepal'den Katar'a işçi göçü boyunca duygular, emek ve göç. Etnik ve Göç Araştırmaları Dergisi, 1-17.
- Mersin, G., Köprülü, F. Ve Öznacar, B. (2022). Viewpoints of teachers and Syrian immigrant students about the impact of the communication model on academic success in primary schools. Pegem Journal of Education and Instruction, Vol. 13, No. 1, pp. 319-325.
- Moilonen, I. ve ark. (1998). LongTermOutcome of migration in childhoodandadolescens. International Journal of CircumpolarHealth, 57, 180-187.
- Özdemir, D.M. (2021). İran'a Yönelik Afgan Göçünün Göçle Mücadelede Bize Söyledikleri. Kriter Dergisi, Sayı 69.
- Peterson, S.D. (2011). Conflict, education and displacement. Conflict and Education: An Intedisciplinary Journal, 1(1), 1-5.
- Şahin, D. (2016). Taliban'ın ortaya çıkışı ve ABD'nin örgütün gelişim sürecindeki etkisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 1, Kış, 226-245.
- Tatlıldil, E. (1987). Yurt Dışında Çalışan İşçi Çocuklarımlın Yurt Dışında ve Yurda Dönüşlerinde Eğitim Sorunları. Seminer, Sayı 5, İzmir, Ege Üni. Yayını.
- Telsaç, Y. Ö. veTelsaç, C. (2022b). Göç nedeniyle oluşan temel eğitim sorunları. Uluslararası Akademik BirikimDergisi,5 (3),113-122.

- Uğurlu, Z. (2018). Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okula uyum sorunlarının çözülmesi ve desteklenmesinde öğretmen etkisi. *İçinde Şiddet ve sosyal travmalar*, (ss. 178-242). Ankara: HEGEM Yayınları
http://www.hegemvakfi.org.tr/wpcontent/uploads/2018/12/kitap_28122018_son.pdf.
- UNICEF (2015). Curriculum, accreditation and certification for Syrian children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt, regional study.
- UNHCR (2022). Yerinden edilmeye ilişkin BMMYK verileri. <https://unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=m9dnwv>. (Erişim Tarihi: 10.09.2023).
- Yıldırım, S. G. (2018). Göç ve Afganlar istikrarlı mülteciler. *Göç Araştırmaları Dergisi*, Ankara.
- Zaatut, A. ve DiPietro, SM (2023). Göç ve Suça İlişkin Etnografik Çalışmaların Canlandırılması. *Kriminolojinin yıllık incelemesi*, 6, 285-306.
- Zhu, M. (2001). Child welfare. *Healt &Medical Complete*. September / October, 80, 5; 563-569.

HIRİSTİYANLIKTA YAHUDİLİĞE REDDİYE BAĞLAMINDA MALATYALI BAR SALİBİ*

Sevde YAMAN HASANOĞLU

Uzman

Süryani Dili ve Kültürü

svde.yaman@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8496-7929>

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1247998

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 05 Şubat / 05 February 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 02 Ekim / 02 October 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2023

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Yaman Hasanoğlu, S. (2022). Hıristiyanlıkta Yahudiliğe Reddiye Bağlamında Malatyalı Bar Salibi. *Ortadoğu ve Göç*, 13(1). ss. 100-133.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

* Bu makale 2021 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsünde tamamlanan *Dionysius Bar Salibi ve 'Luqbal Yudoye' adlı eseri* başlıklı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

Öz

Dinler Tarihi alanında reddiye literatürü geniş yer tutmaktadır. Bu literatürde Yahudiler ve Hıristiyanların birbirine yazdıkları reddiyelerin sayısı da hayli fazladır. Tarih itibariyle Yahudilik ve Hıristiyanlık arasındaki reddiye kültürü oldukça eskidir. Ortadoğu’da aynı coğrafyada yaşayan bu iki din mensupları ilahi hakikatin tek temsilcisinin sadece kendileri olduğunu iddia etmiş ve karşı tarafta hatalar bulmaya çalışmıştır. Hıristiyanlığın bir mezhebi olan Süryaniler de reddiyeler kaleme almışlardır. Bu reddiyeler bir taraftan Hıristiyanlık içerisindeki diğer mezheplere çeşitli argümanlar ileri sürerken öte yandan Yahudiliğe ve İslam’a yönelik de birtakım iddialar dile getirmiştir. Bu reddiye yazarlarından biri de 12. yüzyılda yaşamış önemli Süryani din adamı ve alimi Malatyalı Bar Salibi’dir. Kendi ismi Dionysius, vaftiz adı Yakup olan bu zat babası Salibi’ye nispetle Bar Salibi künyesiyle şöhret bulmuştur. O, Süryani literatüründe kendi çağının tartışmasız en parlak şahsiyeti kabul edilmiş ve çağdaşları ve sonraki tarihçiler tarafından dönemin en üretken ve bilge şahsiyeti olarak betimlenmiştir. Onun çalışmaları tarih, kutsal metin tefsiri, litürjik metinler, kendinden önceki ulemanın eserleri üzerine şerh ve haşiyeler, kilise hukuku, çeşitli itikadi konular üzerine risaleler, şiirler gibi geniş kapsamlı olup sonraki nesiller üzerinde ciddi etkiye sahip olmuştur. Bar Salibi’nin eserlerinin bir kısmı günümüze ulaşmış, bazıları ise tarihte kaybolup gitmiştir. İslam’a, Melkitler’e ve Ermeniler’e reddiyeler yazdığı gibi Yahudiliğe de reddiye olarak Luqbal Yudoye adlı eserini kaleme almıştır. Malatya doğumlu olan Bar Salibi Diyarbakır piskoposu görevindeyken 1171’de vefat etmiş ve kendi kilisesinin bahçesine gömülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Yahudilik, Süryaniler, Reddiye, Bar Salibi

BAR SALIBI OF MALATYA IN THE CONTEXT OF CHRISTIAN APOLOGETICS TOWARD JUDAISM

Abstract

Polemical literature has a large place in the field of the History of Religions. In this literature, the number of refutations written by Jews and Christians to each other is quite high. The refutation culture between Judaism and Christianity is quite old because of its history. Members of these two religions who shared in the same area in the Middle East claimed that they were the only representatives of divine truth and tried to find faults with the other side. The companions of the sect of Syriac Christianity also wrote refutations. While these works put forward various arguments against other sects within Christianity, on the other hand, there were also expressed some claims against Judaism and Islam. One of these refutation writers was Bar Salibi from Malatya, a very important Syriac clergyman and scholar who lived in the 12th century. His own name was Dionysius and baptist name was Jacob and he became famous with the patronymic of Bar Salibi, in connection to his father Salibi. He is considered to be the most brilliant figure in Syriac literature of his age and described by his contemporaries and later historians as the most productive and wisest person of the period. Bar Salibi's works have been extensive and large area, such as history, exegesis of scriptures, liturgical texts, commentaries and annotations on the works of the previous scholars, canon law, treatises on various theological issues, poems and had a serious impact on the next generations. Some of his works have survived to the present day, while others have vanished into history. His book of Luqbal Yudoeye is a polemic against

Judaism, while he wrote refutations to Islam, Melkits and Armenians also. Bar Salibi was born in Malatya and died in year of 1171, while he was the bishop of Diyarbakir and was buried in the garden of his own church.

Keywords: History of Religions, Christianity, Judaism, Syriacs, Polemics, Bar Salibi

Giriş

Günümüzde Hıristiyanlık küresel bir din olup bu dine iman eden insanların sayısı iki milyardan fazladır. Yaklaşık iki bin yıllık tarihi geçmişe sahip olan bu inancın doktrinleri bir anda ortaya konulmamış, bilakis süreç içerisinde gelişerek şekillenmiştir. Ortaya çıktığı dönemde Yahudiliğin bir mezhebi görüntüsü veren Hıristiyanlık, ancak sonraki dönemlerde birtakım teolojik ve politik saiklerle ondan uzaklaşmış, müstakil bir din olarak kendisini ortaya koymuştur. Bu süreçte Hıristiyanlığın kendi doktrinleri kadar bölgedeki siyasi ve sosyal gelişmeler de etkin olmuştur. Belli bir kavme ait olan Yahudilikten farklı olarak Hıristiyanlık manevi havari Pavlus'un çabalarıyla tüm halklara açılarak yayılmış, hemen hemen her kavimden kendisine taraftar kitlesi kazanmıştır. Yahudiliğin Hz. Musa'ya verilen Tevrat hükümlerini temel ilkeler kabul etmesine karşın Pavlus İsa Mesih'in gelişi ile birlikte o hükümlerin feshedildiğini, şeriate ve dini ahkâma uyma döneminin artık kapandığını savunmuştur. Hıristiyanlığın Yahudilikten uzaklaşması sadece amel boyutundaki ayrılma olmamış, onun yanı sıra Tanrı inancı, kimlik algısı, kurtuluş doktrini vs. gibi en temel dini konularda dahi farklı yorumlar kabul edilmiştir. Bunun karşılığında Yahudiler de bu durumun yanlış olduğunu ispata çalışmış, Hıristiyanlığın amel ve inanç açısından anlamsız ve boş olduğunu iddia etmişlerdir. Yahudilerin bu iddialarına karşı

kendi inançlarını savunan Hıristiyanlar onlara cevap vermiş, hatta karşı atağa geçerek Yahudilikteki kusurları ortaya dökmeye başlamışlardır. Böylece, bu karşılıklı tartışma ve polemikler gelişerek bu iki din arasında reddiye literatürünün ortaya çıkmasını sağlamıştır (Altuncu, 2022, s. 40-45; Meral, 2017, s. 165-170). Bu tartışmalar İslam'ın ortaya çıkışından önce de var olduğu gibi sonradan da devam etmiştir. İslam, her iki dinin yanlış olduğunu ileri sürmüştür. İslami iddialara karşı Yahudiler ve Hıristiyanlar kendi aralarında ittifak yapmayı tercih etmemiş, bilakis Sami kültür öğelerini paylaşmaları ve siyasal iktidarın sağladığı imkânlar sebebiyle olsa gerek Yahudiler Müslümanlarla daha yakın durmuş, Hıristiyanları kıyasıya eleştirirken İslamiyetle ilgili fazla ileri gitmemişlerdir (Şenay, 2003, s. 91-92).

Bar Salibi ve Eserleri

Dionysius Bar Salibi, günümüzde Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgesindeki illerinde yaşamıştır. 12. yüzyılda yaşayan bu velut din aliminin yaşadığı ortam Müslümanlar, Yahudiler ve Hıristiyanların bir arada yaşadığı bir yerdir. Kendi döneminin önemli din alimlerinden biri olması ve kilise hiyerarşik yapılanmasında yüksek mevkide bulunması dolayısıyla işaret edilen dinlere mensup olan ulema arasında cereyan eden dini tartışmaları ve polemikleri göz ardı edememiş, diğerleri gibi o da kendi inancını savunmaya çalışmıştır. Onun bu çerçevede kaleme aldığı eserler İslam'a ve Müslümanlara karşı reddiye mahiyetinde olan Oruuto Luqbal Amo d-Arabiye /Araplara Karşı Reddiye adlı risalesi ile Yahudiliğe ve Yahudilere reddiye olarak yazdığı Luqbal Yudoye/Yahudilere Reddiye adlı çalışmasıdır (Jacobs, 2018, s. 359). Onun diğer dinlere karşı reddiyelerinin yanı sıra, kendi mezhebinde olmayan Hıristiyanlara da reddiyeler yazdığı bilinmektedir. Bar Salibi İsa Mesih'te sadece bir tek tabiatın bulunmasına iman anlamına gelen monofizit akidede olan

Süryani mezhebine mensup olup (Çelik, “Süryaniler”, s.176) Melkitler ve Ermenilerin inançlarını eleştirmiştir (Mingana, 1927, s. 110-117; Mingana, 1931, s. viii-111). Hıristiyan olmayanlara hitap ederken genel Hıristiyan ilkelerini esas aldığı halde Bar Salibi diğer mezhepten olanlara Süryanilik perspektifinden bakarak reddiyede bulunmuştur. Bar Salibi'nin bu reddiyelerinden bazıları tarih içerisinde kaybolup gitse de bazıları günümüze ulaşmış ve uzmanlar tarafından incelemelere tabi tutulmuştur (Moss, 1933, s. 232).

Bar Salibi'nin eserleri sadece reddiye tarzı ile sınırlı değildir. O genelde Hıristiyanlık, özelde Süryaniliğin doktrinlerinin izahı için hayli miktarda eser kaleme almıştır. Bu eserleri sadece kiliseye kapanarak kaleme almamış, bilakis hayatın içerisinde bulunmuştur ve hatta bir dönem esir düştüğü bile rivayet edilmiştir. Bu zorlu şartlarda dahi inancından vazgeçmeyip onu savunması, çağdaşları ve sonraki nesil Süryaniler arasında onu yüceltmıştır. Ele aldığı konuların kapsamlı olması ve her bir hususa derinlemesine vukufiyeti dolayısıyla çağdaşları arasında ünlü olduğu gibi sonraki nesil ulema üzerinde de ciddi etki bırakmıştır.

Bari Salibi'nin Yaşamı

Dionysius Bar Salibi ortaçağ dönemi Süryani Ortodoks Kilisesi'nin en mümtaz şahsiyetlerinden biri sayılır. O, kilise hiyerarşisinde çok yüksek düzey mevkide bulunmuş ve Diyarbakır piskoposu görevini sürdürürken vefat etmiştir. Kilisedeki din adamlığı görevinin yanı sıra, bir din alimi olarak da yazılar kaleme almış ve kendinden sonra Süryanice zengin bir literatür bırakmıştır. Kendi döneminde çağdaşları onu “belagatin üstadı” ve “çağının yıldızı” gibi vasıflarla nitelendirecek kadar saygı göstermişlerdir (Varghese, 1998, s. xvii; Ebied, 2006, s. 58). O, 12. yüzyılın en üretken yazarı, en bilge kişisi ve Süryani ulema arasında allame bir insan olarak

nitelendirilmiştir (Yusuf, 2012, s. 418). Bar Salibi, söz konusu yüzyılın en eğitilmiş ve en çok eser yazmış Süryanî Ortodoks alimlerinden olmasıyla meşhur olup çağdaşları tarafından “edebî öğretmen, neslin yıldızı ve Urhoğlu Yakup kadar çalışkan” diye tanımlanmıştır (Akalın-Duygu, 2018, s. 159).

Vaftiz ismi Yakup, baba ismi Salibi olan yazar bu yüzden Salibi'nin oğlu anlamında Bar Salibi lakabıyla tanınmıştır (Varghese, 1998, s. xvii). M.S. 12. yüzyılda yaşayan yazar o zamanlarda Yunan ve Süryani kültürlerinin kavşak noktası olan Malatya'da (Melitene) doğmuştur. Doğum tarihi tam belli olmasa da bahis konusu yüzyılın ilk çeyreğinde doğduğu kabul edilmiştir. Ancak, kesinlik arz etmediğinden dolayı doğum tarihiyle ilgili farklı iddiaların ileri sürüldüğü de bilinmektedir (Ebied, 2006, s. 58).

Bar Salibi hakkında bilgiye kendi çağdaşı ve aynı zamanda ortaçağın en ünlü Süryani din adamı ve tarihçilerinden biri sayılan Patrik Büyük Mihayil (Mikael Rabo, vef. 1199) ile Gregorius Bar Hebraus'un (vef. 1286) kaleme aldıkları kroniklerden ulaşılabilmektedir. Bar Salibi'nin yakın dostu olan Büyük Mihayil'in, onun biyografisi hakkında özel bir eser kaleme aldığı bilinmektedir. Ancak bu eser kayıptır (Varghese, 1998, s. xvii; Brock, 2018, <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-bar-Salibi>). Bu yüzden onun hayatı hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Mevcut bilgiler ise farklı kaynaklarda yer alan alıntılar ile malumatların bir araya getirilip düzenlenmesiyle oluşturulmuştur. İşaret edilmelidir ki kaynaklarda onun çocukluk dönemi ve eğitimine yönelik hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır ve eldeki bilgiler onun kilise kurumsal yapısında resmi statü kazanmasından sonraki döneme aittir (Teule, 2011, s. 665). Yine de eserlerinde yer alan bilgiler onun iyi bir eğitim sürecinden geçtiğini, memleketinde bulunan ilim adamlarından tarih, felsefe, dil, edebiyat, tefsir, kilise hukuku

ve bilumum ilahiyat ilimleri öğrendiğini göz önüne sermektedir (Yusuf, 2012, s. 418).

Bar Salibi bir ilim insanı olmasının yanı sıra dini yaşama özel ilgi duymuş ve manastırda inzivaya çekilerek ibadet hayatını benimsemiştir. Bu bağlamda onun kendisi için seçtiği lakap, yabancı anlamında “aksnoyo” kelimesidir. Bu isimlendirmenin, manastır yaşamını benimseyen münzeviler ve dindarları ifade etmek için genel bir kavram olarak kullanıldığı bilinmektedir (Teule, 2011, s. 665). Belki de kaynaklarda onun bu adı neden seçtiği üzerinde durulmaması, lakabın yaygın olarak kullanılmasından kaynaklanıyor olabilir.

Yazarın kilise hiyerarşisinde dikkat çekmesi, Mardin piskoposu Yuhanon’a (vef. 1165) reddiye yazmasıyla başlamıştır. O sırada Bar Salibi kilise hiyerarşisinde sıradan bir mevki olan diyakoz, yani kilise hizmetkârı konumunda idi ve daha önce hiçbir çalışma kaleme almadığı, bu reddiyenin aslında onun yazdığı ilk eser olduğu ifade edilmektedir (Brock, 2018, <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-bar-Salibi>). Bazı kaynaklar bahsi geçen reddiyenin içeriğinin genel olarak afet ve felaketlerin sebebiyle ilişkili olduğunu anlatıp detay vermezken bazıları da onun spesifik olarak Urfa’nın (Edessa) 1144’te İmadeddin Zengi’ye yenilmesinin ilahi iradeye uygun olduğuna, dolayısıyla Yuhanon’u yalanladığına ilişkin olduğunu iddia etmektedir (Yusuf, 2012, s. 418; Teule, 2011, s. 665).

Bir diyakozun bir piskoposa karşı reddiyesi alelade bir olay olmasa gerek ki bu ihtilaf büyümüştür. Yuhanon’ın şikayeti ve talebi üzerine dönemin Süryani Ortodoks kilisesinin başı olan Patrik VII. Athanasius Bar Qatra (vef. 1166) ilk başta Bar Salibi’yi haksız bulmuş ve görevinden el çektirmiş, ancak yazdığı reddiyeyi okuduktan sonra durum tersine dönmüştür (Brock, 2018, <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-bar-Salibi>). İşlerin büyümesi üzerine din alimleri lokal konseyi olan sinod

bu meseleye el atmış ve onun yazdığı reddiyeyi okuyunca görüşünün isabetli ve kilisenin itikadına uygun olduğu sonucunu deklare etmiştir. O, bu reddiyesiyle sinodun ve patrik VII. Athanasius'un dikkatini çekip teveccühünü kazanmıştır. Patrik onu kilise hiyerarşisinde terfi ettirmiş ve ona Dionysius ismini vermiş, bilahare piskopos olarak Maraş'a (Germanikiya) atamıştır. Bu sırada patrik bu yeni piskoposu Mardin piskoposu Yuhanon'a göndermeyi de ihmal etmemiş ve barışmalarını sağlamıştır (Varghese, 1998, s. xvii). Çok geçmeden Bar Salibi'nin görev alanı daha da büyümüş, 1155'te Membic (Mabbug) bölgesi de onun piskoposluk sınırlarına dahil edilmiştir (Yusuf, 2012, s. 418).

Reddiyenin yazılması üzerine sinodun toplanması, ardından da Bar Salibi'nin Maraş piskoposu olarak atanması tarihine ilişkin kaynaklarda yer alan bilgiler ihtilaflıdır. Bazı kaynaklar bu olayların 1153-1154'te cereyan ettiğini savunurken bazıları da beş, altı yıl önce gerçekleştiğini iddia etmektedir. Ancak kaynaklar Membic piskoposluğunun da onun nezaretine verilmesinin 1155'te olduğu konusunda ittifak halindedir (Ebied, 2006, s. 58; Teule, 2011, s. 665; Yusuf, 2012, s. 418).

1155'te Ermeniler Maraş'a saldırmış ve bu sırada Bar Salibi'yi esir almışlardır. Onun din adamı olmasını dikkate almayan Ermeniler ona karşı saygısızca davranarak türlü eziyetlerde bulunmuşlardır (Teule, 2011, s. 665). Bar Salibi'nin Ermenilere yönelik üslubunun sertliği, bu olayla ilişkilendirilmiştir. Onun, Maraş'ın yağmalanmasından çok etkilendiği ve bu konu ile ilgili üç şiir yazdığı bilinmektedir (Varghese, 1998, s. xvii). Yazar Ermenilerden kurtulmayı başarmış, yürüyerek Maraş'ta bulunan Kasliyud/Kalisura manastırına gelebilmiştir. Birkaç yıl sonra yeniden kilise görevine getirilinceye kadar geçen yılları bir fetret dönemi olarak geçiren yazar bu süreçte memleketi Malatya'da kalmış ve kendisini geniş çaplı telif faaliyetlerine

vermiştir (Yusuf, 2012, s. 418; Brock, 2018, <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-bar-Salibi>).

1164/5'te kendisine Diyarbakır piskoposluğu teklif edilmiş, fakat o bu teklifi geri çevirmiştir. Ancak 1166'da yakın dostu Büyük Mihayil Süryani Ortodoks Kilisesi'nin patriki konumuna gelince durum değişmiştir. Bar Salibi ve Patrik Büyük Mihayil iyi ilişkiler içerisinde olmuşlardır. Büyük Mihayil'in patrik olarak seçilmesinde o aktif rol oynamış ve atanma töreninde vaaz etmek görevini de üstlenmiştir (Teule, 2011, s. 665). Bu vaazın Batı Süryani ayin litürjisine dahil edildiği ifade edilir. Yeni patrik makam yeri olarak Mardin'de oturmayı tercih etmiş, daha önce beş yıl görev yaptığı yer olan Diyarbakır piskoposluğu görevini üstlenmesini dostu Bar Salibi'den rica etmiştir. Bunun üzerine o, birkaç yıl aradan sonra 1166/7'de Diyarbakır piskoposluğuna atanmış ve bu görevini ölünceye kadar sürdürmüştür. Diyarbakır'da Tanrı'nın Annesi/Yoldat Aloho Kilisesi'ni restore etmiş ve din adamı yetiştirmek için burada bir okul da kurmuştur. Bar Salibi 2 Kasım 1171'de vefat etmiş, naşı Meryem Ana Kilisesi olarak da bilinen Tanrı'nın Annesi/Yoldat Aloho Kilisesi'nin avlusunun güneyinde gömülü iki patriğin mezarının yanına gömülmüştür. Öldükten sonra onun yerine din okulundaki öğretmen olan diyakoz Abraham geçmiştir (Varghese, 1998, s. xviii; Yusuf, 2012, s. 418; Brock, 2018, <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-bar-Salibi>).

Bar Salibi'nin Eserleri

Dionysius Bar Salibi bilgisi ve kaleme aldığı eserlerinden dolayı çağdaşları tarafından övülmüş ve üstün vasıflarla nitelendirilmiştir. Eserleri hakkındaki en temel bilgi kaynağı, kendi çağdaşı ve yakın arkadaşı olan Büyük Mihayil'in kaleme aldığı kroniktir (Varghese, 2006, s. 5). Bar Salibi Süryani Ortodokslar içerisinde döneminin en fazla eser veren, en velut yazarı olarak nam salmıştır. Çalışmalarından onun Grekçe ve

Süryanice dini ve seküler literatüre hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Hatta onun 12. yüzyıl Süryani literatürünün rönesansında temel figürlerden biri olduğu ifade edilmektedir (Ebied, 2006, s. 58).

Eserlerinin analiziyle onun, sonraki batı Süryani yazarlarının pek çoğu gibi, orijinal bir düşünür olmaktan ziyade derleyici ve haşiyeci bir yazar olduğu ifade edilir (Varghese, 2006, s. 6). Öte yandan, eserlerinde yer alan önceki Süryani ulemaya yönelik atıflar, onu kendisinden önceki kayıp eserler için kıymetli bir şahit konumuna yerleştirir (Ryan, 2004, s. xvii). Önceki eserlere yönelik bol atıflar ve yapılan iktibaslar sayesinde bu bilgiler orijinal ve tam haliyle olmasa da günümüze ulaşabilmiştir. Bu yüzden Süryani entelektüel birikimin korunmasında da onun önemli bir yer tuttuğu ifade edilmelidir (Ebied, 2011, s. 52).

Bar Salibi çeşitli teolojik ve litürjik konular üzerine şerhler ve haşiyeler, felsefi ve dini risaleler, kilise hukuk kanonları ve şer'î/hukuki meseleler hakkında fetvalar kaleme almıştır. Eserlerinin bazıları, Müslümanlara ve Yahudilere reddiye amacıyla kaleme alınmış olup polemik tarzındadır (Teule, 2011, s. 665; Yusuf, 2012, s. 418). Yine, Büyük Mihayil onun usta bir mantıkçı olduğunu nakletmiştir (Yusuf, 2012, s. 419). Çalışmaları hakkında anlatılanlardan yazarın tarih alanına da ilgisi olduğu sonucu çıkmaktadır. Onun dünya tarihi hakkında kaleme aldığı bir eseri, yine Maraş'ın düşüşü hakkında bir çalışması olduğu nakledilse de bunlar günümüze ulaşmamıştır. Tövbe ile ilgili onun derlediği hükümler dönemin baskın İslami özelliğini yansıtmakta olup Hıristiyanların Müslümanlar, Türkler ve Araplarla evlilikleri ve ilişkileri gibi konuları ele alır (Teule, 2011, s. 665).

Kendisinden sonra genelde Hıristiyan özelde Süryani ulema ve aydınlar onun eserlerine başvurmuş, eserleri dini ve bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Örneğin, onun İncil üzerine tefsiri

17. yüzyılda meşhur İrlandalı Şarkiyatçı Dudley Loftus (vef. 1695) tarafından ele alınmıştır. Yazıları uzun bir liste halinde 18. yüzyılda Büyük Assemani lakabıyla şöhret bulmuş Maruni inancına mensup Lübnanlı Simone Assemani (vef. 1768, Roma) tarafından ilmi literatüre kazandırılmıştır (Assemani, J.S., *De Scriptoribus Syris Monophysitis, Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana, II, Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, Rome, 1719, 156-211*). Assemani burada sadece eserlerin isimlerini vermekle yetinmemiş, burada yer yer onlardan özlü söz alıntısı da yapmıştır (McLean, “Bar-Salibi, Jacob”, <https://www.studylight.org/encyclopedias/bri/j/jacob-bar-salibi.html>. 1910). Fakat eserleri arasında ilk sistematik edisyona tabi tutulan eserinin kutsal ayinin üzerine yazdığı tefsir olup 20. yüzyılın başlarında H. Labourt tarafından *Expositio Liturgae* adıyla yayınlandığı (Labourt, H., “*Expositio Liturgae*”, *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium (CSCO)*, Louvain, 1903) ifade edilmektedir. Yine Bar Salibi’nin eserlerine ilişkin bilgi William Wright’ın Süryani literatürü üzerine kaleme aldığı çalışmasında yer almaktadır (Wright, 1894, s. 246-250). Wright burada bazı açıklayıcı bilgilere de yer vermiştir. Eldeki çalışmanın ana konusunu teşkil eden Yahudilere reddiye olarak yazdığı eserinin Süryanice orijinal metni ise Johannes de Zwaan (vef. 1957) tarafından 1906’da Leiden’de tahkik edilerek yayımlanmıştır (McLean, “Bar-Salibi, Jacob”, <https://www.studylight.org/encyclopedias/bri/j/jacob-bar-salibi.html>. 1910).

Yazarın arasında en meşhuru ve araştırmacılar tarafından üzerinde en çok durulan eseri, kutsal metinler hakkında yazdığı tefsirdir. O, hem Eski Ahit hem Yeni Ahit olmak üzere kutsal metinler üzerine Süryanice en kapsamlı tefsirlerden birini yazmıştır. Bu eserinde verdiği bilgilerin derinliği ve genişliği dolayısıyla, asırlar boyunca Süryaniler tarafından bu tefsiri geçen bir başka tefsir yazılmadığı ifade edilmektedir (Yusuf,

2012, s. 418). O, Matta İncili üzerine yazdığı tefsirin girişinde kendisinden önce tefsir yazan Efrem, Krisostom, Kiril, Moses Bar-Kepha ve Dara'lı John'dan da faydalandığını anlatmış ve onların yorumlarını ustalıkla kendi metnine yedirmiştir (McLean, "Bar-Salibi, Jacob", <https://www.studylight.org/encyclopedias/bri/j/jacob-bar-salibi.html>. 1910; Varghese, 2006, s. 6). Kendinden önceki tefsircilerden farklı olarak o kutsal metinleri tefsir ederken bilgileri "suranait" ve "ruhanait" olarak iki kategoriye ayırmaktadır (Brock, 2009, s. 62). Bu yöntem daha önceki tefsirlerde görülmemiş ve denenmemiş olup yazarın kendisine özgüdür. Mezkur kategorilerden ilkinde o, gerçekleşmiş olaylardan bahsedip literal bir yöntem izlerken ikincisinde manevi boyuta ağırlık vermekte ve metindeki manevi katmanların derinliklerine inmektedir (Ebied, 2011, s. 58). Onun Eski Ahit üzerine yazdığı birkaç ciltlik tefsiri sonradan kalın bir ciltlik kitap olarak özetlenmiştir. Bu iki tefsirden elde sadece tek ciltlik özet versiyonu kalmıştır. Yeni Ahit üzerine tefsiri de kapsamlı olup hem dört İncil hem de diğer kitapları kapsamaktadır (Yusuf, 2012, s. 419). İnciller üzerine tefsirinin Jaroslav Sedlacek ve Jean-Baptiste Chabot tarafından tahkik edilerek Latince tercümesinin yayımlandığı (J. Sedlacek - J.B. Chabot, "Commentarii in Evangelia", Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium (CSCO), Parisii, 1906) ifade edilmektedir (McLean, "Bar-Salibi, Jacob", <https://www.studylight.org/encyclopedias/bri/j/jacob-bar-salibi.html>. 1910).

Yazarın eserlerinin tamamı günümüze ulaşmış değildir. Henüz keşfedilmemiş veya tarih içerisinde kaybolmuş eserleri hakkındaki bilgiler, ilgili atıflardan anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşan eserleri Mingana Koleksiyonu'nda el yazma halinde muhafaza edilmektedir. Sayısı en az otuz olan bu el yazmaların dili Süryanice ve Garşunice yani Süryani alfabesinde kaleme alınmış Arapça'dır. İçerik açısından bu el yazmalar yedi

kategoriye tasnif edilmiştir (Ebied, 2011, s. 52). Eldeki çalışmanın konusunu teşkil eden Yahudilere Reddiye adlı eseri Mingana Koleksiyonu'nda üç nüsha halinde yer alır (Mingana MS 89, fols. 29a-38b; Mingana MS 215, fols. 101b-116a; Mingana MS 424, fols. 97b-100). Bu nüshalardan biri içerik açısından eksiktir (Ebied, 2011, s. 55).

Bar Salibi'nin eserlerinin listesine, Süryani literatürü hakkında Türkçe kaleme alınmış çalışmada yer verilmiştir. Bu listedeki eserlerden bazıları günümüze tam şekilde ulaşmışsa da bazıları ulaşmamıştır (Akalin-Duygu, 2018, s. 159-160; Ebied vd., 2020, s. 2-6).

Kutsal Ayin bölümleri üzerine tefsir

Vaftiz merasimi üzerine tefsir

Üç anafora (Kutsal Ayin metinleri)

Müslümanlara, Yahudilere, Ermenilere, Melkitlere ve Nesturîlere karşı polemik karakterli eserler (yazarın Müslümanlara ve Nesturîlere yazdığı reddiyeler henüz yayımlanmamıştır.)

Evagrius Yüzyılları üzerine tefsir

Porfyrios'un Eisagoge'si ve Aristoteles'in Mantık eserleri yahut Organon'u üzerine tefsirler

Tövbe uygulamalarına dair kanonlar

Tarih (günümüze ulaşmamıştır)

Takdir-i İlahî üzerine bir inceleme (günümüze ulaşmamıştır)

Bir teoloji hulasası (günümüze ulaşmamıştır)

Muhtelif Yunan kilise babalarının eserleri üzerine tefsirler (günümüze ulaşmamıştır)

Mektuplar (günümüze ulaşmamıştır)

Şiirler (günümüze ulaşmamıştır)

Bar Salibi'nin Yahudilere Reddiye Eseri: Luqbal Yudoye

Bar Salibi Ortaçağ Hıristiyan geleneğinde ciddi etkiye sahip olmuştur. Ürettiği eserlerin analizi ile onun derin teolojik bilgisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bulunduğu sosyal ortamdan dolayı kendi inancını savunmak zorunda kalan yazar reddiyeci tutumu ile de bilinmektedir. Onun reddiyeleri sadece Müslümanlar ve Yahudiler gibi diğer din mensuplarına değil Ermeniler, Melkitler ve Nesturiler gibi kendi dininin farklı akımlarına, mezheplerine de yönelmiştir.

Yazarın kaleme aldığı reddiyeler arasında çalışılmışlık düzeyi açısından en fazla öne çıkan eser, Yahudilere yönelik reddiye olarak yazdığı Luqbal Yudoye eseridir. Açık ve hoş bir Süryani diliyle kaleme alınan bu eser, klasik Hıristiyan reddiyecilerinin üslubunu benimsemiştir. Onlar gibi Yahudi kutsal metinlerine atıflarla zengin olan eser ilaveten yazarının Grek ve Süryani teolojisindeki maharetini de ortaya koymaktadır.

Eserin Metin Tarihi ve Günümüze İntikali

Eserin yazım tarihi hakkında net karara ulaşmak için uzmanlar eserde bahsedilen olayları incelemiş ve tarihi netleştirmişlerdir. Onlara göre eserin yazım tarihi nihai olarak 1168'den geç olmasa da esere başlama tarihi olarak 1165, 1166 ve 1167 gibi tarihler ileri sürülmüştür. Bu yüzden, orta yolu takip etmek adına eserin 1165-1168 yılları arasında bir tarihte, Bar Salibi'nin Diyarbakır'da bulunduğu sırada yazıldığını söylemek isabetli olacaktır (Ebied vd., 2020, s. 11-12).

Şam nüshası, Mardin'de 2 nüsha, Mingana koleksiyonunda 2 nüsha ve Harvard nüshası olmak üzere Luqbal Yudoye'nin günümüze ulaşan 6 elyazma nüshası tespit edilmiştir. Şam

nüşhası Şam/Dimaşk'ta Süryani Ortodoks Patriyarkat Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Serto yazı stilinde yazılan bu nüsha 345 varaktan ibarettir ve her varakta iki sütun yazı mevcuttur. Bazı varaklarda iki sütun yeri mevcut olsa da tek sütun yazı yazılmıştır. Yazarın başka eserlerinin de kaydedildiği bu nüshada Luqbal Yudoye 278Vb-290Va varakları arasında yer alır. Metnin içerisinde anlatılan olaylardan hareketle bu nüshanın 1207'de müstensih keşiş Şem'un tarafından istinsah edildiği düşünülmektedir (Ebied vd., 2020, s. 13-15).

Önceleri Deyrü'z-Zaferan'da olan Birinci Mardin nüshası günümüzde Mardin Süryani Ortodoks Başpiskoposluk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Müstensihi Midyatlı keşiş Aziz olan bu metin Serto yazı stili ile çoğunlukla iki sütun halinde yazılmıştır. Bar Salibi'nin diğer eserlerini de içeren, yaklaşık 850 sayfalık kitabın içerisinde 117-150. sayfalar arasında yer alır. Metnin içerisinde yaklaşık on farklı yerde metnin istinsah tarihinin 1813 olduğu kaydedilmekte, fakat ay olarak Mayıs ve Eylül ayları arasında farklı tarihler verilmektedir (Ebied vd., 2020, s. 15-19). Bu nüshanın 1502 yılına tarihlendiği de ifade edilmiştir (Ebied vd., 2020, s. 26). Buradaki ortak husus, metnin yaz aylarında istinsah edilmiş olduğudur. İkinci Mardin Nüshası da diğer nüsha ile aynı kütüphanede yer almaktadır. Serto yazı stili ile, farklı müstensihler tarafından istinsah edildiği anlaşılan metnin yazım tarihi de net olarak belli olmamakla birlikte 17. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir. İgnatius Barsoum ise bu nüshanın 18. yüzyıla ait olduğunu iddia etmiştir. 112 sayfalık kitapta iki sütun halinde yer alan metin 78-108. sayfalar arasında yer almaktadır. 1-78. sayfalarda Bar Salibi'nin Müslümanlara Reddiyesi, 110-111. sayfalarda ise Garşuni dilinde Diyarbakır metropoliti Mor Georges'in mektubu yer almaktadır (Ebied vd., 2020, s. 20-22).

Luqbal Yudoye'nin İngiltere'de Birmingham Üniversitesinde muhafaza edilen Mingana Koleksiyonu'ndaki birinci nüsha

çoğunlukla iki sütun halinde yazılan, 93 varaklık bir kitapta kaydedilmiştir. Her sayfa 29 ila 36 satırdan oluşmaktadır. Onun Müslümanlara ve Nesturilere de reddiyelerinin yer aldığı bu kitabın 29a-38b varaklarında Luqbal Yudoye yazılıdır ve burada sadece eserin bir kısmı kaydedilmiştir (Ebied vd., 2020, s. 23). Mingana Koleksiyonu'ndaki ikinci nüsha doğu Süryanice kökenli olup doğu Süryani dilinde yazılmıştır. Elyazma Bar Salibi'nin diğer polemik çalışmaları ile birlikte 359 varaklık bir kitapta istinsah edilmiştir. Mingana bu elyazmanın 14. yüzyılda Musul'da Süryani Ortodoks Başpiskoposluk Kütüphanesi'nde bulunan başka bir nüshadan kopyalandığını ileri sürmüştür. 101b-116a varaklarında yer alan Luqbal Yudoye bu nüshada 10 bölüme ayrılmıştır. Mingana ise 8 bölüme ayrılması gerektiğini ileri sürmüştür (Ebied vd., 2020, s. 24-25).

Harvard Üniversitesi elyazma nüshası Houghton Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. 420 varaktan oluşan bu nüshada onun tüm reddiyeleri ve diğer risaleleri de yer almaktadır. Serto yazısı ile yazılmış metin iki sütun halinde kaydedilmiştir. Metnin müstensihisi diyakoz Elia Dolabani'nin oğlu papaz Gabriel'dir. Elyazmada Garşuni dilinde yazılan nota göre o bu elyazmayı 1898'de Mardin'deki Kırklar Kilisesi'nde Birinci Mardin Nüshası'ndan istinsah etmiştir (Ebied vd., 2020, s. 25-26).

Yukarıda işaret edildiği üzere, Barsoum bu listeye Musul Kütüphanesi elyazmasını da eklemektedir (Ebied vd., 2020, s. 28).

Eser Üzerine Çalışmalar

Luqbal Yudoye 20. yüzyılın başlarından itibaren uzmanların dikkatini çekmiştir. 1906'da Johannes De Zwaan bu eserin orijinal metnini Leiden'de neşretmiştir (McLean, "Bar-Salibi, Jacob", Encyclopaedia Britannica, <https://www.studylight.org/encyclopedias/bri/j/jacob-bar->

salibi.html. 1910). Onun metni Harvard elyazmasına dayanmaktadır. İkinci cildin de çıkacağı ve orada indeks, atıf ve İngilizce tercüme edisyonunun da yer alacağı vaat edilse de bu vaat gerçekleşmemiştir. 1964'te Richard Hubbard Petersen Luqbal Yudoye üzerine Duke Üniversitesi'nde Doktora tezi hazırlamış, fakat bu tez yayınlanmamıştır. Petersen bu çalışmasında, Zwaan'ın yayınladığı Süryanice metne açıklayıcı bazı notlar eklemiş ve metni İngilizceye tercüme etmiştir. 1985'de Behnam Keryo Paris Sorbonne Üniversitesi'nde Doktora tezi çerçevesinde Luqbal Yudoye'yi tercüme ederek ve notlar ekleyerek çalışmıştır (Ebied vd., 2020, s. 28-29). Sonraki süreçte Bar Salibi üzerine çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmalar Luqbal Yudoye ile sınırlı kalmayıp diğer eserlerini de kapsamaktadır. Luqbal Yudoye'nin en son tercüme ve şerh çalışması Rifat Y. Ebied, Malatius M. Malki ve keşiş Lionel R. Wickham tarafından hazırlanmıştır. 2020'de Brill Yayınları'ndan çıkan bu çalışma, eser üzerine en son çalışma olup kendinden önceki çalışmalardaki faydalı bilgileri de içermektedir.

Eserin Ele Aldığı Konular

Bar Salibi bahis konusu eserinde Yahudilikle ilgili farklı konularda iddiaları dile getirmektedir. Bu iddialar aslında o zamanlar Yahudilerle Hıristiyanlar arasındaki polemik temalarının neler olduğunu ortaya koyma açısından çok ehemmiyetlidir. Erken dönemlerden itibaren gündemden düşmeyen bu konuların sürdürülmesi, aynı zamanda Yahudilik ile Hıristiyanlığın ayrılma noktalarının teşhisi ve Hıristiyanlığın müstakil bir din olarak teşekkülü açısından da önem arz etmektedir.

Teslis konusu reddiyede önemli yer tutmaktadır. Bu konu Yahudiler tarafından en fazla eleştirilen konu olduğu için yazar teslisin tevhide zıt bir anlayış olmadığını ve Hıristiyanlığın

tevhidi bir çizgide olduğunu anlatmış (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, V: 4), ayrıca Yahudi kutsal metinlerinde de salt tevhit anlayışına uygun olmayan bilgilerin yer aldığını vurgulamıştır. Bar Salibi'nin bu konuyu ele alırken takip ettiği üsluptan anlaşılmaktadır ki o teslisteki tevhit doktrininin lahuti lisan ile nasuti lisan arasındaki uyumsuzluktan kaynaklandığı kanaatindedir. Ona göre teslisin bileşenleri olan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh uknumlarının ayrı birer varlığı olmayıp bilakis onlar birbirinden ayrılmaz bir bütün teşkil eder (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, V: 4). Bu bağlamda yazar güneş örneğini vermekte ve onun sıcaklık ve ışığı bir arada barındırdığını, fakat varlık itibarıyla salt sıcaklık ve salt ışık öğelerine ayrılamadığı gibi teslis olgusunda da durumun aynı olduğunu vurgulamaktadır (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, IV: 23). Bununla o, bahis konusu birlikteliğin fiziki bir birliktelik olmadığına ve teolojik söylem çerçevesinde anlaşılması gerektiğine onları ikna etmeye çalışmaktadır (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, IV: 12, V: 4). Bu bağlamda o Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı'nın dilinden nakledilen “gelin yapalım” tarzında çoğul fiil kiplerine, çoğul şahıs zamirlerinin kullanımına ve Tanrı'nın birden fazla isminin olmasına dikkat çekmektedir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 10; IV: 23). Nitekim Bar Salibi kutsal metinlerde Tanrı'nın uyumak gibi bazı antropomorfik özelliklerinin anlatıldığına dikkat çekerek lafzın kabuk anlamına değil içerdiği mesaja dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, IV: 10). Bar Salibi reddiyesinde Oğul uknumu üzerinde çok durmuştur. Bunun sebebi, karşı cenahın ileri sürdüğü itirazlara cevap vermek ve onları Hıristiyanlığın mesajına imana davet etmektir. O, daha reddiyesinin başında Oğul uknumunun “bedenleşmiş kelime” olduğunu ve insanlar arasında Mesih ve Yeşu şeklinde çağrıldığını yazmıştır (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, I: 1). Yahudi geleneğinde mucizevi müdahalelerin “Tanrı'nın kolu” metaforu ile ifade edilmesinden hareketle Bar Salibi bu pasajlara atıf yapmış ve “el, Oğul'dur” diyerek İsa Mesih'in de

aslında Yahudilikteki gibi tarihin akışını değiştirmek için Tanrı'nın uzattığı eli olduğunu söylemiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, V: 16).

İsa Mesih'in annesi Meryem'in durumuna da reddiyede yer verilmiştir. Yahudiler ile Hıristiyanlar arasında temel tartışma konularından biri olmasına rağmen, ilginç bir şekilde, Meryem'in şahsı konusu onun gündeminde pek olmamıştır. Yahudiler Meryem'le ilgili pek çok iddialar ileri sürerken Bar Salibi bu iddiaları teker teker cevaplamamış, örneğin Meryem'in iffetine ilişkin Yahudilerin iddialarını cevaplamaya değer bulmamıştır. Bu, onun meseleyi tartışmaya kapalı gören inancından kaynaklanmaktadır. O, Meryem konusuna Mesih'in müjdelenmesini ispat etmeye yönelik Yahudi kaynaklarından kanıt bulma odağında değinmiştir. Buna binaen, onun Meryem konusundaki teolojik yaklaşımının Hıristiyanlıktaki "Tanrı'ya doğuran", yani Teotokos doktrini ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Bar Salibi konuyu bakire doğum teması üzerinden ele almıştır. Yahudi kutsal metinlerinde beklenen kişinin bir bakireden doğacak olduğu vurgulanmaktadır (Yeşaya 7: 14). O, bu pasaja atıfta bulunarak Meryem'in de bakire olduğu halde İsa Mesih'e gebe kalmasına dikkat çekmektedir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, IV: 14, V: 6).

Mesih konusu da reddiyede oldukça fazla yer tutmaktadır. Onun bu konuya verdiği önemiyet, kapsamlı bir yaklaşım ile konuyu işlemeden ve iddiasını ispatlamaya çalışmasından anlaşılmaktadır. Bar Salibi Mesih konusunu daha çok Hıristiyanlıktaki Mesih inancını Yahudi kaynaklardan destekleme bağlamında ele almış, yazısında İsa Mesih'in gerçek Mesih oluşu ve Yahudilikteki Mesih anlayışı ile uygunluğu temalarına odaklanmıştır. Bar Salibi, İsa Mesih'in Yahudi kutsal metinlerinde anlatılan şartlara uygun olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. O, İsa Mesih'in bakire kadından doğan bir Tanrı olduğunu söylerken (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, IV: 14)

Yeşaya sifrinde bakireden doğacağı ve ismi İmmanuel (Tanrı bizimle) olacağını anlatan pasaja atıf yapar (Yeşaya 7: 14). Yine Mesih'in Tanrı'nın kelamı olup olmadığının Yahudiler tarafından sorgulamalarına karşı Yeşaya'nın Kudüs'ten çıkacak olanın Tanrı'nın kelamı olduğunu önceden haber verdiğine (Yeşaya 2:3) dikkat çekerek onun da Kudüs'te kimliğini izhar ettiğini vurgular (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, IV: 18). Benzer şekilde, Mezmurlar sifrinde "ilahi kelamın iyileştirici özelliğine" işaret ederek (Mezmurlar 107: 20) İsa Mesih'in şifacılığına dikkat çeker. Mesih'in çarmıhta acı çekerek öldüğü ve üç gün sonra yeniden dirildiğini (1. Korintliler 15: 3-4) sorgulayan Yahudilere peygamber Hoşea'nın söylemleri (Hoşea 6: 1-2) ile cevap verir ve bu olayların daha asırlar önce Yahudilerin kendi kaynaklarında da haber verildiğini vurgular (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, III: 4). O yine Mesih'in çarmıhta acı çekerek ölmesini Yahudilerin bir zayıflık alameti olarak yorumlamaları ve Mesih'in ise böyle pasif, zayıf birisi olmadığı söylemlerine karşı Bar Salibi, çarmıhta ölümün ilahi plan olduğunu ve İsa Mesih'in de bu plandan haberdar olup insanlığın günahlarından kurtuluşu için hatta ölüme koşarcasına gideceğinin Yahudi kutsal metinlerinde (Yeşaya 53: 4-5, 7-8) önceden haber verildiğini ifade eder (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, III: 12, IV: 19).

Ahit konusu da Bar Salibi'nin reddiyesinde özel yer işgal etmektedir. Yahudilikte ahit anlayışı en temel dini doktrin olduğu için (Hasanov, 2015, s. 40-47), bu konu onun Hıristiyanlığı ahit geleneğinin meşru temsilcisi olarak değerlendirme hususunda kullandığı argüman olmanın ötesinde Yahudiliğin ahdinin süresinin dolduğunu ortaya koymak için elverişli bir teolojik dayanak olmuştur. O eserinin farklı yerlerinde ahit konusuna değinmiş ve Yahudi kutsal metinlerine atıf yaparak iddialarını desteklemeye çalışmıştır. Bar Salibi ilk başta Hıristiyanlığın da Yahudi geleneğindeki meşru ahitlerden biri olduğunu ve bu ahdin yapılacağını Tanrı

tarafından haber verildiğini ispatlamaya gayret etmiştir. O, Yeremya sifrine referansla (Yeremya 31: 31-32) yeni bir ahdin yapılacağını ve bu ahdin bazı özellikleri açısından önceki ahitlerden farklı olacağını söylemektedir. Yeni ahdin yapılmasıyla birlikte Tevrat ahkâmının iptalinin de yine ilahi iradeye uygun olduğunu iddia eden Bar Salibi, aslında Yahudilerin ahdin ahkâmına uymadıklarını ve Yeremya'nın da bunu onların yüzüne vurduğunu ve Yeni Ahit'in de Kudüs'te verilmesi için uygun zeminin olduğuna işaret eder (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, IV: 6). Yazar yeni yapılmış olan ahdin, yani Hıristiyanlığın mesajının Yeşaya tarafından da haber verildiğini ileri sürmüş, onun bu yeni mesajı Yahudilikte özel öneme sahip olan “yasa” kavramıyla ifade ettiğini (Yeşaya 2: 3-4) vurgulamıştır. Bar Salibi Yahudilerle olan ahdin son bulmasının sebeplerine işaret ettikten sonra bunun imkânı üzerine eğilmiştir. Yahudilerin “bizimle yaptığı ahdi neden iptal etsin” şeklindeki itirazlarını cevaplandırın yazar, Yahudi tarihinden örnekler göstererek bunu ispatlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda o Kudüs'ün, buradaki sunağın, kohenlik makamının önce Yahudilere verilse de sonradan geri alındığına işaret etmekte ve bu doğrultuda Yahudilerle olan ahdin sonlandırılıp yeni bir ahdin yapılmasının ilahi iradeye uygun olduğunu ifade eder (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, II: 18).

Sünnet konusu Yahudilikle Hıristiyanlık arasındaki en tartışmalı hususlardan biri olması dolayısıyla Bar Salibi onun üzerinde özenle durmuştur. O, sünnet konusuna çeşitli bölüm ve paragraflarda değinmiş ve Yeni Ahit'ten pasajlarla kendi argümanlarını desteklemiştir. Konuyu sunarken o bir taraftan olayı alametler üzerinden anlatarak fiziki sünnet ve kalbin sünneti diye ele alırken diğer taraftan ise sünnetli ve sünnetsiz teması açarak bu olguda kimlik üzerinden bir karşılaştırmaya gitmektedir. Bu bağlamda onun sünnet konusunu ele alışının mukayese amaçlı olduğu söylenebilir. Yazar gulfe sünneti ile

Yahudi şeriatındaki sünnet olmayı, kalbin sünneti dediğinde ise konunun Hıristiyanlıktaki değerlendirmesini anlatmaktadır. Nitekim, kimlik bazında sünnetli derken İbranileri, sünnetsiz kavramı ile de İbranilerin düşmanı olan Kenanlı kimliğini ifade etmektedir. Bar Salibi'ye göre bir insanın gulfe sünnetli olması onun Tanrı katında değerli olduğu anlamına gelmemektedir. Yazar, bu bağlamda sünnetsiz olduğu halde erdemli ve övgüye layık hayat sürenlerin olduğunu delil göstererek üstünlüğün fiziki sünnet ile ölçülmediğini ileri sürmüştür (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 5). O, bu hususta Yahudi kutsal metinlerinde saygı ve övgü ile anılan figürler üzerinden örnekler vermiştir. Yazar, Adem ve çocuklarının sünnet olmasına ilişkin kutsal metinlerde herhangi bir bilgi geçmemesinden hareketle onların sünnetsiz olduklarını (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 12) fakat derecelerinde bunun herhangi bir küçümsemeye yol açmadığını dile getirmektedir. Benzer şekilde Nuh ve oğullarıyla ilgili de yaklaşımını sürdürmektedir. Yahudilerin atası olan ve Yahudiliği başlatan kişi olması hasebiyle İbrahim'in üzerinden daha fazla örnekler vermiştir. Bu bağlamda İbrahim'in sünnetsiz olduğu dönemde de tanrıyı kavradığını (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 5) ve tanrı tarafından ilahi hitaba mazhar olduğunu argüman olarak göstermiştir. Yine İbrahim'in sünnetli olduktan sonraki hayatında da kendisinin bir sünnetsiz olan Melkizedek tarafından kutsandığını dile getirmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 5, 12). Yine o, Yahudi kutsal metin literatünde adına müstakil bir kitap olan Eyüp'ü de örnek göstermiş, onun sünnetsiz olduğu halde gayet muteber bir konumda olduğunu belirtmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 5). Bu örneklerle yazar sünnetliliğin sünnetsizlik üzerinde üstünlüğünün olmadığını ispatlamaya çalışmıştır. Sünnet hususunda Bar Salibi'nin dile getirdiği bir diğer husus da fiziki sünnetlilik ile kalbi sünnetlilik arasındaki mukayesedir. Yahudiliğin gulfe sünnetine karşın kalbi sünnetliliği ön plana çıkaran yazar, bu argümanı Yahudi kutsal

metinlerinden kanıtlar göstererek güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla o Mısırlılar ve Edomlular'ın, Ammon ve Moav soyundan gelenler gibi sünnetsiz olan yabancı kabilelerin cezalandırılacağını anlatmakta, fakat sünnetli olan İsrailoğullarının da cezadan muaf olmayacağını, çünkü onların kalplerinin sünnetsiz olduğunu anlatan Yeremya sifrinde geçen pasaja (Yeremya 9: 25) atıf yapmaktadır (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, IV: 5).

Kurban ve takdimeler konusu da Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki polemik literatüründe önemli yer tutar. Bar Salibi'nin bu konudaki detaylı söylemleri aynı zamanda Yahudilerin iddiaları hakkında ipucu vermektedir. Yazılarından anlaşıldığı üzere, Hıristiyanlığın kurban ve takdime ritüeline gerekli ehemmiyet vermemesi Yahudiler tarafından yadırganmıştır ve onlar dinin temel ritüellerinden olan kurban ibadetine yönelik bu yaklaşımı Hıristiyanlığın önemli hatalarından biri olarak görmüşlerdir. Bu yüzden yazar kurban konusunu ele alırken bu ritüelin sadece pratik boyutunun olmayıp aynı zamanda mahiyetinin de dikkate alınması gerektiğine değinmiş ve salt kurban kesmenin herhangi bir faziletinin olmadığını belirtmiş, öte yandan Yahudi kaynaklardan hareketle bu ritüelin feshinin bizzat peygamberler tarafından da haber verildiğini belirterek Hıristiyanlığı savunmaya çalışmıştır. Bar Salibi'ye göre fazilet kurban keserek kan akıtmakta değildir; bilakis kurban kesmeden de ilahi teveccühe nail olmak mümkündür. Bu bağlamda o, Melkizedek ile Hz. İbrahim örneğini (Tekvin 14: 18-20) ileri sürmekte, sünnetsiz olan Kenanlı Melkizedek'in kurban kesme de sünnetli olan ve kurban ibadetini uygulayan Hz. İbrahim'i kutsayacak kadar yüksek dereceye sahip olduğuna işaret ederek iddiasını kutsal metinlerden kanıtlarla temellendirmektedir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 12). Bar Salibi kurban ibadetinin bir dönem geçerli olduğunu

kabul etmekle birlikte sonradan feshedilmesinin ilahi planda bir yanlışlık olduğu anlamına gelmediğini vurgular. Kudüs'ün konumunun ve bu şehirdeki sunağın, nitekim kohenlik makamının önce Yahudilere verilse de sonradan geri alındığına işaret eden Bar Salibi benzer şekilde kurban ibadetinin de sonlandırılmasının ilahi iradeye uygun olduğunu ifade eder (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, II: 18). Yazara göre kurban ibadetinin artık feshedilmiş olması Yahudilere gönderilen peygamberler tarafından da çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 14). Tanrı'nın kurban etinden faydalanmadığını kutsal metinlere dayandıran yazar, bu metinlerden hareketle artık kurban ibadetinin zamanının dolduğunu ileri sürmektedir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, V: 17, 19). Bar Salibi'nin bu bağlamda dayanağı sürgün tecrübesine sahip olan Yeşaya ve Daniel peygamberlerin söylemleridir (Yeşaya 1: 11, 13-14; Daniel 9: 27). Hatta Daniel peygamber kurban ibadetinin feshini ileride gelecek olan lider ile ilişkilendirmiştir.

Yahudi kimliği konusu da Luqbal Yudoye'de önemli yer tutmakta ve Bar Salibi bu konuyu eserin farklı bölüm ve paragraflarında ele almaktadır. O, söz konusu kimliği ifade eden kavramlar hakkında bilgi verip onların kökenini ortaya koymakta ve bu kavmin en belirgin özelliklerini anlatmaktadır. Bahis konusu kavmin İsrailoğulları, Yahudiler ve İbraniler olarak adlandırıldığını belirten (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 2-3) Bar Salibi konuyu açıklamaya onların etnik kökeni ile başlamaktadır. O, söz konusu kavmin İbrahim'in soyundan geldiğini belirtmekle konuya giriş yapar. Burada onların İbraniler ve İsrailoğulları olarak isimlendirildiklerinden bahsetse de konu ile ilgili fazla detay vermez. Devam eden satırlarda ise Yahudi kavramını da zikrederek her üç ismin detayına girmektedir. Önce İsrailoğulları kavramını ele alıp bu ismin "İsrail, yani Tanrı'yı gören adama" nispetle olduğunu

belirtir. Daha sonra Yahudi kavramını açıklamaya geçer. O burada Yahuda soyundan ve Yahuda krallığından bahseder. Devletin adının Yahuda devleti olduğunu belirtmeden, soy olarak Yahuda'ya nispet edildiklerinden bahseder. Babil Sürgünü'nün ardından geri dönenlerin Yahuda oğulları arasından çıkan krallığa nispetle Yahudi diye adlandırıldıklarını belirtir. Burada Bar Salibi Yahudi kavramını iman eden kavramı ile özdeşleştirmektedir. Son olarak İbrani kavramını açıklayan Bar Salibi, bu kavramın karşıdan karşıya geçenler anlamındaki fiilden türediğini belirtir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 3). O, bu isimlendirmelerle ilgili herhangi bir tartışmaya girmemiş, kendi kutsal metinlerinden karşıt argüman kullanmamıştır.

Seçilmişlik konusu yazarın fikir dünyasında ehemmiyetli bir yer tutmaktadır. İşaret edilmelidir ki o bu hususu sadece İsrailoğulları'nın seçilmişliği olgusu üzerinden değil aynı zamanda Hıristiyan topluluğunun da seçilmişliği bağlamında ele almıştır. O bununla Yahudi kavminin seçilmişliğini zımnen kabul etmiş olsa da bu gerçekliği hemen reddetmiş ve Hıristiyan seçilmişliğinden bahsederek Yahudilere karşı bir duruş sergilemiştir. Konuyla ilgili eserin farklı yerlerinde zikrettiği argümanlara bakıldığında ortaya çıkan sonuç, Bar Salibi'nin Yahudi seçilmişliğine karşı Hıristiyan seçilmişliğini öne sürmesi şeklindedir. Hıristiyanlığın da kabul ettiği Yahudi kutsal metinleri İsrailoğulları'nın seçilmişliğinden bahseder. Bu yüzden de yazar İsrailoğulları'nın seçilmişliği konusunu direkt olarak reddetmek yerine, türlü argümanlara başvurarak bunu basitleştirmeye çalışmıştır. Örneğin seçilmişlik hakkında bahsederken “Yahudilerin çaresiz ve hatta daha yoksun” bir durumda olduklarından dolayı Tanrı'nın onları reddettiğini ve halkları seçtiğini ifade etmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, II: 21). Bar Salibi burada halklar ifadesiyle Hıristiyanları kastetmektedir. Eski Ahit'te Yahudilerin seçilmişliğine yönelik pasajları (Tesniye 7: 6, 14: 2) zikrettikten sonra onları

çürütmeye çalışmış ve “kendi iradeleri ile kendilerini Tanrı’nın yakınlarından uzaklaştırdılar ve bu yüzden O onları reddetti” demiştir. Buradan anlaşıldığı üzere yazar seçilmişliği tarihsel bir vakia olarak kabul etmiş, fakat bunun şarta bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma göre Yahudiler bir zamanlar seçilmiş olsalar da sonradan amelleri yüzünden Tanrı tarafından reddedilmişlerdir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, VII: 9).

Sürgün konusu da Bar Salibi’nin reddiyesinde önemli yer tutmakta, İsrailoğulları’nın tarih boyunca yaşamış olduğu sürgünleri itinalı bir şekilde ele almaktadır. Anlattığı bilgilerden onun Yahudi tarihine çok ciddi bir şekilde vakıf olduğu anlaşılmaktadır. O, İsrailoğulları tarihinde yaşanan sürgünlerin toplamda dört tane olduğunu söylemiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 14). Onların gerçekleştiği zaman dilimini kutsal metinler doğrultusunda zikretmiş ve buradan Hıristiyanlığın Yahudiliğe üstünlüğü için çıkarımda bulunmuş, sürgün olgusunu Tanrı’nın Yahudilerden yüz çevirdiği şeklinde yorumlamıştır (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, I: 12-13, I: 15). Bar Salibi’ye göre ilk sürgün İsrailoğulları’nın Mısır’da yaşadığı dönemdir. Buradan anlaşılmaktadır ki yazar Yahudilerin vaat edilmiş topraklar idesini de ele aldığı konuya müdahil kılmaktadır. İkinci sürgünün Babil Sürgünü olduğunu söyleyen yazar, ilginç bir şekilde bundan daha önce yaşanan Asurluların on kabileyi sürgün etmesinden hiç bahsetmemektedir. Babil Sürgünü hakkında verdiği bilgiler ise daha detaylıdır. O, bu sürgünün yetmiş yıl sürdüğünü (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, II: 14), bu dönemde İsrailoğulları’na Babil’de gönderilen peygamberlerin Daniel ve Hezekiel olduğunu belirtmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, I: 15). Sürgünün sona erme sürecini anlatan yazar Koreş’in İsrailoğulları’nı özgür bıraktığını ve Zerubabel öncülüğünde onların ana yurtlarına geri dönmelerine izin verdiği halde onların buna pek de hevesli olmadıklarını ifade eder (Bar Salibi, Luqbal Yudoeye, I: 3). O,

üçüncü sürgünü Antiyokus ile ilişkilendirmiş ve bu defaki kurtuluş figürü olarak Daniel'den bahsetmiştir. Yazarın son sürgün diye bahsettiği ise Yahudiler tarafından Büyük Sürgün olarak nitelendirilen II. Mabedin yıkılmasından sonraki sürgündür (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, II: 14). İlk üç sürgünün sınırlı olduğu ifadesiyle yazar bu sürgünlerin ardından İsrailoğulları'nın anayurtlarına geri döndüklerine telmihte bulunmaktadır. Son sürgünü ise sınırsız diye nitelendirmiş ve İsrailoğulları'nın bir daha anayurtlarında bir araya gelemeyeceklerini ifade etmiştir. Burada onun dayanak noktası Mesih'in artık gelmiş olduğu (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, III: 19) ve İsrailoğulları'nı anayurtlarına geri döndürmek için bir daha asla kimsenin gelmeyeceği yaklaşımıdır. Bar Salibi İsrailoğulları'nın günahları yüzünden bu sürgünlere maruz kaldıklarını, hatta artık Tanrı'nın onlara peygamber göndermekten vazgeçtiğini ve dolayısıyla sürgünün bitip vaat edilmiş topraklara geri dönüşün artık olmayacağını vurgulamıştır (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 12). O bu yaklaşımında Yahudi kutsal metinlerine de başvurmuş, burada sürgün musibetlerini günahlarla ilişkilendiren pasajları zikretmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, III: 19, VII: 22).

Mezhepler konusu da Bar Salibi'nin reddiyesinde ele alınan konulardandır. O, İsa Mesih döneminde mevcut olan Yahudi mezheplerinden bahsederken konuyu biraz daha genişletmiş, zaman sınırlamasına uymamış ve daha önceki dönemlerde kalan hizipleşmeleri de zikretmiş, nitekim bölgede var olan cemaatleri de buraya dahil etmiştir. Yahudi mezhepleri hakkında verdiği bilgilerden, onun bu alanda yetkin bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bar Salibi konuya Soferim grubunu (Toprak, 2012, s. 175-178; Besalel, 2002, III, s. 632-633) anlatmakla giriş yapar. Onların kendileri için gelenekler, tapınma biçimleri, hükümler ve yasalar tesis ettiklerini ve yasayı okuyup kendileriyle olan büyüklerin geleneklerini halk

içinde anlattıklarını belirtmektedir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 4). Konuyu anlatmaya devam ederek Ferisiler'e işaret eden yazar, bu sıralama ile bu iki grup arasında doktrin ve uygulama boyutunda organik bağın varlığına işaret etmektedir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 5). Devam eden satırlarda Sadukiler hakkında bilgi veren Bar Salibi, onların kohen Sadok soyundan geldiğini ve statülerine çok düşkün olduklarını ifade eder. Tevrat dışında başka bir vahiy olduğunu reddetmeleri nedeniyle Bar Salibi Sadukiler'in Samiri bir gruptan geldiğini iddia etmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 6). Malum olduğu üzere Samiriler de Tevrat dışında dini kaynak kabul etmezler (Hasanoğlu, s. 405-406). Esseniler hakkında bilgi veren Bar Salibi onların sahip oldukları her şeyde saflığı gözettikleri için saf olanlar şeklinde nitelendiğini belirtir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 8). Bar Salibi yukarıdaki yaygın mezhepler hakkında görece geniş bilgi verirken ufak cemaatler konusuna sadece değinmekle yetinir. Her gün suya giren Vaftizciler adlı bir Yahudi gruptan bahseden Bar Salibi (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 7), Tevrat ahkâmına sıkıca uyup geri kalan kitapların pek çoğunu reddeden Oseniler, yani İnatçılar adlı bir gruptan da bahsetmektedir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 9). Yahudi geleneklerini benimseyen fakat Herod'un beklenen Mesih olduğunu düşünen bir gruptan bahseden yazar, Sezar'a kafa vergisi vermenin caiz olup olmadığı hakkındaki soruyu İsa Mesih'e soranların (Matta 22: 15-18) bu grup olduğunu ifade eder (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 11). Yine yazar Nassariler yani Nasıralılar adlı bir gruptan bahsederek konuyu hitama erdirmiştir (Bar Salibi, Luqbal Yudoye, I: 10).

Sonuç

Yahudiliğin içinden neşet eden Hıristiyanlık ilk dönemlerinde sosyal bir akım olarak nitelenebilse de, başta Pavlus'un gayretleri olmak üzere konsillerle mevcut teolojik yapısına sonradan kavuşmuştur. İlk yüzyılda Yahudilikten bağımsız,

müstakil bir din mahiyetine kavuşmak için mücadele eden Hıristiyanlık, bu sebeple Yahudiler tarafından heretik bir akım olarak görülmüş, hakkında çeşitli reddiyeler serdedilmiştir. Hıristiyan ulema bir taraftan bu reddiyeleri çürütmeye çalışırken öte yandan da karşı tarafı alt etmek amacıyla yeni iddialar ileri sürmüşlerdir. Bu polemik atmosferi Yahudilerle Hıristiyanlar arasında reddiye literatürünün gelişmesini sağlamıştır. Aynı sosyal ortamı paylaşımlarından olsa gerek, söz konusu din mensuplarının bir arada yaşadıkları yerlerde reddiyeler yoğun olmuştur.

12. yüzyılda Malatya'da doğan Dionysius Bar Salibi, Hıristiyanlığın Süryanilik mezhebine mensup bir din adamı ve alim bir şahsiyet olmuştur. O, lokal kilise hiyerarşisinde en üst düzey konumu olan piskopos mevkiine kadar ulaşmış, Diyarbakır piskoposu iken 1171'de vefat etmiştir. Bunun yanı sıra o, kendi döneminin en fazla eser yazan Süryani alimi olarak şöhret bulmuştur. Yakın dostu Büyük Mihayil ve Bar Hebraus gibi Ortaçağın en önemli kronik yazarlarının eserlerinden ve yine diğer yazarların eserlerinde geçen atıflardan onun kişisel yaşamı ve ilmi üretimi hakkında bilgi edinmek mümkündür. Büyük Mihayil onun hakkında özel bir risale kaleme almışsa da bu eserin günümüze gelmediği bilinmektedir. Yazdığı eserler dolayısıyla Bar Salibi'nin sadece din işleriyle iştigal eden alim bir kilise piskoposu olarak görülmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Grekçe, Arapça dillerini de bilen Bar Salibi, o dönemde İslam ve Helen medeniyetinin kavşak noktasında yaşamının verdiği imkanlarla kendisini geliştirebilmiştir. Öte yandan onun orijinal bir düşünür olmaktan ziyade kendinden önceki ilmi birikim üzerine kafa yoran ve onları anlayıp çağın diliyle tefsir etmeye çalışan haşiyeci bir yazar olduğu belirtilmiştir. Yine de eserlerinin kapsamı geniş olup tefsir, kilise hukuku, polemik gibi dini litürjik ilimlerin yanı sıra felsefe ve mantık, tarih gibi dünyevi ilimler alanında da eserler

yazmıştır. Ancak bu eserlerin tamamı günümüze ulaşmamış, bazıları da parçalar halinde ulaşmıştır.

Bar Salibi aynı zamanda Süryani ulema içerisinde önemli bir polemikçi ve reddiye yazarıdır. O, kendi inancını savunmak için çevredekilerle polemige girmekten geri durmamıştır. Hıristiyanlığı savunmak için Yahudilere ve Müslümanlara karşı, kendi mezhebini savunmak için de Ermeniler, Melkitler gibi diğer Hıristiyan mezheplerine karşı çeşitli argümanlar ileri sürmüştür. Oruuto Luqbal Amo d-Arabiye /Araplara Karşı Reddiye adlı risalesinde İslam ve Müslümanlar hakkındaki görüşlerini kaleme almıştır ve bu eser üzerine çalışmalar yapılmayı beklemektedir. Bar Salibi, sadece Müslümanları hedef almamış, Luqbal Yudoye/Yahudilere Reddiye adlı risalesi ile Yahudilik ve Yahudiler hakkında da görüşlerini dile getirmiştir.

Bar Salibi'nin Yahudilere Reddiye risalesinde iddialarını düzenli bir şekilde dile getirmiş değildir. O dağınık bir şekilde konudan konuya atlamaktadır. İddialarını konusal olarak düzenlemese de ileri sürdüğü argümanlar Yahudiler ile Hıristiyanlar arasındaki tartışma konularının neler olduğu hakkında fikir vermektedir. Eserde ele alınan konuların temel olarak teslis, Meryem'in durumu, sünnet, seçilmişlik, Mesih konusu, ahit, kurban, Yahudi kimliği, Yahudilerin tarih boyunca yaşadıkları sürgünler, Yahudi mezhepleri gibi temalar olması, hâlen reddiye literatüründe tartışılmaya devam eden bu konuların o dönemde dahi gündemde olduğunu ortaya koymaktadır. Bar Salibi bu konularda iddialarını ileri sürerken görüşlerini savunurken Yahudi kutsal metinlerinden bol alıntılar yaparak ve Yahudi tarihine atıfta bulunarak karşı tarafı kendi görüşüyle ikna etme yöntemini benimsemiştir. Sergilediği performans ve ortaya koyduğu bilgiler Bar Salibi'nin ileri düzeyde Yahudilik bilgisinin olduğunu kanıtlamaktadır.

Kaynakça

- Akalın, K. ve Duygu, Z. (2018). Süryani Literatürü. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Altuncu, A. (2022). Kilise Sansürü ve İbrani Matbuatı. Ankara: İlahiyat.
- Assemani, J.S. (1719). De Scriptoribus Syris Monophysitis, Bibliotheca orientalis Clementino-Vaticana, II, Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, Rome.
- Besalel, Y., (2002). Yahudilik Ansiklopedisi, İstanbul: Gözlem Yayıncılık.
- Brock, S. P. (2018). “Dionysios bar Salibi”, Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: electronic edition. Beth Mardutho. <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-bar-Salibi>. (erişim tarihi: 03.11.2019)
- Brock, S.P. (2009). A brief outline of Syriac Literature. Kerala: St. Ephrem Ecumenical Research Institute.
- Çelik, M. “Süryaniler”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde (175-178). c. XXXVII.
- Ebied, R.vd. (ed.). (2020). Dionysius Bar Salibi’s Treatise Against the Jews. Leiden: Brill.
- Ebied, R. (2006). “The Syriac polemical treaties of Dionysius bar Salibi, metropolitan of Amid”. Parole de l’Orient, (31). 57-61.
- Ebied, R. (2011). “Dionysius Bar Salibi’s works in the Mingana Collection of Syriac and Arabic manuscripts with special emphasis on his polemical treatise Against the Muslims”. Collectanea Christiana Orientalia. (8). 49-64.

- Hasanoğlu, E. (2020). “Yahudilik”: Dinler Tarihi içinde (ss. 368-423), ed. Mustafa Alıcı, Süleyman Turan, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Hasanov, E. (2015). Nuh Kanunları ve Nuhilik, İstanbul: İSAM.
- Sedlacek, J. ve Chabot, J.B. (1906). “Commentarii in Evangelia”: Corpus Scriptorum Christianorum Orientalum. Parisiis.
- Jacobs, B. (2018). “Preliminary considerations on Dionysius Bar Salibi’s Islamic Sources”: Hugoye Journal of Syriac Studies, (21: 2), 357-389.
- Labourt, H. (1903). “Expositio Liturgae”: Corpus Scriptorum Christianorum Orientalum, Louvain.
- McLean, N. (1910). “Bar-Salibi, Jacob”, Encyclopaedia Britannica, <https://www.studydrive.net/encyclopedias/bri/j/jacob-bar-salibi.html>. (erişim tarihi: 03.11.2019).
- Meral, Y. (2017). “Yahudi Hıristiyan Müslüman reddiye geleneği”: Dinler Arası İlişkiler: El Kitabı içinde (161-177). ed. Ali İsra Güngör, Ankara: Grafiker.
- Mingana, A. (1927). Woodbroke Studies I: editions and translations of Christian documents in Syriac, Arabic and Garshuni, Cambridge: W. Heffer.
- Mingana, A. (1931). Woodbroke Studies IV: The work of Dionysius Barsalibi against the Armenians, Cambridge: W. Heffer.
- Moss, C. (1933). Woodbrooke Studies: Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni. Edited and translated with a critical apparatus by A. Mingana. Journal of the Royal

- Asiatic Society of Great Britain and Ireland, (65: 1). 232-236.
- Ryan, S D. (2004). Dionysius Bar Salibi's factual and spiritual commentary on Psalms 73-82, Paris: J. Gabalda et Cie.
- Şenay, B. (2003). “Yahudi Hıristiyan ilişkileri tarihi: antisemitizm ve oryantalizm”: Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı’da İslam Çalışmaları Sempozyumu içinde. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 87-104.
- Teule, H.G.B. (2011). “Dionysius bar Salibi”: Christian Muslim relations a bibliographical history, III, içinde, [ed. David Thomas, Alex Mallett], Leiden: Brill. 665-670.
- Toprak, M.S. (2012). Talmud ve Hadis: karşılaştırmalı bir araştırma, İstanbul: Kabcacı Yayıncılık.
- Varghese, B. (2006). Dionysius Bar Salibi: Commentaries on Myron and Baptism, Kerala: St. Ephrem Ecumenical Research Institute. Varghese, B. (1998). Dionysius bar Salibi: commentary on the Eucharist, Kerala: St. Ephrem Ecumenical Research Institute.
- Wright, W. (1894). A short history of Syriac Literature, London: Adam and Charles Black.
- Yusuf, R.A., (2012). “İbnu’s-Salibî yufessiru’l-Ahde’l-Cedîd”, el-Mecelletu’l-Batrikiyye, (317-320), 418-428.